

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ**  
**ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ**



**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**  
**ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ**  
**ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ**

**Διερεύνηση της Σχέσης Εκπαίδευσης και Οικονομικής**  
**Ανάπτυξης: Οι Αντιλήψεις των εκπαιδευτικών**

**Τσάβου Αλεξάνδρα**

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Πειραιώς ως μέρος των απαιτήσεων για την απόκτηση Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στην Οικονομική της Εκπαίδευσης και Διαχείριση Εκπαιδευτικών Μονάδων

**Πειραιάς, Φεβρουάριος 2023**



**UNIVERSITY OF PIRAEUS**  
**DEPARTMENT OF ECONOMICS**



**MASTER PROGRAM**  
**IN ECONOMICS IN EDUCATION AND**  
**MANAGEMENT OF EDUCATIONAL UNITS**

**Investigation of the relationship between Education and**  
**Economic Development: Teachers' Perceptions**

**By**  
**Tsavou Alexandra**

Master Thesis submitted to the Department of Economics of the University of Piraeus in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts in Economics in Education and Management of Educational Units

**Piraeus, Greece, February 2023**



*Στις δυο μεγάλες μου αγάπες,*

*στα παιδιά μου,*

*Βασιλική & Κωνσταντίνο!*



## Ευχαριστίες

Φτάνοντας στην ολοκλήρωση της διπλωματικής μου εργασίας, νιώθω την ανάγκη να ευχαριστήσω όλους τους ανθρώπους που με βοήθησαν, που με καθοδήγησαν πνευματικά και με στήριξαν ψυχικά.

Καταρχήν, εκφράζω τις θερμές μου ευχαριστίες στον κύριο Μιχαήλ-Θεολόγο Χλέτσο, διευθυντή του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών και επιβλέποντα καθηγητή της εργασίας μου για την επιστημονική καθοδήγηση καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της εργασίας μου, καθώς και για την ευγένεια, την υποστήριξη και την εμπιστοσύνη που έδειξε στο πρόσωπό μου.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω και τους υπόλοιπους καθηγητές του μεταπτυχιακού προγράμματος του Πανεπιστημίου Πειραιώς για την υποστήριξη και τις επιστημονικές γνώσεις που μας παρείχαν κατά τη διάρκεια του μεταπτυχιακού προγράμματος.

Στη συνέχεια θα ήθελα να ευχαριστήσω τους δέκα (10) εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν στο πρώτο δοκιμαστικό δείγμα της έρευνας, αλλά και όλους τους εκπαιδευτικούς που αφιέρωσαν τον προσωπικό τους χρόνο για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου.

Τέλος ένα μεγάλο ευχαριστώ στην οικογένειά μου και κυρίως στα παιδιά μου, για την υπομονή που επέδειξαν καθ' όλη τη διάρκεια του μεταπτυχιακού προγράμματος, για την μεγάλη απουσία μου από τον χρόνο τους.





# Διερεύνηση της Σχέσης Εκπαίδευσης και Οικονομικής Ανάπτυξης: Οι Αντιλήψεις των εκπαιδευτικών

**Σημαντικοί όροι:** Οικονομική ανάπτυξη, Ανθρώπινο κεφάλαιο, Εκπαίδευση, Εκπαιδευτικοί, Αντιλήψεις, Πρωτοβάθμια-Δευτεροβάθμια εκπαίδευση

## Περίληψη

Η παρούσα εργασία ερευνά τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης της Ελλάδας όσον αφορά τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην εκπαίδευση και στην οικονομική ανάπτυξη, καθώς και τους παράγοντες που διαμορφώνουν τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών. Πραγματοποιείται βιβλιογραφική ανασκόπηση του θέματος και ποσοτική έρευνα με ερωτηματολόγιο μέσω του google forms. Γίνεται ανάλυση των αποτελεσμάτων και διαπιστώνονται οι συσχετίσεις με βάση τον συντελεστή Kendal.

Μετά την ανάλυση των αποτελεσμάτων και σύμφωνα με τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών διαπιστώνεται πως η εκπαίδευση έχει σημαντική συμβολή στην ατομική και στην κοινωνική ευημερία και αποτελεί βασικό παράγοντα για την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη μιας κοινωνίας, καθώς διαμορφώνει υπεύθυνους, σκεπτόμενους και ανεξάρτητους πολίτες.

Επίσης, οι γνώσεις και οι δεξιότητες που αποκτούν οι πολίτες μέσω της εκπαίδευσης αποτελούν βασικούς πυλώνες της οικονομικής ανάπτυξης και συντελούν στην απασχόληση και στην οριοθέτηση αμοιβών.

Σημαντικοί παράγοντες της διαμόρφωσης των αντιλήψεων των εκπαιδευτικών είναι η ενασχόληση τους με θέματα κοινωνικού, εκπαιδευτικού και οικονομικού περιεχομένου, η συμμετοχή τους σε εκπαιδευτικές δράσεις και η θετική τους στάση για την συμβολή της τεχνολογίας στην εκπαιδευτική και την παραγωγική διαδικασία.



# **Investigating the Education and Economic Development Relationship: Teachers' Perceptions**

**Keywords:** Economic development, Human capital, Education, Educators, Perceptions, Primary-Secondary education

## **Abstract**

This paper investigates the views of Greek Primary and Secondary teachers, regarding the relationship between education and economic development, as well as the factors that shape teacher's perceptions. A bibliographic review of the subject and quantitative research with a questionnaire through google forms are carried out. An analysis of the results is carried out and correlations are ascertained based on the Kendal coefficient.

After analyzing the results and according to the perceptions of the teachers, it is found that education has a significant contribution to individual and social well-being and it is a key factor for the social and economic development of a society, as it forms responsible, thoughtful, and independent citizens.

Also, the knowledge and skills that citizens acquire through education are key pillars of economic development and contribute to employment and wage setting.

Important factors that shape the teacher's perceptions are their engagement with social, educational, and economic issues, their participation in educational activities and their positive attitude towards the contribution of technology in the educational and productive process.



## Περιεχόμενα

Περίληψη.....	ix
Abstract.....	xi
Κατάλογος Πινάκων.....	xv
Κατάλογος Διαγραμμάτων.....	xvii
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
Κεφάλαιο 1 <sup>ο</sup> : Βιβλιογραφική επισκόπηση.....	3
1.1. Θεωρητικό Πλαίσιο.....	3
1.1.1. Η Εκπαίδευση.....	3
1.1.2. Το Ανθρώπινο Κεφάλαιο.....	4
1.2. Εμπειρικές Απόψεις.....	7
1.3. Συμπεράσματα.....	12
Κεφάλαιο 2 <sup>ο</sup> : Παράγοντες Οικονομικής ανάπτυξης.....	13
2.1. Οικονομική Ανάπτυξη και Οικονομική Μεγέθυνση.....	13
2.2. Προσδιοριστικοί Παράγοντες Οικονομικής Ανάπτυξης.....	16
2.2.1. Παραγωγικοί Συντελεστές.....	16
2.2.2. Δημοσιονομική και Νομισματική Πολιτική.....	17
2.2.3. Άλλοι προσδιοριστικοί παράγοντες.....	18
2.3. Συμπεράσματα.....	19
Κεφάλαιο 3 <sup>ο</sup> : Οικονομική της εκπαίδευσης.....	21
3.1. Η εκπαίδευση ως κατανάλωση και ως επένδυση.....	21
3.2. Σχέση μισθού-εκπαίδευσης.....	23
3.3. Παράγοντες που επηρεάζουν τη σχέση μισθού-εκπαίδευσης.....	25
3.4. Εκπαίδευση και απασχόληση.....	26
3.5. Εκπαίδευση και μείωση της φτώχειας.....	29
3.6. Συμπεράσματα.....	30
Κεφάλαιο 4 <sup>ο</sup> : Μεθοδολογία Έρευνας.....	32
4.1. Το ερευνητικό πρόβλημα.....	32
4.2. Αναγκαιότητα Διεξαγωγής της Έρευνας.....	32
4.3. Ο σκοπός και οι στόχοι της έρευνας.....	33

4.4. Ερευνητικά ερωτήματα .....	33
4.5. Ερευνητικός Σχεδιασμός – Δείγμα .....	33
4.6. Ερευνητικό Εργαλείο .....	34
4.7. Συμπεράσματα.....	36
<b>Κεφάλαιο 5<sup>ο</sup>: Εμπειρική Διερεύνηση: Αποτελέσματα.....</b>	<b>37</b>
5.1. Παρουσίαση Δημογραφικών χαρακτηριστικών.....	37
5.2. Παράγοντες διαμόρφωσης της αντίληψης των εκπαιδευτικών .....	45
5.3. Αντιλήψεις Εκπαιδευτικών για τη σχέση Εκπαίδευσης & Οικονομικής Ανάπτυξης.....	59
5.4. Συμπεράσματα.....	82
Συμπεράσματα – Συζήτηση.....	84
<b>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ .....</b>	<b>87</b>
<b>ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....</b>	<b>92</b>

## Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 3.1: Ποσοστά νέων που έχουν ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ..	222
Πίνακας 3.2: Εργατικό δυναμικό ανά επίπεδο εκπαίδευσης.....	2929
Πίνακας 3.3: Αναλογία φτωχού και μη φτωχού πληθυσμού 16 ετών και άνω στο σύνολο του πληθυσμού ανά επίπεδο εκπαίδευσης.....	300
Πίνακας 5. 1: Κατανομή εκπαιδευτικού επιπέδου δείγματος .....	41
Πίνακας 5. 2: Έτη εκπαιδευτικής προϋπηρεσίας.....	42
Πίνακας 5. 3: Ενημέρωση για τις εξελίξεις στην οικονομία.....	466
Πίνακας 5. 4: Ενημέρωση για τις εξελίξεις στην εκπαίδευση .....	48
Πίνακας 5. 5: Ενημέρωση για την καθημερινότητα .....	50
Πίνακας 5. 6: Συμμετοχή σε επιμορφωτικές δράσεις του σχολείου .....	522
Πίνακας 5. 7: Συμμετοχή σε επιμορφωτικά προγράμματα .....	544
Πίνακας 5. 8: Συμμετοχή σε επιμορφώσεις κατά τη διάρκεια της καριέρας .....	566
Πίνακας 5. 9: Οι νέες τεχνολογίες στην εκπαιδευτική/παραγωγική διαδικασία.....	588
Πίνακας 5. 10: Η εκπαίδευση ως σημαντικό προσόν για το άτομο.....	6060
Πίνακας 5. 11: Η εκπαίδευση ως προϋπόθεση για οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη .....	6161
Πίνακας 5. 12: Εκπαίδευση & μείωση εισοδηματικών ανισοτήτων .....	633
Πίνακας 5. 13: Εκπαίδευση & μείωση ανισοτήτων γενικότερα .....	644
Πίνακας 5. 14: Το ανθρώπινο κεφάλαιο ως παράγοντας οικονομικής ανάπτυξης.....	666
Πίνακας 5. 15: Το ανθρώπινο κεφάλαιο ως μέρος του πλούτου ενός έθνους.....	677
Πίνακας 5. 16: Δια βίου μάθηση-εκπαίδευση και κοινωνική απομόνωση .....	699
Πίνακας 5. 17: Εκπαίδευση και φτώχεια .....	7070
Πίνακας 5. 18: Εκπαίδευση ανθρώπινου δυναμικού και οικονομική ανάπτυξη κράτους .....	7272
Πίνακας 5. 19: Η εκπαίδευση ως μέσο για την καταπολέμηση της ανεργίας.....	733
Πίνακας 5. 20: Οικονομικά οφέλη της εκπαίδευσης για το άτομο και την κοινωνία ....	755
Πίνακας 5. 21: Εκπαίδευση-εξειδικευμένη κατάρτιση και παραγωγικότητα της εργασίας .....	766
Πίνακας 5. 22: Εκπαίδευση και βελτίωση της καθημερινότητας των πολιτών .....	788
Πίνακας 5. 23: Οφέλη εκπαίδευσης για τον απλό εργάτη .....	799

**Πίνακας 5. 24: Εκπαίδευση και προσωπική-κοινωνική ευημερία για το άτομο ..... 8181**



## Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 2.1 Οικονομική ανάπτυξη-Οικονομική μεγέθυνση-Ανάπτυξη.....	155
Διάγραμμα 3.1 Απόφοιτοι Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης στην Ελλάδα .....	23
Διάγραμμα 3.2: Εργατικό δυναμικό ανά επίπεδο εκπαίδευσης .....	288
Διάγραμμα 5.1: Κατανομή φύλου εκπαιδευτικών του δείγματος.....	388
Διάγραμμα 5.2: Ηλικιακή κατανομή εκπαιδευτικών δείγματος.....	399
Διάγραμμα 5.3 Ηλικιακή κατανομή εκπαιδευτικών δείγματος.....	399
Διάγραμμα 5.4: Οικογενειακή κατάσταση εκπαιδευτικών .....	4040
Διάγραμμα 5.5: Εκπαιδευτικό επίπεδο δείγματος.....	4141
Διάγραμμα 5.6: Έτη εκπαιδευτικής προϋπηρεσίας .....	433
Διάγραμμα 5.7: Εργασιακή σχέση εκπαιδευτικών δείγματος.....	444
Διάγραμμα 5.8: Βαθμίδα Εκπαίδευσης δείγματος .....	444
Διάγραμμα 5.9: Περιοχή Σχολείου.....	455
Διάγραμμα 5.10: Βαθμός ενημέρωσης για τις εξελίξεις στην οικονομία.....	477
Διάγραμμα 5.11: Ενημέρωση για τις εξελίξεις στην εκπαίδευση .....	499
Διάγραμμα 5.12: Ενημέρωση για την καθημερινότητα .....	5151
Διάγραμμα 5.13: Συμμετοχή σε επιμορφωτικές δράσεις του σχολείου.....	5353
Διάγραμμα 5.14: Συμμετοχή σε επιμορφωτικά προγράμματα.....	555
Διάγραμμα 5.15: Συμμετοχή σε επιμορφώσεις κατά τη διάρκεια της καριέρας.....	577
Διάγραμμα 5.16: Οι νέες τεχνολογίες στην εκπαιδευτική/παραγωγική διαδικασία .....	599
Διάγραμμα 5.17: Η εκπαίδευση ως σημαντικό προσόν για το άτομο .....	6060
Διάγραμμα 5.18: Η εκπαίδευση ως προϋπόθεση για οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη .....	6262
Διάγραμμα 5.19: Εκπαίδευση & μείωση εισοδηματικών ανισοτήτων.....	6363
Διάγραμμα 5.20: Εκπαίδευση & μείωση ανισοτήτων γενικότερα.....	6565
Διάγραμμα 5.21: Το ανθρώπινο κεφάλαιο ως παράγοντας οικονομικής ανάπτυξη .....	666
Διάγραμμα 5.22: Το ανθρώπινο κεφάλαιο ως μέρος του πλούτου ενός έθνους .....	688

Διάγραμμα 5.23: Δια βίου μάθηση-εκπαίδευση και κοινωνική απομόνωση .....	699
Διάγραμμα 5.24: Εκπαίδευση και φτώχεια.....	7171
Διάγραμμα 5.25: Εκπαίδευση ανθρώπινου δυναμικού & οικονομική ανάπτυξη κράτους .....	7272
Διάγραμμα 5.26: Η εκπαίδευση ως μέσο για την καταπολέμηση της ανεργίας .....	7474
Διάγραμμα 5.27: Οικονομικά οφέλη της εκπαίδευσης για το άτομο και την κοινωνία	7575
Διάγραμμα 5.28: Εκπαίδευση-εξειδικευμένη κατάρτιση & παραγωγικότητα εργασίας .....	777
Διάγραμμα 5.29: Εκπαίδευση & βελτίωση της καθημερινότητας των πολιτών .....	788
Διάγραμμα 5.30: Οφέλη εκπαίδευσης για τον απλό εργάτη.....	8080
Διάγραμμα 5.31: Εκπαίδευση και προσωπική-κοινωνική ευημερία για το άτομο .....	8181

## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η σχέση εκπαίδευσης και οικονομικής ανάπτυξης διερευνάται από πολύ παλιά σε θεωρητικό αλλά και σε εμπειρικό επίπεδο. Πολλοί οικονομολόγοι έχουν κάνει έρευνες μελετώντας το ρόλο της εκπαίδευσης στην οικονομική ανάπτυξη. Τα ευρήματα για το ρόλο και τον αντίκτυπο αυτής στην οικονομική ανάπτυξη είναι αντιφατικά, εξαρτώμενα από την έρευνα, τη μέθοδο προσέγγισης, τη χρονολογική περίοδο, αλλά και τις αντιλήψεις του κάθε ερευνητή.

Παρά ταύτα, οι περισσότεροι ερευνητές διαπίστωσαν ότι η βελτίωση του εκπαιδευτικού επιπέδου μιας χώρας έχει θετική επίδραση και στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας αυτής, κυρίως σε χώρες με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο. Η οικονομική θεωρία αναγνωρίζει ότι η εκπαίδευση είναι ο βασικότερος θεσμικός μηχανισμός συσσώρευσης και διάχυσης ανθρώπινου κεφαλαίου. Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία η εκπαίδευση είναι άμεσα συνδεδεμένη με την οικονομική ανάπτυξη. Μέσω της συσσώρευσης ανθρώπινου κεφαλαίου ενισχύεται η παραγωγικότητα της εργασίας, μειώνεται η ανεργία και έτσι το κράτος γίνεται περισσότερο ανταγωνιστικό και αναπτύσσεται οικονομικά. Επίσης, η εκπαίδευση είναι ένα σημαντικό προσόν για το ίδιο το άτομο, καθώς πέρα από το εισόδημα του προσφέρει σημαντικά οφέλη βελτιώνοντας την καθημερινότητά του, του προσφέρει προσωπική και κοινωνική ευημερία.

Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) αναγνωρίζει ότι η εκπαίδευση είναι ένας από τους πιο σημαντικούς πυλώνες για ανθρώπινη πρόοδο, κοινωνική εξέλιξη και βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη. Η εκπαίδευση συνεισφέρει στη συσσώρευση ανθρώπινου κεφαλαίου βελτιώνοντας την παραγωγικότητα της εργασίας, ενώ ταυτόχρονα συμβάλει στην αύξηση της καινοτόμου δύναμης της οικονομίας, καταλήγοντας έτσι σε οικονομική μεγέθυνση. Στις μέρες μας, απαραίτητη προϋπόθεση για οικονομική ευημερία αποτελεί η σώρευση ανθρώπινου κεφαλαίου. Η κατάρτιση και η εκπαίδευση του ανθρώπινου παράγοντα είναι απαραίτητη για την προσαρμογή του στις συνεχώς μεταβαλλόμενες συνθήκες του περιβάλλοντος. Υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης σημαίνει και υψηλότερο επίπεδο ανθρώπινου κεφαλαίου, καλύτερες προϋποθέσεις απορρόφησης της τεχνολογίας, δυνατότητα αύξησης του παραγόμενου προϊόντος και ως επακόλουθο εκπλήρωση του στόχου της οικονομικής ανάπτυξης.

Στην παρούσα διπλωματική εργασία διερευνώνται θέματα που έχουν να κάνουν με τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην εκπαίδευση και στην οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας. Βασικός σκοπός της είναι να διερευνήσει τις αντιλήψεις εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας και

Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης της χώρας μας όσον αφορά τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην εκπαίδευση των πολιτών και στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Επίσης, στοχεύει να διερευνήσει τους παράγοντες που διαμορφώνουν τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για τη σχέση αυτή, εκπαίδευσης και οικονομικής ανάπτυξης.

Πραγματοποιείται βιβλιογραφική ανασκόπηση του θέματος, αλλά και έρευνα ποσοτικών δεδομένων μέσω ερωτηματολογίου που δημιουργήθηκε για την έρευνα. Το θέμα επιλέχθηκε με βάση την αναγκαιότητα που υπάρχει στον τομέα για ποσοτική διερεύνηση του θέματος, καθώς οι εκπαιδευτικοί αποτελούν σημαντικό παράγοντα της εκπαιδευτικής διαδικασίας και οι αντιλήψεις τους μπορούν να βοηθήσουν στην άντληση πληροφοριών και να δώσουν στοιχεία για το εάν και σε ποιο βαθμό η εκπαίδευση μπορεί να έχει θετική επίδραση στην οικονομική ανάπτυξη.

Η εργασία διαρθρώνεται σε πέντε κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο παρατίθεται το θεωρητικό πλαίσιο, γίνεται βιβλιογραφική ανασκόπηση του θέματος από έρευνες σχετικές με την παρούσα από την Ελληνική και τη Διεθνή βιβλιογραφία, προσδιορίζονται οι βασικές αρχές τους και παρατίθενται τα συμπεράσματά τους.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται οριοθέτηση των εννοιών της οικονομικής ανάπτυξης και της οικονομικής μεγέθυνσης και προσδιορίζονται οι παράγοντες που συμβάλουν στην οικονομική ανάπτυξη.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η εκπαίδευση ως κατανάλωση και ως μελλοντική επένδυση, καθώς το υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο τυγχάνει και καλύτερης αποκατάστασης στην αγορά εργασίας. Επίσης παρατίθενται στατιστικά στοιχεία του εργατικού δυναμικού ανά επίπεδο εκπαίδευσης από το 1981 έως το 2015 και αναλύεται η συμβολή της εκπαίδευσης στη μείωση της φτώχειας.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρατίθεται ο προβληματισμός που οδήγησε στην ερευνητική εργασία, οι λόγοι που καθιστούν σημαντική τη συγκεκριμένη έρευνα και η αξιοπιστία της. Παρατίθεται η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε και αναλύεται ο ερευνητικός σχεδιασμός. Συγκεκριμένα προσδιορίζονται τα ερευνητικά ερωτήματα, ο σκοπός και οι επιμέρους στόχοι της έρευνας, περιγράφεται το εργαλείο της έρευνας, το δείγμα και ο τρόπος επιλογής του.

Στο πέμπτο κεφάλαιο ακολουθεί η διεξαγωγή της έρευνας όπου παρουσιάζονται και αναλύονται τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την ερευνητική διαδικασία μέσα από πίνακες και διαγράμματα. Τέλος, ακολουθούν τα συμπεράσματα, συζητούνται η σημασία και οι συνέπειες αυτών και παρατίθενται προτάσεις για περαιτέρω έρευνες.

# Κεφάλαιο 1<sup>ο</sup>: Βιβλιογραφική επισκόπηση

## 1.1. Θεωρητικό Πλαίσιο

### 1.1.1. Η Εκπαίδευση

Σύμφωνα με την οικονομική θεωρία, η εκπαίδευση παρέχει είτε άμεσα, είτε έμμεσα οφέλη στο άτομο, αλλά και στην κοινωνία γενικότερα. Βρίσκεται σε διαρκείς και ισχυρές αλληλεπιδράσεις με την κοινωνία, την οικονομία, το κράτος και την πολιτική (Τσαμαδιάς & Χανής, 2011). Συνεπώς, η εκπαίδευση έχει πολυδιάστατες λειτουργίες, εκπαιδευτικές, κοινωνικές, πολιτισμικές, οικονομικές και πολιτικές παρέχοντας πολλαπλά οφέλη προς όλους· έτσι αποτελεί το σημαντικότερο θεσμικό μηχανισμό παραγωγής και διάχυσης γνώσεων, δεξιοτήτων και ικανοτήτων.

Η εκπαίδευση αποτελεί τον κυριότερο παράγοντα για τη διάπλαση υπεύθυνων, σκεπτόμενων και ανεξάρτητων πολιτών, ωθεί τα άτομα να συμμετέχουν ενεργά στην κοινωνική ζωή, αναπτύσσει την κοινωνική ευαισθησία, προωθεί το κοινό σύστημα αξιών και την κοινωνική συνοχή, ενδυναμώνοντας έτσι τη δημοκρατία και τη ζωή γενικότερα. Σύμφωνα με τον Πανούτσο (1982), χωρίς προηγμένη παιδεία δεν υπάρχει προηγμένη οικονομία και αντιστρόφως, χωρίς προηγμένη οικονομία δεν υπάρχει προηγμένη παιδεία. Εκτός από την ατομική και κοινωνική ευημερία που προσφέρει η εκπαίδευση, μέσω των γνώσεων και των δεξιοτήτων που αποκτούν τα άτομα από αυτήν, η εκπαίδευση είναι μια μεταβλητή από την οποία εξαρτώνται και άλλες μεταβλητές όπως η φτώχεια, η ανεργία, η εισοδηματική κατανομή και άλλες που αφορούν την οικονομική επιστήμη.

Η σχέση αυτή της εκπαίδευσης με την οικονομική ανάπτυξη έχει μελετηθεί και διερευνηθεί από πολλούς επιστήμονες, πολλές φορές και με διάφορους τρόπους. Ο φιλόσοφος και οικονομολόγος Adam Smith (1776) στο έργο του «Ο πλούτος των Εθνών» περιέγραψε ότι ένα άτομο για να εκπαιδευτεί και να καταρτιστεί έτσι ώστε να γίνει ειδικευμένο κοστίζει στην επιχείρηση ή στο ίδιο το άτομο χρόνο και χρήμα, αλλά αυτός ο χρόνος και το χρήμα ανακάμπτονται με κέρδος γιατί ο ειδικευμένος εργαζόμενος είναι παραγωγικότερος από τον ανειδίκευτο (Ψαχαρόπουλος, 1993, Spengler, 1977). Με την κατάλληλη εξειδίκευση γίνεται καταμερισμός της εργασίας και έτσι αυξάνεται η παραγωγικότητα και οδηγούμαστε σε οικονομική μεγέθυνση. Επιπλέον, σύμφωνα με τον Adam Smith (1776) τα άτομα αποτελούν τον πλούτο των εθνών και οι δεξιότητες και οι γνώσεις που αποκτούν αποτελούν μέρος του

κεφαλαίου μιας χώρας. Συνεπώς, η εκπαίδευση είναι μια σημαντική επένδυση με οικονομική απόδοση τόσο για το άτομο, όσο και για την κοινωνία.

Μετά τον 2ο παγκόσμιο πόλεμο πολλές χώρες του δυτικού κόσμου έδωσαν ιδιαίτερη σημασία στο ρόλο που παίζει η εκπαίδευση στην ανάπτυξη και την οικονομική μεγέθυνσή τους. Οι ερευνητές που καταπαύστηκαν με θέματα που αφορούν την εκπαίδευση, εστίασαν κυρίως στο ανθρώπινο κεφάλαιο και στις αποδόσεις της εκπαίδευσης. Η θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου έφτασε στο αποκορύφωμά της τη δεκαετία του 1960, καθώς πολλές μελέτες υποστήριζαν το υπόβαθρό της. Τότε η οικονομική της εκπαίδευσης συγκροτήθηκε ως ξεχωριστός κλάδος της οικονομικής επιστήμης, όπου η εκπαίδευση μελετάται ως κατανάλωση και ως επένδυση, με όφελος και κόστος για το άτομο και στη συνέχεια και για την κοινωνία.

Ο Lewis A. (1955) και ο Denison E. (1966) ήταν από τους πρώτους οι οποίοι επεσήμαναν το ρόλο της εκπαίδευσης στην οικονομία. Ο Denison E. (1966) προκειμένου να προσδιορίσει το βαθμό συμβολής των παραγωγικών συντελεστών στις επιχειρήσεις της Αμερικής μετά τον πόλεμο, κατέδειξε ότι η ποιότητα των συντελεστών αυτών ήταν σημαντικότερη από την ποσότητά τους.

Από το 1980 και έπειτα με την ανάπτυξη της τεχνολογίας και την εφαρμογή της στη διαδικασία παραγωγής δημιουργήθηκε θετικό κλίμα, το οποίο βοήθησε να ελαττωθεί ο προβληματισμός και η κριτική που εμφανίστηκε τη δεκαετία του 1970 για την αξία της εκπαίδευσης στην οικονομία.

### **1.1.2. Το Ανθρώπινο Κεφάλαιο**

Η σχέση της εκπαίδευσης με το ανθρώπινο κεφάλαιο είναι πολύ διαδεδομένη. Ο όρος ανθρώπινο κεφάλαιο εκτός από την εκπαίδευση και τις δεξιότητες που κατέχει το άτομο περιλαμβάνει και ένα ευρύτερο φάσμα ικανοτήτων και χαρακτηριστικών τα οποία ενισχύουν όχι μόνο το εισόδημα, αλλά και την προσωπική και κοινωνική ευημερία του ατόμου. Σύμφωνα με τον Ο.Ο.Σ.Α.<sup>1</sup> ως ανθρώπινο κεφάλαιο ορίζονται οι γνώσεις, οι δεξιότητες, οι ικανότητες και οι καταστάσεις όπως η φυσική, η συναισθηματική και η πνευματική υγεία των ατόμων, οι οποίες συμβάλλουν στην διαφύλαξη της προσωπικής, της κοινωνικής και της οικονομικής ευζωίας. Συνεπώς, ο όρος ανθρώπινο κεφάλαιο περιλαμβάνει τις φυσικές και τις επίκτητες ικανότητες του ατόμου. Στις επίκτητες ικανότητες ανήκει η εκπαίδευση η οποία είναι αναγκαία

---

<sup>1</sup> [https://agriculture.ec.europa.eu/international/international-cooperation/international-organisations/oecd\\_el](https://agriculture.ec.europa.eu/international/international-cooperation/international-organisations/oecd_el)

για να βελτιωθούν οι φυσικές ικανότητες του ατόμου, αλλά και για να μπορεί το άτομο να ανταπεξέλθει στις νέες τεχνολογίες και να προσαρμόζεται στις απαιτήσεις της αγοράς.

Στην Αμερική μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο ξεκίνησε μια προσπάθεια αναζήτησης των παραγόντων που συμβάλλουν στην οικονομική άνοδο. Οι ερευνητές από τα πανεπιστήμια του Σικάγο και της Κολούμπια των ΗΠΑ έβαλαν τις βάσεις για τη θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου (Ψαχαρόπουλος, 1999). Ο Schultz ο οποίος τιμήθηκε με το βραβείο Nobel (1979) για τη συνεισφορά του στην οικονομική ανάπτυξη στο συνέδριο των American Economic Association το 1960 στην ομιλία του με θέμα «Επένδυση στο Ανθρώπινο Κεφάλαιο» έθεσε το ζήτημα της εκπαίδευσης ως μια σημαντική μορφή επένδυσης. Ασχολήθηκε πρωτίστως με τη συμβολή που έχει το ανθρώπινο κεφάλαιο στην οικονομική ανάπτυξη και με την αποδοτικότητα της επένδυσης σε εκπαίδευση. Τόνισε ότι το ανθρώπινο κεφάλαιο μπορεί να ερμηνεύσει τα ανεπιθύμητα σημεία της οικονομικής μεγέθυνσης, καθώς και ότι το σημαντικότερο μέρος του κόστους της εκπαίδευσης επιβαρύνει τον ίδιο τον εκπαιδευόμενο, λόγω των διαφυγόντων κερδών από την εργασία.

Ο Schultz, υποστήριξε επίσης ότι η εκπαίδευση και η κατάρτιση λαμβάνονται όχι μόνο για ικανοποίηση και ευχαρίστηση ως καταναλωτικά αγαθά, αλλά και για επένδυση, επιφέροντας μελλοντικά οφέλη. Θεωρεί ότι το ανθρώπινο κεφάλαιο έχει τρεις ιδιότητες: είναι ενσωματωμένο στον άνθρωπο, αποτελεί κεφάλαιο διότι είναι πηγή μελλοντικών ικανοποιήσεων και δεν μπορεί να διαχωριστεί από το άτομο που το κατέχει. Ο Schultz με την εμπειρία που είχε στην αγροτική οικονομία και το Νόμπελ στις Επιστήμες της Οικονομίας έθεσε τρεις κατηγορίες δαπανών: τις καταναλωτικές δαπάνες, τις επενδυτικές δαπάνες και το συνδυασμό αυτών. (Acemoglu, 2000)

Ο Becker (1964) απέδειξε ότι η εκπαίδευση είναι μια επένδυση που αποδίδει μελλοντικά. Συνεπώς, όσοι έχουν λάβει εκπαίδευση θα αμείβονται καλύτερα σε σχέση με όσους δεν έχουν λάβει εκπαίδευση. Άποψη του ήταν ότι η ιδιωτική απόδοση της επένδυσης σε εκπαίδευση θα έπρεπε να είναι περισσότερη από 10%. Ο Becker όπως και ο Schultz έλαβε το βραβείο Nobel (1992) για τη συνδρομή του στην οικονομία (Ψαχαρόπουλος, 1999).

Ο Mincer (1974) χρησιμοποίησε τη συνάρτηση εισοδήματος με την οποία μέτρησε την απόδοση της εκπαίδευσης για το άτομο και ερμήνευσε τις εισοδηματικές ανισότητες, συσχέτισε δηλαδή τους διαφορετικούς μισθούς που λαμβάνουν τα άτομα με τα επίπεδα εκπαίδευσής τους. Η κλασική εξίσωση αποδοχών του Mincer η οποία «*συσχετίζει την εκπαίδευση και τα έτη εργασιακής εμπειρίας με το λογάριθμο των αποδοχών του ατόμου,*

αποτελεί μία από τις βασικότερες και πιο ευρέως χρησιμοποιούμενες μεθόδους υπολογισμού των ιδιωτικών αποδόσεων της εκπαίδευσης» (Κολλάρα, 2015). Η εξίσωση αυτή χρησιμοποιείται από τις περισσότερες μελέτες για τις αποδόσεις της εκπαίδευσης και είναι η ακόλουθη:

$$\ln Y = a_1 + a_2 EKΠ + a_3 T + a_4 T^2$$

Όπου:             $\ln Y$ : ο λογάριθμος εισοδήματος  
                     $EKΠ$ : η εκπαίδευση (τα έτη σπουδών)  
                     $T$ : η επαγγελματική εμπειρία  
                     $T^2$ : η επαγγελματική εμπειρία στο τετράγωνο

Τη δεκαετία του 60 οι γρήγοροι ρυθμοί ανάπτυξης της Γερμανίας και της Ιαπωνίας μετά την καταστροφή του 2ου παγκόσμιου πολέμου και καθώς επίσης αποδείχθηκε ότι μια σημαντική αύξηση του ατομικού εισοδήματος μπορεί να προέλθει από την εκπαιδευτική διαδικασία, το ανθρώπινο κεφάλαιο όσον αφορά την οικονομική του σημασία καθιερώθηκε σε ένα σημαντικό πεδίο έρευνας (Mincer, 1958; Denison, 1962; Becker, 1964).

Η σύγχρονη θεωρία οικονομικής μεγέθυνσης έχει ως βασικό χαρακτηριστικό τη χρήση υποδειγμάτων ενδογενούς οικονομικής μεγέθυνσης. Σε αυτά βασικό ρόλο παίζουν η έρευνα και η ανάπτυξη, οι αύξουσες αποδόσεις, το ανθρώπινο κεφάλαιο και οι εξωτερικές οικονομίες. Οι Solow και Swan (1956) χρησιμοποιώντας τη νεοκλασική συνάρτηση παραγωγής με την υπόθεση ενός σταθερού ρυθμού αποταμίευσης, έδειξαν ένα υπόδειγμα γενικής ισορροπίας το οποίο τείνει σε εισοδηματική σύγκλιση, καθώς επίσης δείχνει ότι χωρίς την τεχνολογική πρόοδο η οικονομική μεγέθυνση σταματά. Το υπόδειγμα Solow - Swan στην ουσία συμπεραίνει ότι το κεφάλαιο αποτελεί τον πιο καθοριστικό παράγοντα για το εισόδημα. Τη δεκαετία του 1980 η τεχνολογική πρόοδος συνδέθηκε με το ανθρώπινο κεφάλαιο έπειτα από έρευνες που βασίζονταν στη θεωρία ενδογενούς μεγέθυνσης (Romer, 1986; Lucas, 1988; Scott, 1989). Σύμφωνα με τις έρευνες αυτές οι οικονομίες που είχαν μεγάλο ποσοστό εκπαιδευμένων πολιτών είχαν και τη μεγαλύτερη τεχνολογική ανάπτυξη. Έτσι, διαπιστώθηκαν υψηλοί ρυθμοί οικονομικής μεγέθυνσης και ανταγωνιστικότητας έπειτα από την εξειδίκευση των εργαζομένων (Schultz, 1993; Blundell, 1999).

Οι νέες θεωρίες εισήγαγαν μεθόδους επεξεργασίας και ανάλυσης μακροοικονομικών δεδομένων στηριζόμενων στη μικροοικονομική επιστήμη (De La Fuente & Ciccone, 2002). Υποστηρίζεται ότι η συγκέντρωση και η αξιοποίηση του ανθρώπινου κεφαλαίου τείνει σε ουσιώδης θετικές εξωτερικές οικονομίες (Moretti, 2000). Συνεπώς, η εκπαίδευση ενεργεί



θετικά και αυξανόμενα για όλους τους συντελεστές παραγωγής, καθώς δεν έχει μόνο θετική εισφορά στην οικονομική μεγέθυνση ως απλός συντελεστής παραγωγής (Sianesi & Van Reenen, 2003). Ως αποτέλεσμα, το ανθρώπινο κεφάλαιο μπορεί να οδηγήσει στην υπέρβαση της φθίνουσας απόδοσης με επέκταση την οικονομική μεγέθυνση (Barro, 1997).

Σύμφωνα με τον Robert Lucas (1988) το ανθρώπινο κεφάλαιο έχει σημαντική επίδραση στη συνολική παραγωγικότητα λόγω της δημιουργίας εξωτερικών οικονομιών. Η επισήμανση αυτή του Robert Lucas αποτέλεσε την αφετηρία για μια σειρά υποδειγμάτων ενδογενούς ανάπτυξης όπου τον κεντρικό ρόλο τον έχει η γνώση. Διαπιστώθηκε ότι όταν υπάρχουν θετικές εξωτερικές επιδράσεις, η κρατική παρέμβαση απαιτείται για την αριστοποίηση του ανθρώπινου κεφαλαίου. Απαιτούνται μεγαλύτερες δαπάνες για την παιδεία, σε σχέση με αυτές που μπορεί να καταβάλλει ο ιδιωτικός τομέας, διότι τα άτομα δεν μπορούν να κατανοήσουν τις θετικές επιπτώσεις της συνολικής ανάπτυξης από την παιδεία έτσι ώστε να δεχθούν να καταβάλλουν ένα αυξημένο ποσό γι' αυτήν.

Το 1986 ο Romer έδωσε έμφαση στο ρόλο που παίζει η υιοθέτηση νέων τεχνολογιών και η ανάπτυξη της καινοτομίας για το ανθρώπινο κεφάλαιο. Τόνισε ότι οι επιχειρήσεις έχουν καλύτερες αποδόσεις όταν επενδύουν στη μάθηση των υπαλλήλων τους και η βελτίωση των γνώσεων των υπαλλήλων δημιουργούν θετικές διαχύσεις για βελτίωση και σε άλλες συναφούς αντικειμένου επιχειρήσεις. Επιπλέον, διαπιστώθηκε ότι το επίπεδο των γνώσεων των εργαζομένων επιδρά σημαντικά στην προσαρμοστικότητα αυτών στις αλλαγές που μπορεί να προκύψουν, στην ευκολία εισαγωγής νέων τεχνολογιών στις επιχειρήσεις, στη βελτίωση των τεχνολογιών που υπάρχουν, σε διάφορες δράσεις ανάπτυξης και έρευνας (Λιαργκόβας, 2012). Συνεπώς, εκτός των άλλων το εκπαιδευμένο ανθρώπινο κεφάλαιο επιταχύνει τη διαδικασία διεξόδου της τεχνολογίας στην οικονομία.

## **1.2. Εμπειρικές Απόψεις**

Από πολύ παλιά πολλοί ερευνητές προσπαθώντας να προσδιορίσουν τη συμβολή της εκπαίδευσης στην οικονομική ανάπτυξη, συγκεντρώνοντας διάφορα στοιχεία, απέδειξαν ότι η παραγωγικότητα των εργαζομένων αυξάνεται όταν λαμβάνουν εκπαίδευση, γεγονός που έχει ως αποτέλεσμα να αυξάνονται και τα εισοδήματά τους. Επίσης, διαπιστώνεται ότι η εκπαίδευση έχει πολλαπλούς στόχους, καθώς αποτελεί τον σημαντικότερο παράγοντα που διαμορφώνει υπεύθυνους, σκεπτόμενους, ανεξάρτητους πολίτες. Στην ενότητα αυτή

παρουσιάζονται διάφορες μελέτες που υπογραμμίζουν τη σημασία της εκπαίδευσης ως παράγοντα οικονομικής ανάπτυξης.

Το 1980 οι Caramanis & Ioannides χρησιμοποιώντας τη μεθοδολογία του Denison (1962) μελέτησαν για την περίοδο 1961 έως 1971, τη συμβολή που έχει η εκπαίδευση στην οικονομική ανάπτυξη της Ελληνικής οικονομίας. Αυτή προσδιορίστηκε ανάμεσα στο 3% με 5% χωρίς να περιλαμβάνεται στο ΑΕΠ ο αγροτικός τομέας. Με τη συμπερίληψη του αγροτικού τομέα, η συμβολή της εκπαίδευσης στην οικονομική ανάπτυξη κυμαίνεται ανάμεσα στο 1% με 2%.

Το 1985 οι Ψαχαρόπουλος και Καζαμιάς παίρνοντας στοιχεία από τον προϋπολογισμό των νοικοκυριών για το έτος 1977, συμπέραναν ότι η εκπαίδευση συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη σε ποσοστό 2%.

Ο Paul Romer στην έρευνά του το 1989 με δεδομένα από 112 χώρες για την περίοδο 1960 έως 1980 προσπάθησε να περιγράψει το ρόλο της εκπαίδευσης χρησιμοποιώντας ως μεταβλητή το επίπεδο αλφαριθμητισμού και συμπέρανε ότι ο αλφαριθμητισμός παίζει σημαντικό ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη των χωρών αυτών.

Μια σημαντική μελέτη με δεδομένα από 98 χώρες για τα έτη 1960 έως 1985 παρουσίασε το 1991 ο Barro με τη Σταθμισμένη Μέθοδο Ελαχίστων Τετραγώνων (Weighted Ordinary Least Squares). Χρησιμοποιώντας ως μεταβλητές τις σχολικές εγγραφές αξιολόγησε το ρυθμό μεταβολής του κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε σχέση με το απόθεμα του αρχικού κεφαλαίου. Παρατήρησε ότι τα ποσοστά εγγραφής στην πρωτοβάθμια αλλά και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση στις περισσότερες παλινδρομήσεις του Barro είχαν θετικό αντίκτυπο στην οικονομική μεγέθυνση δηλαδή στο ρυθμό αύξησης του κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Επιπρόσθετα, εκτός από την ποσότητα της εκπαίδευσης, βασικό ρόλο παίζει και η ποιότητα της εκπαίδευσης, συμπεραίνοντας ότι η αναλογία μαθητών και καθηγητών είναι αρνητικά συσχετισμένη με την μεγέθυνση.

Οι Mankiw, Romer και Weil (1992) βασίστηκαν σε τρία σύνολα διαφορετικών χωρών και έλεγξαν τη συνέπεια του υποδείγματος Solow για το βιοτικό επίπεδο σύμφωνα με τις διεθνείς διακυμάνσεις καθώς και τη σύγκλιση των χωρών. Στην έρευνα συμμετείχαν 98 βιομηχανικές χώρες, 75 χώρες με πληθυσμό μικρότερο του ενός εκατομμυρίου και με βαθμολογία D στους Summers & Heston και 22 χώρες του ΟΟΣΑ με περισσότερους από ένα εκατομμύριο κατοίκους. Το συμπέρασμα που διεξήχθη ήταν ότι το υπόδειγμα του Solow είναι αξιόπιστο και ότι η εκπαίδευση συμβάλλει στην αναβάθμιση του ανθρώπινου κεφαλαίου και

μακροχρόνια στην αύξηση του ρυθμού μεγέθυνσης.

Το 1993 η έρευνα των Wolff και Gittleman η οποία διεξήχθη σε χώρες με βιομηχανική ανάπτυξη και σε χώρες με εισόδημα κάτω από το μέσο όρο του παγκόσμιου εισοδήματος διαπίστωσε ότι για τις ανεπτυγμένες χώρες ο αριθμός των εγγραφών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι στατιστικά σημαντικός ενώ στις χώρες με χαμηλό εισόδημα διαπιστώθηκε ότι ακόμη και η πρωτοβάθμια εκπαίδευση έχει σημαντική συμβολή.

Σε μια έρευνα του 1994 που διεξήχθη από τους Nehru και Dhareshwar για τα έτη 1960 έως 1987 και το δείγμα περιλάμβανε 83 χώρες και είχε ως παράμετρο τη συνολική παραγωγικότητα, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η παραγωγικότητα του καταρτισμένου ανθρώπινου κεφαλαίου σε σχέση με την απλή παραγωγικότητα είναι 3 με 4 φορές υψηλότερη. Επιπροσθέτως, οι Levine and Renelt (1992) οι οποίοι χρησιμοποίησαν δεδομένα από 119 χώρες για την περίοδο 1960 - 1989 συμπέραναν ότι τα ποσοστά επίδρασης της εκπαίδευσης στην οικονομική μεγέθυνση κυμαίνονται από 2.5% έως και 3.7%.

Οι Barro και Lee (1994) ήταν οι πρώτοι που αξιολόγησαν το απόθεμα του ανθρώπινου κεφαλαίου χρησιμοποιώντας τον μέσο όρο των ετών εκπαίδευσης του ενήλικου πληθυσμού. Χρησιμοποίησαν κάποιες μεταβλητές που υπολογίζουν τον μέσο όρο ετών εκπαίδευσης για τα άτομα άνω των εικοσιπέντε ετών και μεταβλητές για τον μέσο όρο κάθε βαθμίδας εκπαίδευσης, πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια, τριτοβάθμια, ενώ διαχώρισαν τις γυναίκες από τους άντρες. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι για τους άντρες η δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι στατιστικά και θετικά σημαντική για την οικονομική μεγέθυνση, ενώ για τις γυναίκες συμπέραναν αρνητική συσχέτιση με την ανάπτυξη. Οι μεταβλητές μέτρησης που χρησιμοποιήθηκαν για την πρωτοβάθμια και την τριτοβάθμια εκπαίδευση και για τις γυναίκες και για τους άντρες ήταν μη στατιστικά σημαντικές. Οι συγκεκριμένες μεταβλητές χρησιμοποιήθηκαν ευρέως σε μετέπειτα μελέτες.

Ο Gemmell (1996) χρησιμοποιώντας δεδομένα από τη βάση δεδομένων των Mankiw, Romer και Weils (1992) μελέτησε τον τρόπο επίδρασης του ανθρώπινου κεφαλαίου διαφοροποιώντας το απόθεμα από την συσσώρευση, όπως και τις διαφορετικές επιπτώσεις από τα επιμέρους επίπεδα εκπαίδευσης σε δείγμα 98 χωρών για τα έτη 1960-1985. Το αποτέλεσμα στο οποίο κατέληξε ήταν ότι μια αύξηση του ποσοστού 1% στις εγγραφές στην τριτοβάθμια εκπαίδευση επιφέρει αύξηση ποσοστού 5,9% του κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Επίσης, συμπέρανε ότι η πρωτοβάθμια εκπαίδευση ασκεί μεγαλύτερη επιρροή στις αναπτυσσόμενες χώρες, ότι στις ενδιάμεσα αναπτυγμένες χώρες ασκεί μεγαλύτερη επιρροή η δευτεροβάθμια εκπαίδευση και

ότι η τριτοβάθμια εκπαίδευση ασκεί μεγαλύτερη επιρροή στις αναπτυγμένες χώρες. Η σχέση μεγέθυνσης και συσσώρευσης κεφαλαίου, όπως και του αποθέματος αυτού υπήρξε θετική.

Μια μελέτη του 1994 η οποία διεξήχθη με τη χρήση απλών παλινδρομήσεων που βασίζονταν στη συνάρτηση παραγωγής Cobb-Douglas, τεκμηρίωσε ότι το ανθρώπινο κεφάλαιο επηρεάζει ουσιαστικά την οικονομική μεγέθυνση, αλλά όχι ως παράγοντας παραγωγής αλλά ως παράγοντας ο οποίος συμβάλλει στην υιοθέτηση νέων τεχνολογιών και καθιστά παραγωγικότερο το φυσικό κεφάλαιο (Benhabib and Spiegel 1994).

Ακολουθώντας παρόμοια φιλοσοφία οι Hanushek και Kimko (2000) μελέτησαν 39 χώρες για την περίοδο 1960 έως 1990 με δεδομένα που πήραν από τη βάση των Barro-Lee για επιδόσεις σε διεθνείς διαγωνισμούς, στις φυσικές επιστήμες και στα μαθηματικά και κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι επιδόσεις έχουν θετική επίδραση στην μεγέθυνση, επιβεβαιώνοντας έτσι ότι η ποιότητα του εργατικού δυναμικού είναι ένας σημαντικός ερμηνευτικός παράγοντας.

Οι Hall και Jones (1999) σε δείγμα 127 χωρών πήραν στοιχεία από τα δεδομένα των Heston- Summers και Barro-Lee για το ανθρώπινο κεφάλαιο, πρόσθεσαν δείκτες κοινωνικών υποδομών και διερεύνησαν τις διαφορές στην παραγωγή ανά άτομο. Τα αποτελέσματά τους έδειξαν ότι για να επιτευχθούν υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης απαιτείται το κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο και αποτελεσματικές κυβερνητικές πολιτικές που προωθούν τις επενδύσεις, την παραγωγή και την καινοτομία.

Η θετική σχέση της εκπαίδευσης και οικονομικής ανάπτυξης αμφισβητήθηκε από κάποιες μελέτες ως ακολούθως: Ο Pritchett (2001) χρησιμοποίησε ως μεταβλητές στοιχεία από διεθνώς συγκρίσιμες δοκιμές και τα έτη εκπαίδευσης ενηλίκων από την έρευνα των Barro-Lee (1993), με τη διαφορά όμως ότι η μεταβλητή αυτή διαφοροποιούνταν με την πάροδο των χρόνων. Η ανάλυσή του έδειξε κάτι τελείως διαφορετικό από το αναμενόμενο. Δεν υπήρχε καμία συσχέτιση ανάμεσα στην αύξηση της εκπαίδευσης του εργατικού δυναμικού και στο ρυθμό αύξησης της παραγωγής ανά εργαζόμενο. Συνεπώς αποδείχθηκε ότι η εκπαίδευση δεν έχει καμία επιρροή στην οικονομική μεγέθυνση. Ωστόσο, η ανάπτυξη της εκπαίδευσης διαφοροποιείται μεταξύ των χωρών για τρεις πιθανούς λόγους. Πρώτον, ίσως το θεσμικό πλαίσιο να είναι αρκετά στρεβλό ώστε η μεγάλη συσσώρευση εκπαιδευτικού κεφαλαίου να μειώνει την οικονομική ανάπτυξη. Δεύτερον, καθώς η προσφορά εκπαιδευμένου εργατικού δυναμικού αυξήθηκε ενώ η ζήτηση παρέμεινε ίδια, τότε οι οριακές αποδόσεις της εκπαίδευσης θα μπορούσαν να είχαν μειωθεί ραγδαία. Τρίτον, ίσως η ποιότητα της σχολικής εκπαίδευσης να ήταν τόσο χαμηλή που δεν δημιούργησε ανθρώπινο κεφάλαιο. Ο συνδυασμός και των τριών

αυτών πιθανοτήτων ποικίλλουν από χώρα σε χώρα, ενώ δίνουν κάποια εξήγηση για τις οικονομικές επιπτώσεις της εκπαίδευσης ή για την έλλειψη αυτής.

Επιπροσθέτως, η μελέτη των Bills και Klenow (2000) αμφισβητεί το κατά πόσο η οικονομική μεγέθυνση επιτυγχάνεται με την εκπαίδευση. Η μελέτη τους υποστηρίζει ότι οι επιπτώσεις του ανθρώπινου κεφαλαίου στην ανάπτυξη της οικονομίας από την άμεση επίδραση στην συνάρτηση παραγωγής αντιπροσωπεύει σχεδόν το ένα τρίτο της σύνδεσης της εκπαίδευσης με την οικονομική μεγέθυνση και ότι η επίδραση της νέας τεχνολογίας είναι σημαντική. Το μοντέλο τους ευέλικτο, άριστα οργανωμένο και πλούσιο μελετά τη σχέση εκπαίδευσης και οικονομικής μεγέθυνσης. Το μοντέλο τους αν και άριστα οργανωμένο, δεν είναι όμως σαφές από τα αποτελέσματά τους, αν αυτά αντανακλούν αυθαίρετες επιλογές λειτουργικών μορφών και αποκλείουν πιθανούς παράγοντες που επηρεάζουν την οικονομική ανάπτυξη ή την εκπαίδευση.

Η μελέτη των (F.Caselli, G.Esquivel, F.Lefort 1996) είχε ως αποτέλεσμα ότι η εκπαίδευση των γυναικών επηρεάζει θετικά και σε σημαντικό βαθμό την οικονομική ανάπτυξη, ενώ η εκπαίδευση των ανδρών δείχνει αρνητική επίδραση (Χατζηδήμα, 2002).

Οι Klenow και Rodriguez-Clare (1997) υποστήριξαν ότι δεν επαρκεί μόνο η δευτεροβάθμια εκπαίδευση για τη μέτρηση των επενδύσεων στο ανθρώπινο κεφάλαιο αλλά θα πρέπει να περιλαμβάνει και επενδύσεις στην πρωτοβάθμια και στην τριτοβάθμια εκπαίδευση διότι πολλές χώρες έχουν υψηλά ποσοστά εγγραφής στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση αλλά πολύ χαμηλά στην τριτοβάθμια με αποτέλεσμα να περιορίζονται οι διακυμάνσεις στην επένδυση του ανθρώπινου κεφαλαίου μεταξύ των χωρών. Εμφανίζουν προσομοιώσεις που αναλύουν την αλλαγή στο ΑΕΠ, την αλλαγή στην τεχνολογία και στο φυσικό και ανθρώπινο κεφάλαιο. Όταν η επένδυση στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση αντικαθίσταται από την αλλαγή στην επένδυση σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης, τότε η συνεισφορά της αλλαγής του ανθρώπινου κεφαλαίου μειώνει το εισόδημα ανά άτομο από το 49% στο 11%. Οι Klenow και Rodriguez - Clare αναφέρουν επίσης ότι η συνδρομή της εκπαίδευσης στην αλλαγή του εισοδήματος ανά εργάτη αποκλίνει περισσότερο όταν αλλάζει η συνάρτηση παραγωγής ώστε η παραγωγή ανθρώπινου κεφαλαίου να μπορεί να είναι περισσότερο εντάσεως εργασίας. Οι Klenow και Rodriguez-Clare πιστεύουν βέβαια ότι η εκπαίδευση σαφώς ενισχύει την οικονομική μεγέθυνση, αλλά ότι κάποιοι υπερεκτιμούν το ρόλο της.

Οι Krueger και Lindahl (2001) στην προσπάθειά τους να δημιουργήσουν το δείκτη εκπαιδευτικού επιπέδου εστίασαν σε ένα δείγμα 110 χωρών με βάση τα δεδομένα των Summer-

Heston, Barro-Lee, Kyriacou και World Value Surveys (WVS). Συμπεράναν ότι ο ρυθμός αύξησης της εκπαίδευσης δεν επιδρά στο ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ και ότι το αρχικό επίπεδο εκπαίδευσης δεν σχετίζεται θετικά με την αύξηση της οικονομίας.

### **1.3. Συμπεράσματα**

Η εκπαίδευση έχει πολυδιάστατες λειτουργίες. Προωθεί την κοινωνική, αλλά και την ατομική ευημερία, καθώς συμβάλει στη μείωση των ανισοτήτων, συνδράμει στη διάπλαση υπεύθυνων και σκεπτόμενων πολιτών που συμμετέχουν ενεργά στην κοινωνική ζωή, αναπτύσσει το αίσθημα της κοινωνικής ευαισθησίας και προωθεί την κοινωνική συνοχή. Πολλοί είναι οι ερευνητές που επισήμαναν ότι η εκπαίδευση είναι μια επένδυση που αποδίδει μελλοντικά. Έτσι, το καταρτισμένο ανθρώπινο κεφάλαιο είναι ένας πολύ σημαντικός παράγοντας που συμβάλει στην άνοδο της οικονομίας. Ο ρόλος της εκπαίδευσης στην οικονομική ανάπτυξη μελετήθηκε από πολλούς ερευνητές από πολύ παλιά. Αν και υπάρχουν ερευνητές που αμφισβήτησαν τη θετική σχέση ανάμεσα στην εκπαίδευση και στην οικονομική ανάπτυξη, ωστόσο οι περισσότεροι συμπεράναν ότι πράγματι η εκπαίδευση έχει θετική συσχέτιση με την οικονομική ανάπτυξη και ότι όσο πιο εκπαιδευμένο είναι το ανθρώπινο δυναμικό μιας χώρας, τόσο πιο ανταγωνιστική και οικονομικά αναπτυγμένη είναι η χώρα αυτή.

## Κεφάλαιο 2<sup>ο</sup>: Παράγοντες Οικονομικής ανάπτυξης

### 2.1. Οικονομική Ανάπτυξη και Οικονομική Μεγέθυνση

Η ανάπτυξη αποτελεί ποσοτικό δείκτη, καθώς ως ανάπτυξη ορίζεται η ποσοστιαία ετήσια μεταβολή του εισοδήματος ή της παραγωγής μιας κοινωνίας. Οι έννοιες της οικονομικής ανάπτυξης και της οικονομικής μεγέθυνσης συχνά συγχέονται αν και είναι διαφορετικές. Η έννοια της οικονομικής ανάπτυξης είναι πιο γενική, ενώ η έννοια της οικονομικής μεγέθυνσης έχει μια πιο υλιστική διάσταση.

Ο όρος οικονομική ανάπτυξη (Economic Development) είναι ποιοτικός δείκτης της μακροοικονομίας, ο οποίος αναφέρεται στην ικανότητα πλήρωσης των ατομικών και των κοινωνικών αναγκών με την πάροδο του χρόνου σε μια κοινωνία-οικονομία. Αναλυτικότερα, η οικονομική ανάπτυξη αναφέρεται στην κατά κεφαλήν ευημερία μιας χώρας και περιλαμβάνει εκτός από ποσοτικές σχέσεις, όπως την αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ και ποιοτικούς παράγοντες, όπως την ισότητα στις ευκαιρίες, την εξάλειψη της βίας και της αδικίας, τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης, τη μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων κ.α. (Diulio, 2001).

Ο όρος οικονομική μεγέθυνση συχνά χρησιμοποιείται αντί του όρου οικονομικής ανάπτυξης και το αντίστροφο. Η οικονομική μεγέθυνση (Economic Growth) όμως είναι μια ποσοτική έννοια η οποία έχει να κάνει με την ετήσια ποσοστιαία μεταβολή του πραγματικού Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ). Η αύξηση του ΑΕΠ ονομάζεται οικονομική μεγέθυνση. Ο όρος οικονομική μεγέθυνση περιλαμβάνει την αύξηση του προϊόντος που προκαλείται από την αύξηση της ποσότητας των εισροών στην παραγωγή και την αύξηση της αποδοτικότητάς τους. Ενώ, οικονομική ανάπτυξη δεν σημαίνει μόνο αύξηση του προϊόντος, αλλά και αλλαγές στη διάρθρωση του, στην τεχνολογία και άλλες θεσμικές αλλαγές που προσδιορίζουν τον τρόπο παραγωγής και διανομής του προϊόντος.

Η έννοια της οικονομικής ανάπτυξης είναι ευρύτερη της έννοιας της οικονομικής μεγέθυνσης. Δεν μπορούμε να έχουμε οικονομική ανάπτυξη χωρίς να έχουμε ταυτόχρονη αύξηση του προϊόντος. Αντίθετα, όταν έχουμε μεγέθυνση δεν σημαίνει ότι έχουμε και ανάπτυξη. Για παράδειγμα η αύξηση της παραγωγής ελαιόλαδου μπορεί να αυξήσει το εθνικό προϊόν της χώρας, η μεγέθυνση όμως αυτού του προϊόντος δεν σημαίνει και τη διαφοροποίηση της παραγωγικής διαδικασίας, της τεχνολογίας, της διανομής του τελικού προϊόντος κ.α.

Μια επιπλέον διαφοροποίηση μεταξύ των δύο εννοιών είναι το χρονικό διάστημα στο οποίο συντελούνται. Η οικονομική μεγέθυνση πραγματοποιείται σε πολύ λίγο χρονικό

διάστημα, π.χ. ένα μήνα, έξι μήνες, ένα χρόνο, ενώ για την πραγματοποίηση οικονομικής ανάπτυξης απαιτούνται μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα π.χ. μια δεκαετία. Τελευταία ο όρος "ανάπτυξη" χρησιμοποιείται με πιο ευρύ εννοιολογικό περιεχόμενο από τον όρο της οικονομικής ανάπτυξης.

*«Με την γενικότερη έννοια της ανάπτυξης εννοούνται κάποιες διαρθρωτικές αλλαγές που ξεπερνούν τα όρια της οικονομικής σφαίρας και εμπεριέχουν μεταβολές που αφορούν το πολιτικό, κοινωνικό, πολιτιστικό και οικολογικό περιβάλλον. Αυτή η διαφοροποίηση είναι αποτέλεσμα των νέων στόχων που έχουν μπει για την αναπτυξιακή διαδικασία ή αλλιώς των προβλημάτων που αντιμετωπίζει ο σημερινός άνθρωπος».*

Πιο συγκεκριμένα, μια οικονομία παρουσιάζει αύξηση στο ρυθμό παραγωγής των αγαθών όταν γίνεται συσσώρευση κεφαλαίου και μεταβολές στην τεχνολογία, παράγοντες οι οποίοι ενισχύουν την παραγωγικότητα και την αύξηση του πληθυσμού, όπου με τη σειρά τους οδηγούν σε αύξηση του εργατικού δυναμικού σε μια κοινωνία. Συνεπώς, η οικονομική μεγέθυνση καθορίζεται κυρίως από το εισόδημα της οικονομίας, την ποσότητα ανθρώπινων και φυσικών πόρων, τα κεφαλαιουχικά αγαθά και την ανάπτυξη της τεχνολογίας. Έτσι, το ενδιαφέρον της οικονομικής μεγέθυνσης εστιάζεται στο ΑΕΠ.

Ο όρος οικονομική ανάπτυξη αναφέρεται στην αύξηση της παραγωγής προϊόντων και υπηρεσιών σε μια οικονομία με την πάροδο του χρόνου.

*«Κατά σύμβαση, ως μέτρο ή δείκτης της ανάπτυξης ορίζεται ο μακροχρόνιος μέσος ποσοστιαίος ρυθμός αύξησης του πραγματικού ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος. Ο δείκτης αυτός υπολογίζεται σε πραγματικούς όρους, δηλαδή διορθωμένος ως προς τον πληθωρισμό, και όχι σε ονομαστικούς όρους. Η ανάπτυξη αναφέρεται στη μακροχρόνια τάση (δεκαετίες, αιώνες) και όχι στη βραχυχρόνια διακύμανση (τρίμηνα, εξάμηνα, έτη) του παραγόμενου προϊόντος» (Diulio, 2001:109).*

Η οικονομική μεγέθυνση δεν αναφέρεται στους τρόπους με τους οποίους παράγεται το ΑΕΠ ή τις συνέπειες που έχει η αύξησή του, αλλά αναφέρεται μόνο στο ποσοτικό ζήτημα του ΑΕΠ. Συνεπώς, το περιεχόμενο των δύο όρων είναι συμπληρωματικό, καθώς η οικονομική ανάπτυξη προϋποθέτει την οικονομική μεγέθυνση. Η εφαρμογή όμως κάποιων πολιτικών μεγέθυνσης τυγχάνει να περιορίζει τις δυνατότητες οικονομικής ανάπτυξης. Βάσει δεικτών που χρησιμοποιούνται από τους διεθνείς οργανισμούς και τη διεθνή βιβλιογραφία για την κατανόηση των δύο όρων παρατηρείται ότι η εκτίμηση της οικονομικής μεγέθυνσης υπολογίζεται με την ετήσια ποσοστιαία μεταβολή του ΑΕΠ. Αντιθέτως, η οικονομική



ανάπτυξη υπολογίζεται με ένα μείγμα δεικτών. Παραδείγματος χάριν, ο ΟΗΕ χρησιμοποιεί το Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης, ο οποίος περιλαμβάνει το μορφωτικό επίπεδο του πληθυσμού, το ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης και το προσδόκιμο ζωής. Κατά τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ)<sup>2</sup> η οικονομική ανάπτυξη είναι έννοια που συμπεριλαμβάνει και την ευημερία, συνεκτιμώντας τον ελεύθερο χρόνο, την κατανομή του εισοδήματος, την κοινωνική συνοχή κ.α., συνεπώς η έννοια της οικονομικής ανάπτυξης είναι πιο ολιστική έννοια από την έννοια της οικονομικής μεγέθυνσης.

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται η χρήση του όρου της αειφόρου ανάπτυξης. Ο όρος της αειφόρου ανάπτυξης αναφέρεται στην ανάπτυξη που καλύπτει τις παροντικές ανάγκες, χωρίς να διακυβεύεται η δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις ανάγκες τους. Στο πλαίσιο της αειφόρου ανάπτυξης προτάθηκε ο δείκτης του κατά κεφαλήν πλούτου. Ο δείκτης αυτός περιλαμβάνει το ανθρώπινο κεφάλαιο, το φυσικό κεφάλαιο, το περιβαλλοντικό κεφάλαιο, το ενεργητικό κεφάλαιο και τους θεσμούς. Η μείωση αυτού του δείκτη συνεπάγεται εξάντληση των πόρων μιας χώρας και ελάττωση της δυνατότητας των μελλοντικών γενεών για την ικανοποίηση των αναγκών τους. Στο παρακάτω διάγραμμα γίνονται πιο κατανοητές οι έννοιες της ανάπτυξης.



**Διάγραμμα 2.1 Οικονομική ανάπτυξη-Οικονομική μεγέθυνση-Ανάπτυξη**

<sup>2</sup> <https://www.oecd.org/development/>

## 2.2. Προσδιοριστικοί Παράγοντες Οικονομικής Ανάπτυξης

Η οικονομική μεγέθυνση συνιστά τον πρωταρχικό στόχο όλων των οικονομιών ώστε να δημιουργηθεί η βάση για οικονομική ανάπτυξη. Χαρακτηριστικός είναι ο 8ος στόχος βιώσιμης ανάπτυξης (αξιοπρεπείς εργασία και οικονομική ανάπτυξη)<sup>3</sup> από τους 17 στόχους που έχει θέσει ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) για βιώσιμη ανάπτυξη.

Οι παράγοντες που προσδιορίζουν την οικονομική μεγέθυνση είναι πολλοί και επιδρούν σε αυτήν είτε άμεσα, είτε έμμεσα. Ο σημαντικότερος παράγοντας είναι οι παραγωγικοί συντελεστές, ακολουθούν οι οικονομικές πολιτικές (η δημοσιονομική και η νομισματική πολιτική) που ασκούνται με στόχο τη σταθεροποίηση της οικονομίας και την επίτευξη βιώσιμης οικονομικής μεγέθυνσης και γενικά οι επιδράσεις του διεθνούς περιβάλλοντος στην οικονομία. Άλλοι παράγοντες οικονομικής μεγέθυνσης μπορεί να είναι το θεσμικό πλαίσιο μιας οικονομίας, οι δημόσιες δαπάνες, η διαφθορά κ.α.

Η οικονομική μεγέθυνση δεν αποτελεί στόχο μόνο μεμονωμένων οικονομιών, αλλά αποτελεί στόχο και ομάδων χωρών όπως είναι η Ευρωζώνη. Οι 27 χώρες-μέλη της Ευρωζώνης έχοντας κοινή αγορά απολαμβάνουν σημαντικά οφέλη, όπως η ελεύθερη διακίνηση αγαθών, κεφαλαίων και υπηρεσιών, η απαλλαγή από δασμούς στο εμπόριο μεταξύ τους κ.α. Εντός της ευρωζώνης με παράλληλες ενέργειες και πολιτικές των χωρών μελών επιτυγχάνεται η συνολική οικονομική μεγέθυνση. Ακολουθούν πιο αναλυτικά οι προσδιοριστικοί παράγοντες οικονομικής ανάπτυξης.

### 2.2.1. Παραγωγικοί Συντελεστές

Οι παραγωγικοί συντελεστές αποτελούνται από το κεφάλαιο (κεφαλαιουχικό απόθεμα), την εργασία (το εργατικό δυναμικό) και τις δεξιότητες και ικανότητες που διαθέτει το ανθρώπινο κεφάλαιο. Σε αυτούς τους συντελεστές προστίθενται και άλλοι οι οποίοι δεν μετρούνται εύκολα, όπως το κλίμα και ο φυσικός πλούτος. Οι βασικοί παραγωγικοί συντελεστές επιδρούν θετικά στην οικονομική μεγέθυνση. Όσο αυξάνεται η ποσότητα τους, τόσο αυξάνεται και το παραγόμενο προϊόν και κατ' επέκταση έχουμε μεγέθυνση της οικονομίας.

---

<sup>3</sup> <https://inactionforabetterworld.com/17-pagkosmioi-stoxoi/>

### 2.2.2. Δημοσιονομική και Νομισματική Πολιτική

Η δημοσιονομική πολιτική είναι ένα βραχυχρόνιο εργαλείο πολιτικής που σκοπός του είναι η αντιμετώπιση διαφόρων ακραίων καταστάσεων ώστε να σταθεροποιηθεί η οικονομία και να συνεχιστεί η οικονομική μεγέθυνση. Μπορεί να προκύψουν έμμεσα μακροχρόνιες επιδράσεις της δημοσιονομικής πολιτικής, χωρίς να είναι στόχος των δημοσιονομικών αρχών. Η επίδραση της δημοσιονομικής πολιτικής σε μια οικονομία εξαρτάται από τη δομή της οικονομίας και από την μεταβολή των δημοσιονομικών εργαλείων. Η φορολογία και οι δημόσιες δαπάνες είναι τα δημοσιονομικά εργαλεία.

Έρευνα σε 22 χώρες του ΟΟΣΑ κατά την περίοδο 1970-1995, έδειξε πως η αύξηση της φορολογίας και των δημοσίων δαπανών ενθαρρύνει την οικονομική μεγέθυνση όταν η φορολογία δεν είναι διαστρεβλωτική και οι δημόσιες δαπάνες αφορούν παραγωγικές δραστηριότητες της οικονομίας (Kneller et al. 1999). Συνεπώς, όταν οι δημόσιες δαπάνες αποσκοπούν στην αύξηση της ευημερίας και οι φόροι δε δημιουργούν στρεβλώσεις στην αγορά, τότε ενισχύεται η οικονομική μεγέθυνση. Εάν όμως οι χώρες είναι ανεπτυγμένες μπορεί να έχουμε αρνητική ή ουδέτερη επίδραση, εφόσον η άσκηση δημοσιονομικής πολιτικής είτε δεν μπορεί να ενισχύσει επιπλέον την οικονομική μεγέθυνση, είτε επιδρά αρνητικά μέσω του πληθωρισμού (Afonso and Jalles, 2013).

Η νομισματική πολιτική, το ίδιο με τη δημοσιονομική πολιτική, σκοπεύει στη δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών για να επιτευχθεί διατηρήσιμη οικονομική μεγέθυνση. Καθώς όμως η νομισματική πολιτική στοχεύει στη διατήρηση της οικονομικής μεγέθυνσης μέσω άλλων καναλιών, έχει και λιγότερες άμεσες επιπτώσεις στην οικονομική μεγέθυνση.

Οι Precious and Palesa (2014) στην έρευνά τους για βραχυχρόνιες και μακροχρόνιες σχέσεις ανάμεσα στη νομισματική πολιτική και την οικονομική μεγέθυνση της Νότιας Αφρικής για την περίοδο 2000-2010, συμπέραναν πως η νομισματική πολιτική έχει θετική επίδραση στην οικονομική μεγέθυνση και αρνητική επίδραση στο ρυθμό του πληθωρισμού. Μέσω της νομισματικής πολιτικής επιτυγχάνεται οικονομική μεγέθυνση όταν η νομισματική πολιτική επηρεάζει οικονομικές μεταβλητές που είναι ζωτικής σημασίας για τη δημιουργία παραγωγικών δραστηριοτήτων και επενδύσεων.

Συμπερασματικά, η νομισματική πολιτική δείχνει να επηρεάζει σημαντικά την οικονομική μεγέθυνση διότι μέσω αυτής δημιουργούνται οι κατάλληλες συνθήκες για τη διατήρηση ή την εκκίνηση της οικονομικής μεγέθυνσης. Από την άλλη, η δημοσιονομική πολιτική μπορεί να συνεισφέρει στην οικονομική μεγέθυνση αν υπάρξει βέλτιστη αξιοποίηση

των δημοσιονομικών εργαλείων και εάν ληφθούν υπόψη η ξεχωριστή οικονομική συγκυρία και οι κατάλληλοι δείκτες της εκάστοτε χώρας. Εάν όμως μια οικονομία χαρακτηρίζεται από υψηλούς ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης, η δημοσιονομική επίδραση τότε μπορεί να είναι αρνητική αφού θα προκληθεί μόνο αύξηση του πληθωρισμού.

### **2.2.3. Άλλοι προσδιοριστικοί παράγοντες**

Άλλοι προσδιοριστικοί παράγοντες που επηρεάζουν την οικονομική μεγέθυνση μιας οικονομίας είναι το θεσμικό πλαίσιο, οι ειδικές κατηγορίες δημοσίων δαπανών, η διαφθορά, και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά. Η ύπαρξη θεσμικού πλαισίου και διαφθοράς, όταν ενθαρρύνουν τις παραγωγικές δραστηριότητες, ενισχύουν την οικονομική μεγέθυνση. Οι δημόσιες δαπάνες έχουν θετική επίδραση στην οικονομική μεγέθυνση κυρίως στις ανεπτυγμένες χώρες επειδή σε αυτές αξιοποιούνται καλύτερα, η αύξηση όμως του πληθυσμού έχει κυρίως αρνητική επίδραση. Όταν οι υφιστάμενοι θεσμοί περιορίζουν ή εμποδίζουν τη χρήση νέων τεχνολογιών και καινοτόμων εισροών, τότε η οικονομική μεγέθυνση επηρεάζεται αρνητικά (Tebaldi and Elmslie, 2008). Συνεπώς, οι ευνοϊκοί θεσμοί έχουν θετική επίδραση στην οικονομική μεγέθυνση.

Η επίδραση της διαφθοράς στην οικονομική μεγέθυνση μπορεί να είναι είτε θετική, είτε αρνητική, εξαρτάται από την οικονομική ελευθερία, δηλαδή εάν οι δραστηριότητες των επιχειρήσεων διευκολύνονται ή όχι από τη διαφθορά (Swaleheen and Stansel, 2007).

Η επίδραση των δημογραφικών χαρακτηριστικών μιας οικονομίας είναι συνήθως αρνητική, αλλά πρέπει να λαμβάνονται υπόψη η περίοδος εκτίμησης, η παραγωγικότητα των εργαζομένων καθώς και άλλοι παράγοντες (Prskawetz and Lindh, 2007). Από έρευνες που έγιναν για την Ανατολική Ασία (Bloom and Finlay, 2009) και την Κίνα (Wei and Hao, 2010), προέκυψε πως η αύξηση του πληθυσμού συνεπάγεται μείωση της οικονομικής μεγέθυνσης, αλλά αυτό εξαρτάται και από το είδος της μεγέθυνσης. Σε μια πιο πρόσφατη έρευνα που αξιοποιήθηκαν 45 διαφορετικές μεταβλητές για τη μέτρηση των δημογραφικών αλλαγών, οι Wongboonsin and Phiromswad (2017) συμπέραναν πως η επιρροή των δημογραφικών αλλαγών διαφέρει στις ανεπτυγμένες και στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες. Όταν η αλλαγή έχει να κάνει με αύξηση του εργατικού δυναμικού τότε παρατηρείται θετική επίδραση στις ανεπτυγμένες χώρες και αρνητική επίδραση στις λιγότερο ανεπτυγμένες. Επιπλέον, η γήρανση

του πληθυσμού εάν δεν τυγχάνει αντικατάστασης του εργατικού δυναμικού έχει αρνητικό αντίκτυπο.

### **2.3. Συμπεράσματα**

Η έννοια της οικονομικής ανάπτυξης και η έννοια της οικονομικής μεγέθυνσης έχουν διαφορετική σημασία. Η οικονομική μεγέθυνση είναι ποσοτικός δείκτης και έχει να κάνει με την αύξηση του προϊόντος που προκαλείται από την αύξηση των εισροών στην παραγωγή. Η έννοια της οικονομικής ανάπτυξης είναι ποιοτικός δείκτης και είναι ευρύτερη της έννοιας της οικονομικής μεγέθυνσης, καθώς αναφέρεται στην κατά κεφαλήν ευημερία μιας χώρας και περιλαμβάνει και ποιοτικούς παράγοντες όπως τη μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων, τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης κ.α. Η οικονομική ανάπτυξη προϋποθέτει την οικονομική μεγέθυνση, ενώ όταν έχουμε οικονομική μεγέθυνση δεν σημαίνει ότι θα έχουμε και οικονομική ανάπτυξη. Επίσης, το χρονικό διάστημα στο οποίο συντελείται η οικονομική μεγέθυνση είναι πολύ μικρό, ενώ για να έχουμε οικονομική ανάπτυξη απαιτούνται πολύ μεγάλα χρονικά διαστήματα.

Τα τελευταία χρόνια ο όρος "ανάπτυξη" χρησιμοποιείται με ευρύτερο εννοιολογικό περιεχόμενο από τον όρο της οικονομικής ανάπτυξης και περιλαμβάνει διαρθρωτικές αλλαγές που αφορούν το πολιτικό, το πολιτιστικό, το οικολογικό και το κοινωνικό περιβάλλον.

Επιπλέον, τα τελευταία χρόνια χρησιμοποιείται και ο όρος της αειφόρου ανάπτυξης, ο οποίος αναφέρεται στην ανάπτυξη που καλύπτει τις παροντικές ανάγκες, χωρίς να διακυβεύεται η δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις ανάγκες τους.

Οι παράγοντες που προσδιορίζουν την οικονομική ανάπτυξη είναι πολλοί και επιδρούν σε αυτήν είτε άμεσα, είτε έμμεσα. Οι παραγωγικοί συντελεστές είναι ο σημαντικότερος παράγοντας και η επίδραση τους στην οικονομική ανάπτυξη είναι θετική. Ακολουθούν η δημοσιονομική και η νομισματική πολιτική. Σκοπός της δημοσιονομικής πολιτικής είναι η αντιμετώπιση ακραίων καταστάσεων ώστε να επιτευχθεί σταθεροποίηση της οικονομίας και να συνεχιστεί η οικονομική μεγέθυνση. Σκοπός της νομισματικής πολιτικής είναι η δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών για την επίτευξη διατηρήσιμης οικονομικής μεγέθυνσης. Η νομισματική πολιτική έχει λιγότερες άμεσες επιπτώσεις στην οικονομική μεγέθυνση.

Επιπλέον, παράγοντες οικονομικής ανάπτυξης είναι το θεσμικό πλαίσιο μιας οικονομίας, οι δημόσιες δαπάνες κ.α. Η ύπαρξη θεσμικού πλαισίου που ενθαρρύνει τις

παραγωγικές δραστηριότητες, βοηθά στην ενίσχυση της οικονομικής μεγέθυνσης και οι δημόσιες δαπάνες επιδρούν θετικά στην οικονομική μεγέθυνση κυρίως στις ανεπτυγμένες χώρες επειδή σε αυτές αξιοποιούνται καλύτερα.

## Κεφάλαιο 3<sup>ο</sup>: Οικονομική της εκπαίδευσης

Χωρίς αμφιβολία υπάρχει έντονη αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτηση με διαρκής προσαρμογές μεταξύ εκπαίδευσης και οικονομίας (Γλαμπεδάκης, 1990). Σύμφωνα με τον Blaug (1970) η θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου διαμόρφωσε έναν ιδιαίτερο κλάδο της οικονομικής επιστήμης, την Οικονομική της Εκπαίδευσης με την οποία ασχολούνται οι οικονομολόγοι της εκπαίδευσης. Έχει να κάνει με τον συμπληρωματικό τρόπο που θεωρούν τα ίδια φαινόμενα που απασχολούν την παιδαγωγική επιστήμη (Λιαργκόβας, 2010). «Ο οικονομολόγος της Εκπαίδευσης προσθέτει νέες διαστάσεις σε αυτό που θα ήταν μόνο υπόθεση ενός παιδαγωγού» (Ψαχαρόπουλος, 1999). Η θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου αποτελεί πυλώνα της Οικονομικής της Εκπαίδευσης.

Σύμφωνα με τον Parsons (1959) η Οικονομική της Εκπαίδευσης επηρεάζει σημαντικά την κοινωνιολογία της εκπαίδευσης και συμβάλει στη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής πολιτικής. Η Οικονομική της Εκπαίδευσης είναι πολύ χρήσιμη για τη λήψη αποφάσεων και τη χάραξη πολιτικής στην εκπαίδευση διότι αναλύει τα κόστη και τα οφέλη που προκύπτουν από την Εκπαίδευση και διαθέτει εργαλεία μέτρησης της απόδοσης της επένδυσης στην Εκπαίδευση. Επίσης, μελετά και αναλύει το ρόλο του ανθρώπινου κεφαλαίου σε στόχους όπως: η διανομή εισοδήματος, η καταπολέμηση της ανεργίας, οι κοινωνικές ανισότητες, η οικονομική μεγέθυνση κ.α. (Galor & Tsiddon, 1997). Επιπλέον, διερευνά τη σχέση εκπαίδευσης και ανθρώπινου κεφαλαίου με την καταναλωτική, την επενδυτική και την αποταμιευτική συμπεριφορά των υποκειμένων της οικονομίας (Bernheim, 1993).

### 3.1. Η εκπαίδευση ως κατανάλωση και ως επένδυση

Η εκπαίδευση μπορεί να θεωρηθεί διαρκές καταναλωτικό αγαθό, εφόσον η γνώση που αποκτά το άτομο μπορεί να συνεισφέρει στην ανάπτυξη νέων δεξιοτήτων ή στη βελτίωση των ήδη υπάρχουσών, στη διαμόρφωση κριτικής σκέψης και στη βελτίωση της συναισθηματικής, της πνευματικής και της κοινωνικής του ανάπτυξης (Σαΐτη, 2000).

Η γνώση αποτελεί αγαθό του οποίου τα δικαιώματα ιδιοκτησίας δύσκολα καθορίζονται, σπάνια τιμολογείται ή ποσοτικοποιείται, συχνά είναι σιωπηρή, άλλοτε κωδικοποιημένη και σε κάθε περίπτωση, δύσκολο να παρατηρηθεί. Οι μετρήσεις της γνώσης που είναι έμμεσες, κυρίως μέσω εισροών, για παράδειγμα έτη εκπαίδευσης, είτε μέσω εκροών, για παράδειγμα ευρεσιτεχνίες, ανθρώπινο κεφάλαιο κ.α. κάνουν τη γνώση ως συντελεστή παραγωγής να

παραμένει σχετικά «κρυμμένος».

Σύμφωνα με τις περισσότερες έρευνες όλες οι βαθμίδες εκπαίδευσης συμπεριλαμβανομένης της προσχολικής και της πρωτοβάθμιας αποτελούν επένδυση στην εκπαίδευση. Σημαντικότερες όμως θεωρούνται οι επενδύσεις στην τριτοβάθμια, αλλά και οι επενδύσεις εκπαίδευσης στο χώρο εργασίας διότι οι ανταποδόσεις τους είναι άμεσες σε ατομικό, αλλά και σε κοινωνικό επίπεδο (OECD, 2003).

Σε μικροοικονομικό επίπεδο οι μισθοί αντιστοιχούν στις οριακές παραγωγικότητες των εργαζόμενων. Αντικείμενο της μικροοικονομικής προσέγγισης είναι η ιδιωτική αποδοτικότητα της απόφασης του ατόμου για λήψη περαιτέρω εκπαίδευσης σε σύγκριση με άλλες εναλλακτικές επενδυτικές αποφάσεις.

Σε μακροοικονομικό επίπεδο η εκπαίδευση έχει θετική συμβολή στην οικονομική ανάπτυξη της εκάστοτε χώρας. Εντούτοις, κύριο μέλημα και των δύο προσεγγίσεων είναι να αξιολογήσουν τη συμβολή της εκπαίδευσης στην παραγωγικότητα και κατ' επέκταση να εκτιμήσουν την απόδοση των επενδύσεων που έγιναν για την εκπαίδευση (De la Fuente & Ciccone, 2002). Στον παρακάτω πίνακα μπορούμε να δούμε τα ποσοστά των νέων 20 έως 24 ετών που έχουν ολοκληρώσει τη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στη χώρα μας.

**Πίνακας 3.1:**

**Ποσοστά νέων που έχουν ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση**

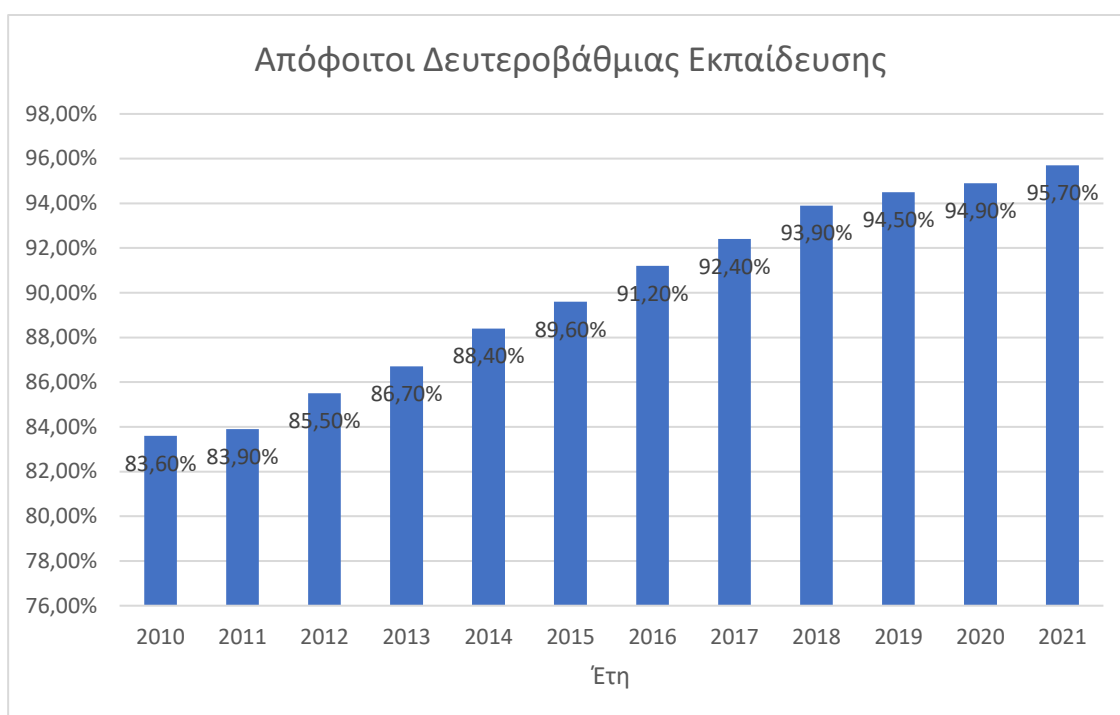
<b>Ποσοστά νέων 20-24 ετών που έχουν ολοκληρώσει επιτυχώς τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση</b>					
<b>ΕΤΟΣ</b>	<b>2010</b>	<b>2015</b>	<b>2019</b>	<b>2020</b>	<b>2021</b>
<b>ΒΕΛΓΙΟ</b>	82,5	84,4	85,6	85,7	88,2
<b>ΓΑΛΛΙΑ</b>	83	87,3	88,5	89,7	89,7
<b>ΓΕΡΜΑΝΙΑ</b>	74,6	77,1	77,5	79,3	77,1
<b>ΚΥΠΡΟΣ</b>	86,2	94,3	92,3	88,4	89,7
<b>ΕΛΛΑΔΑ</b>	83,6	89,6	94,5	94,9	95,7

Σύμφωνα με τον πίνακα παρατηρούμε ότι στη χώρα μας το ποσοστό των νέων 20 έως 24 ετών που έχουν ολοκληρώσει επιτυχώς τη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση για το έτος 2010



ήταν 83,6% και αυξάνεται με τα χρόνια. Το 2015 το ποσοστό αυξήθηκε σε 89,6%, το 2019 αυξήθηκε σε 94,5% και το 2021 ήταν 95,7%.

Ο δείκτης (το ποσοστό των ατόμων ηλικίας 20-24 ετών που έχουν ολοκληρώσει επιτυχώς τουλάχιστον την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση) βασίζεται στην Έρευνα Εργατικού Δυναμικού της ΕΕ<sup>4</sup> και μετρά το ποσοστό του πληθυσμού που είναι πιθανό να διαθέτει τα ελάχιστα απαραίτητα προσόντα για να συμμετέχει ενεργά στην κοινωνική και οικονομική ζωή. Ακολουθεί αναλυτικό διάγραμμα που δείχνει τα ποσοστά των απόφοιτων Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στη χώρα μας για τα έτη από το 2010 έως το 2021.



**Διάγραμμα 3.1 Απόφοιτοι Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης στην Ελλάδα**

### 3.2. Σχέση μισθού-εκπαίδευσης

Η σχέση μισθού-εκπαίδευσης έχει μελετηθεί από πολλούς ερευνητές εδώ και αρκετά χρόνια. Ήδη από το 1961 όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο ο Schulz κατανόησε την εκπαίδευση ως σημαντική μορφή επένδυσης και ασχολήθηκε εκτενώς με τη συνεισφορά του ανθρωπίνου κεφαλαίου στην οικονομική ανάπτυξη και στην αποδοτικότητά του ως επένδυση. Ο Becker επίσης, απέδειξε πως όσοι έχουν λάβει εκπαίδευση λαμβάνουν καλύτερες αμοιβές

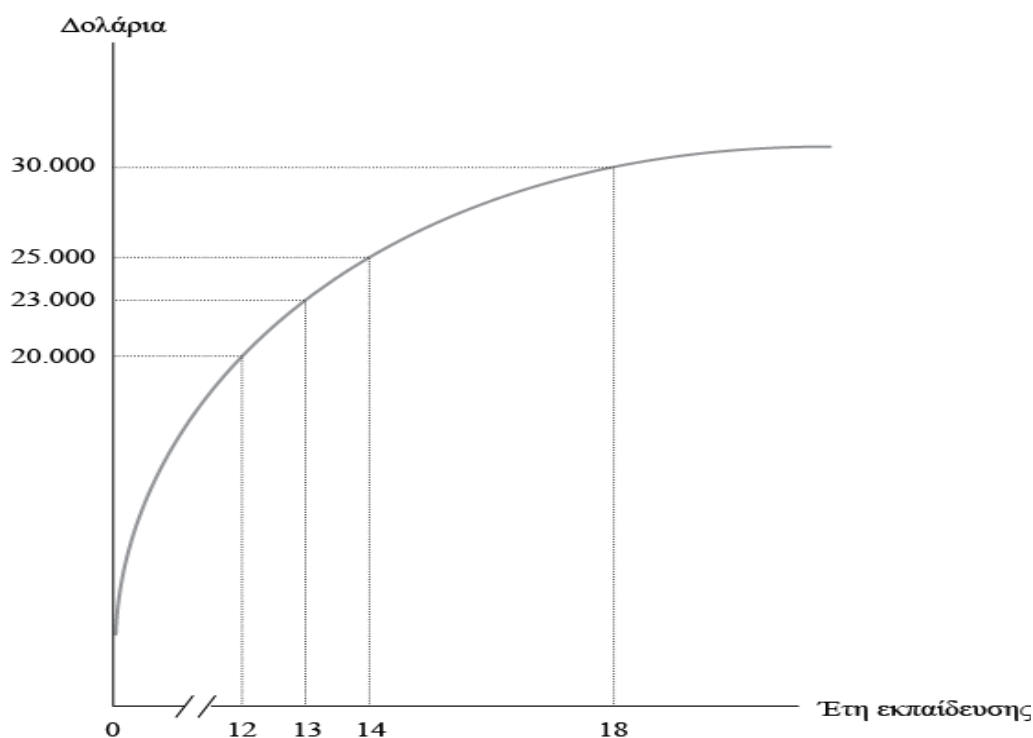
<sup>4</sup> [https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg\\_04\\_30/default/table?lang=en](https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_04_30/default/table?lang=en)

σε σχέση με όσους δεν έχουν λάβει κάποια μορφή εκπαίδευσης. Τέλος, ο Mincer (1974) ανέλυσε τους διαφορετικούς μισθούς των εργαζομένων σε σχέση –εκτός των άλλων– και με το επίπεδο εκπαίδευσής τους.

Έχει επισημανθεί ότι το 1/4 της συνολικής μισθολογικής ανισότητας οφείλεται στην Εκπαίδευση (Galor & Moav, 2000; Goldin & Katz, 2007). Όσο υψηλότερη εκπαίδευση έχει λάβει ο εργαζόμενος, τόσο ευκολότερα αλλάζει βαθμίδα εισοδηματικής κατανομής.

Η καμπύλη μισθού-εκπαίδευσης δείχνει το μισθό που είναι διατεθειμένες να προσφέρουν οι επιχειρήσεις ανά επίπεδο εκπαίδευσης για έναν εργαζόμενο. Η καμπύλη μισθού-εκπαίδευσης έχει θετική ανερχόμενη κλίση, η οποία εκφράζει την αύξηση στις απολαβές του εργαζόμενου για κάθε πρόσθετο έτος εκπαίδευσης. Αυτό δείχνει ότι οι εργαζόμενοι με υψηλότερη εκπαίδευση είναι αυτοί που μπορούν να κερδίζουν περισσότερα χρήματα. Έτσι, οι επιχειρήσεις για να προσελκύσουν τους περισσότερο μορφωμένους εργαζόμενους θα πρέπει να τους αποζημιώνουν με το κόστος της εκπαίδευσής τους. Στη συνέχεια η κλίση της καμπύλης είναι κοίλη, κάτι το οποίο δείχνει ότι για κάθε παραπάνω έτος εκπαίδευσης οι χρηματικές απολαβές παραμένουν σταθερές ή φθίνουν. Στο παρακάτω σχήμα απεικονίζεται η καμπύλη μισθού-εκπαίδευσης.

**Σχήμα 3.1: Καμπύλη μισθού-εκπαίδευσης**



Πηγή: Borjas, (2003)

Η ποσοστιαία μεταβολή των κερδών από την συνέχιση της εκπαίδευσης για ένα επιπλέον έτος ονομάζεται ρυθμός απόδοσης της εκπαίδευσης (Borjas, 2003).

### 3.3. Παράγοντες που επηρεάζουν τη σχέση μισθού-εκπαίδευσης

- Οι δυνάμεις της προσφοράς και της ζήτησης.

Από την πλευρά της προσφοράς οι εργαζόμενοι με υψηλότερη εκπαίδευση, επιδιώκουν μεγαλύτερους μισθούς για να αποσβέσουν την επένδυση για την εκπαίδευσή τους. Από την πλευρά της ζήτησης, οι εργοδότες είναι πρόθυμοι να πληρώσουν μεγαλύτερο μισθό για εργαζόμενους με υψηλότερη εκπαίδευση, περιμένοντας από τους εργαζόμενους αυξημένη παραγωγικότητα και αποτελεσματικότητα. Συνεπώς, ένας συνδυασμός αλλαγών στην προσφορά και τη ζήτηση, θα μπορούσε να εξηγήσει τη δυναμική στις μισθολογικές τάσεις στην αγορά εργασίας.

Στη χώρα μας σύμφωνα με τις Συλλογικές Συμβάσεις Εργασίας, η συμβολή της εκπαίδευσης στο μισθό, φτάνει σε προσαύξηση 13% στο βασικό μισθό για αποφοίτους Α.Τ.Ε.Ι. και σε προσαύξηση 18% για αποφοίτους Α.Ε.Ι.<sup>5</sup>

Πολύ σημαντικός παράγοντας στη διαμόρφωση της σχέσης μισθού-εκπαίδευσης θεωρείται και η ραγδαία τεχνολογική πρόοδος. Η χρήση υπολογιστών και τηλεπικοινωνιακών συστημάτων αύξησε τη ζήτηση για εξειδικευμένους εργαζόμενους. Η ανεπάρκεια καταρτισμένων εργαζόμενων οδήγησε στην αύξηση των μισθών των πιο εξειδικευμένων σε σύγκριση με τους ανειδίκευτους εργαζόμενους (Galor & Moav, 2000; Goldin & Katz, 2007).

- Η έμμεση επίδραση της εκπαίδευσης στις μισθολογικές απολαβές.

Παράγοντες όπως το οικογενειακό περιβάλλον, το σχολικό περιβάλλον, ο αριθμός μαθητών ανά τάξη φαίνεται να επηρεάζουν έμμεσα τις μισθολογικές απολαβές γιατί είναι παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν την απόφαση του μαθητή να συνεχίσει την εκπαίδευσή του (Bradbury 2002, Dustmann et al., 2002).

Σύμφωνα με τον Acemoglu (2000) υπάρχει σημαντική θετική συσχέτιση ανάμεσα στο οικογενειακό εισόδημα και στη λήψη εκπαίδευσης σε εκπαιδευτικό ίδρυμα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

---

<sup>5</sup> <https://www.kepea.gr/article.php?cat=15>

Επίσης, μπορεί να υπάρχει και γεωγραφικού τύπου ετερογένεια στις αποδόσεις της εκπαίδευσης, δηλαδή υψηλότερη ή χαμηλότερη απόδοση της εκπαίδευσης αναμεταξύ των διαφόρων πόλεων ανάλογα με τις δυνάμεις της προσφοράς και της ζήτησης στην τοπική αγορά εργασίας, καθώς και τη διαφορετική ποιότητα της εκπαίδευσης (Blanchflower & Oswald, 1990; Wheeler, 2004).

Τέλος, φαίνεται να επιδρά στο δείκτη απόδοσης εκπαίδευσης και η τοπική ανεργία με αρνητικό συντελεστή και συνήθως η αλλαγή του τόπου εργασίας για έναν εργαζόμενο προς περιοχή με μικρότερο ποσοστό ανεργίας (Ammermuller & Dolton, 2006).

### **3.4. Εκπαίδευση και απασχόληση**

Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ το υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο έχει ως αποτέλεσμα καλύτερη αποκατάσταση στην αγορά εργασίας. Τα ποσοστά απασχόλησης για τους νέους ενήλικες (25-34 ετών) τριτοβάθμιας εκπαίδευσης για το έτος 2021 είναι κατά μέσο όρο 8 ποσοστιαίες μονάδες υψηλότερα από όσους έχουν ολοκληρώσει την ανώτερη δευτεροβάθμια ή μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση και 26 ποσοστιαίες μονάδες υψηλότερα από όσους έχουν ολοκληρώσει την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Επιπλέον, το υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο σχετίζεται με χαμηλότερα ποσοστά αδράνειας και ανεργίας στην αγορά εργασίας.

*«Το 2021, σε όλες τις χώρες του ΟΟΣΑ, το μέσο ποσοστό ανεργίας των νεότερων ενηλίκων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ήταν 2 ποσοστιαίες μονάδες χαμηλότερο από αυτό των συνομηλίκων τους με ανώτερη δευτεροβάθμια ή μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση και 9 ποσοστιαίες μονάδες χαμηλότερο από ό,τι για εκείνους με κατώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση»* (Education at a glance, OECD indicators, 2022).

Στις χώρες του ΟΟΣΑ, τα ποσοστά απασχόλησης είναι υψηλότερα για τα άτομα που σπούδασαν τεχνολογίες πληροφοριών και επικοινωνιών (ΤΠΕ) στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και χαμηλότερα για εκείνους που σπούδασαν κοινωνικές επιστήμες, τέχνες και ανθρωπιστικές επιστήμες, δημοσιογραφία και πληροφορίες. Ωστόσο, κατά μέσο όρο, ακόμη και οι κατέχοντες αυτά τα πτυχία έχουν υψηλότερα ποσοστά απασχόλησης από συνομηλίκους τους απόφοιτους δευτεροβάθμιας ή μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Επίσης, παρατηρείται μεγάλη αύξηση στα ποσοστά απασχόλησης ατόμων ηλικίας 25-64 ετών με ανώτερη δευτεροβάθμια ή μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση σε σχέση με τα άτομα

με κατώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Κατά μέσο όρο, στις χώρες του ΟΟΣΑ απασχολείται μόνο το 58% των απόφοιτων κατώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ οι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας ή μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης φτάνουν το 75%. Το ποσοστό απασχόλησης των απόφοιτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι ακόμη υψηλότερο, φτάνει στο 85%. Εξακολουθεί να υπάρχει ισχυρή σχέση ανάμεσα στη συμμετοχή στην αγορά εργασίας και του μορφωτικού επιπέδου.

*«Το εκπαιδευτικό επίπεδο έχει αυξηθεί σημαντικά μεταξύ των νεότερων ενηλίκων σε όλες τις χώρες του ΟΟΣΑ και των χωρών εταίρων με συγκρίσιμα δεδομένα. Κατά μέσο όρο στις χώρες του ΟΟΣΑ, περίπου το 27% των ατόμων ηλικίας 25-34 ετών είχαν ολοκληρώσει πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης το 2000 και το ποσοστό αυτό αυξήθηκε σε 48% το 2021»* (Education at a glance, OECD indicators, 2022). Η αύξηση των επιπέδων επίτευξης οφείλεται στη μεταβαλλόμενη αγορά εργασίας, όπου οι δεξιότητες γίνονται όλο και σημαντικότερες και οι επιχειρήσεις αγωνίζονται για την κάλυψη εξειδικευμένων θέσεων.

Το επίπεδο μόρφωσης και τα ποσοστά απασχόλησης έχουν θετική συσχέτιση σε διαφορετικά επίπεδα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Άτομα 25-64 ετών με διδακτορικό ή ισοδύναμο πτυχίο έχουν τα μεγαλύτερα ποσοστά απασχόλησης από όλα τα επίπεδα σε όλες τις χώρες του ΟΟΣΑ, εκτός από τη Νέα Ζηλανδία και το Λουξεμβούργο. Αντίστοιχα, το ποσοστό των ατόμων με μεταπτυχιακό ή ισοδύναμο πτυχίο που απασχολούνται είναι μεγαλύτερο από το ποσοστό απασχόλησης των ατόμων με πτυχίο ή ισοδύναμο πτυχίο παντού εκτός από τη Νέα Ζηλανδία. *«Κατά μέσο όρο, τα άτομα με μεταπτυχιακό ή ισοδύναμο πτυχίο έχουν 5 ποσοστιαίες μονάδες περισσότερες πιθανότητες να απασχοληθούν σε σχέση με άτομα με πτυχίο πανεπιστημίου ή ισοδύναμο πτυχίο»* (Education at a glance, OECD indicators, 2022).

Στην Ελλάδα σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία<sup>6</sup> για το έτος 1985 από το σύνολο του πληθυσμού που δεν πήγε σχολείο ή παρακολούθησε λίγες τάξεις του δημοτικού το ποσοστό που συμμετείχε στο εργατικό δυναμικό ήταν 11,3%. Από το σύνολο του πληθυσμού που τελείωσε την Πρωτοβάθμια εκπαίδευση το ποσοστό που συμμετείχε στο εργατικό δυναμικό ήταν 50,9%. Από το σύνολο του πληθυσμού που τελείωσε την κατώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση το ποσοστό που συμμετείχε στο εργατικό δυναμικό ήταν 7,1%. Από το σύνολο του πληθυσμού που τελείωσε την Ανώτερη δευτεροβάθμια ή τη Μεταδευτεροβάθμια το ποσοστό που συμμετείχε στο εργατικό δυναμικό ήταν 21,3% και από το σύνολο του πληθυσμού που

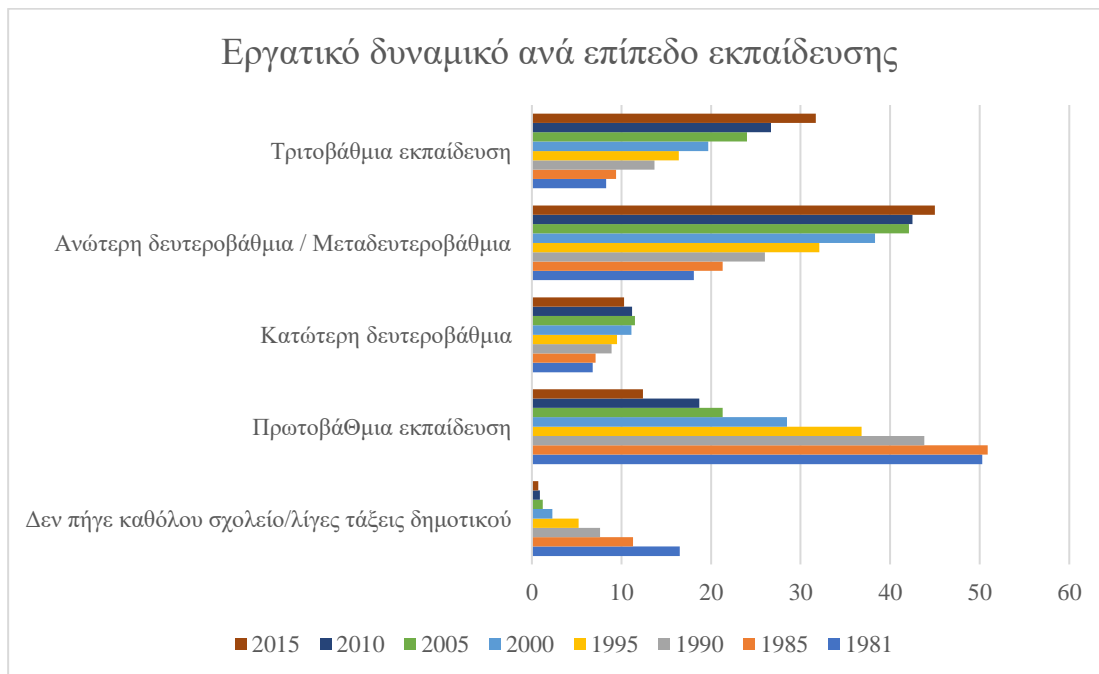
---

<sup>6</sup> <http://www.statistics.gr>, Στατιστικές > Πληθυσμός και Κοινωνικές Συνθήκες > Αγορά εργασίας > Απασχόληση – Ανεργία > Ετήσιες χρονοσειρές Έρευνας Εργατικού Δυναμικού (1981-2015)

τελείωσε την Τριτοβάθμια εκπαίδευση το ποσοστό που συμμετείχε στο εργατικό δυναμικό ήταν 9,4%.

Στα επόμενα έτη μέχρι το 2015 τα ποσοστά των ατόμων που συμμετείχαν στο εργατικό δυναμικό και ήταν απόφοιτοι πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, ή κατώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, είτε δεν πήγαν καθόλου σχολείο μειώνονται σταδιακά, ενώ τα ποσοστά των ατόμων που συμμετείχαν στο εργατικό δυναμικό και ήταν απόφοιτοι ανώτερης δευτεροβάθμιας ή μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αυξάνονται σταδιακά φτάνοντας το 2015 σε ένα πολύ μεγάλο ποσοστό σε σχέση με το 1985, σε 45% και 31,7% αντίστοιχα.

Παρατηρείτε λοιπόν ότι το 1981 το 67% του εργατικού δυναμικού ήταν το πολύ απόφοιτοι δημοτικού, ενώ μόνο το 8% ήταν απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Το 2015 παρατηρείται ότι τα ποσοστά αυτά έχουν αντιστραφεί με το 13% του εργατικού δυναμικού να είναι το πολύ απόφοιτοι δημοτικού και το ποσοστό που αντιστοιχεί στους απόφοιτους τριτοβάθμιας να πλησιάζει το 32%. Παρατηρείται παρόμοια αύξηση και στο ποσοστό των ατόμων που έχουν ολοκληρώσει την ανώτερη δευτεροβάθμια ή την μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση. Ακολουθεί αντίστοιχο διάγραμμα και πίνακας.



**Διάγραμμα 3.2: Εργατικό δυναμικό ανά επίπεδο εκπαίδευσης**

**Πίνακας 3.2:**

**Εργατικό δυναμικό ανά επίπεδο εκπαίδευσης**

<b>% κατανομή ανά επίπεδο εκπαίδευσης (Ελλάδα)</b>	<b>1981</b>	<b>1985</b>	<b>1990</b>	<b>1995</b>	<b>2000</b>	<b>2005</b>	<b>2010</b>	<b>2015</b>
<b>Δεν πήγε σχολείο/λίγες τάξεις δημοτικού</b>	16,5	11,3	7,6	5,2	2,3	1,2	0,9	0,7
<b>Πρωτοβάθμια εκπαίδευση</b>	50,3	50,9	43,8	36,8	28,5	21,3	18,7	12,4
<b>Κατώτερη δευτεροβάθμια</b>	6,8	7,1	8,9	9,5	11,1	11,5	11,2	10,3
<b>Ανώτερη δευτεροβάθμια / Μεταδευτεροβάθμια</b>	18,1	21,3	26	32,1	38,3	42,1	42,5	45
<b>Τριτοβάθμια εκπαίδευση</b>	8,3	9,4	13,7	16,4	19,7	24	26,7	31,7

### **3.5. Εκπαίδευση και μείωση της φτώχειας**

Σύμφωνα με στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ) για το έτος 2007 διαπιστώνεται ότι η εκπαίδευση μπορεί να διαδραματίσει πολύ σημαντικό ρόλο στη μείωση της φτώχειας. Στη χώρα μας για το έτος 2007, ποσοστό 66,9% των ατόμων που βρίσκονται κάτω από το όριο της φτώχειας είχαν λάβει μόνο υποχρεωτική εκπαίδευση. Ενώ το ποσοστό μη φτωχών που είχαν λάβει υποχρεωτική εκπαίδευση ήταν 44,4%. Επιπλέον, το 40% των ατόμων που δεν έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση ή δεν έχουν λάβει καθόλου εκπαίδευση είναι άτομα που διαβιούν κάτω από το όριο της φτώχειας, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό αποφοίτων ανώτατης σχολής είναι μόλις 8%.

**Πίνακας 3.3:**

**Αναλογία φτωχού και μη φτωχού πληθυσμού 16 ετών και άνω στο σύνολο του πληθυσμού ανά επίπεδο εκπαίδευσης**

Επίπεδο εκπαίδευσης	Πληθυσμός	
	Φτωχός	Μη φτωχός
Δεν τέλειωσε το Δημοτικό/δεν πήγε σχολείο	40	60
Δημοτικό	27	73
Γυμνάσιο	26	74
Λύκειο	16	84
Μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση	14	86
ΤΕΙ, ΑΕΙ, Μεταπτυχιακό	8	92
Διδακτορικό	5	95

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (2007)

### **3.6. Συμπεράσματα**

Η Οικονομική της Εκπαίδευσης είναι ένας ξεχωριστός κλάδος της οικονομικής επιστήμης ο οποίος βασίζεται στη θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου, χρησιμοποιείται για τη λήψη αποφάσεων και τη χάραξη πολιτικής στην εκπαίδευση, καθώς αναλύει τα κόστη και τα οφέλη και διαθέτει εργαλεία μέτρησης της απόδοσης της επένδυσης στην Εκπαίδευση.

Η εκπαίδευση θεωρείται διαρκές καταναλωτικό αγαθό. Αν και οι επενδύσεις στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και οι επενδύσεις εκπαίδευσης στην εργασία θεωρούνται πολύ σημαντικές, παρ' όλα αυτά όλες οι βαθμίδες εκπαίδευσης, ακόμα και η προσχολική αποτελούν επένδυση στην εκπαίδευση.



Η σχέση μισθού-εκπαίδευσης έχει μελετηθεί από πολλούς ερευνητές με τα χρόνια. Έχει διαπιστωθεί ότι όσο υψηλότερη εκπαίδευση έχει λάβει ο εργαζόμενος, τόσο ευκολότερα αλλάζει βαθμίδα εισοδηματικής κατανομής. Άλλοι παράγοντες που επηρεάζουν τη σχέση μισθού-εκπαίδευσης είναι οι δυνάμεις της προσφοράς και της ζήτησης, η ραγδαία τεχνολογική πρόοδος και η έμμεση επίδραση της εκπαίδευσης. Όσον αφορά την προσφορά και τη ζήτηση οι εργαζόμενοι με υψηλότερη εκπαίδευση, επιδιώκουν μεγαλύτερους μισθούς, αλλά και οι εργοδότες είναι πρόθυμοι να πληρώσουν μεγαλύτερους μισθούς για εργαζόμενους με υψηλότερη εκπαίδευση. Παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν την απόφαση του μαθητή να συνεχίσει την εκπαίδευσή του, όπως το οικογενειακό εισόδημα, το οικογενειακό περιβάλλον, το σχολικό περιβάλλον κ.α. επηρεάζουν έμμεσα και τις μισθολογικές απολαβές του.

Το υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο έχει ως αποτέλεσμα καλύτερη αποκατάσταση στην αγορά εργασίας. Στις χώρες του ΟΟΣΑ, τα ποσοστά απασχόλησης ατόμων ηλικίας 25-64 ετών είναι υψηλότερα για τους απόφοιτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και χαμηλότερα για απόφοιτους δευτεροβάθμιας ή μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Επίσης, παρατηρείται αύξηση στα ποσοστά απασχόλησης απόφοιτων ανώτερης δευτεροβάθμιας ή μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σε σχέση με τους απόφοιτους κατώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Στη χώρα μας το ποσοστό απασχόλησης απόφοιτων πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης για το έτος 1985 ήταν πολύ μεγάλο, ενώ το ποσοστό απόφοιτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ήταν πολύ μικρό. Σταδιακά αυτά τα ποσοστά αντιστρέφονται, φτάνοντας το 2015 να είναι πολύ μεγάλο το ποσοστό απασχόλησης απόφοιτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και πολύ μικρό το ποσοστό απόφοιτων της πρωτοβάθμιας.

## Κεφάλαιο 4<sup>ο</sup>: Μεθοδολογία Έρευνας

### 4.1. Το ερευνητικό πρόβλημα

Ο προβληματισμός της παρούσας εργασίας αφορά τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην εκπαίδευση και στην οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας, καθώς και τους παράγοντες που διαμορφώνουν τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για τη σχέση αυτή. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφική ανασκόπηση παρατηρούνται αρκετές εμπειρικές έρευνες που διερευνούν τη σχέση εκπαίδευσης και οικονομικής ανάπτυξης και τα αποτελέσματά τους δείχνουν ότι η σχέση αυτή είναι θετική, ενώ υπάρχουν και κάποιες λίγες έρευνες που τα αποτελέσματά τους έδειξαν είτε αρνητική συσχέτιση, είτε καμία συσχέτιση ανάμεσα στην εκπαίδευση και την οικονομική ανάπτυξη. Δεν εντοπίστηκαν όμως έρευνες ποσοτικού χαρακτήρα που να διερευνούν τις απόψεις των εκπαιδευτικών είτε Πρωτοβάθμιας, είτε Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για τη σχέση αυτή εκπαίδευσης και οικονομικής ανάπτυξης, είτε και απόψεις άλλων παραγόντων, (π.χ. πολιτών κ.τ.λ.) πάνω στο συγκεκριμένο θέμα. Επίσης δεν εντοπίστηκαν έρευνες που να μελετάνε τους παράγοντες που διαμορφώνουν τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για το θέμα, καθώς οι εκπαιδευτικοί είναι αυτοί που έχουν άμεση σχέση με το θέμα της μελέτης αυτής.

### 4.2. Αναγκαιότητα Διεξαγωγής της Έρευνας

Η ποιότητα της εκπαίδευσης αποτελεί στόχο και προτεραιότητα της παγκόσμιας εκπαιδευτικής κοινότητας. Σημαντική είναι η προσπάθεια του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ)<sup>7</sup> που έχει θέσει ως τέταρτο στόχο βιώσιμης ανάπτυξης την ποιότητα στην εκπαίδευση. Η οικονομική ανάπτυξη των χωρών δεν εξαρτάται μόνο από το φυσικό κεφάλαιο που οι χώρες επενδύουν αλλά και από τη γνώση και τις δεξιότητες του εργατικού δυναμικού τους, δηλαδή την επένδυση στην εκπαίδευση.

Συνεπώς, η αναγκαιότητα της έρευνας έγκειται στην διερεύνηση της σχέσης αυτής εκπαίδευσης και οικονομικής ανάπτυξης, καθώς διαπιστώθηκε ότι δεν υπάρχουν ποσοτικές έρευνες που να εξετάζουν τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών (που είναι και οι άμεσα εμπλεκόμενοι) πάνω σε αυτό το θέμα.

Τέλος, μέσω της καταγραφής των αποτελεσμάτων της έρευνας, τη διερεύνηση και την

---

<sup>7</sup> <https://unric.org/el/>

ανάλυσή τους, φιλοδοξεί να καταστεί ένα χρήσιμο εργαλείο για όλους τους εμπλεκόμενους φορείς, καθώς και για άλλους ερευνητές.

### **4.3. Ο σκοπός και οι στόχοι της έρευνας**

Η παρούσα έρευνα έχει σκοπό τη διερεύνηση των αντιλήψεων των εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης της Ελλάδας, όσον αφορά τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην εκπαίδευση των πολιτών με την οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Επίσης στοχεύει να διερευνήσει τους παράγοντες που διαμορφώνουν τις αντιλήψεις αυτές. Ειδικότερα, οι στόχοι της έρευνας είναι:

- Η διερεύνηση των αντιλήψεων των εκπαιδευτικών ως αναφορά τη σχέση εκπαίδευσης και οικονομικής ανάπτυξης και
- Η διερεύνηση των παραγόντων που διαμορφώνουν τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για τη σχέση εκπαίδευσης και οικονομικής ανάπτυξης.

### **4.4. Ερευνητικά ερωτήματα**

Ο σκοπός και οι στόχοι της εργασίας αναλύονται περαιτέρω στα ερευνητικά ερωτήματα. Το βασικό ερευνητικό ερώτημα που τίθεται είναι εάν επηρεάζει η εκπαίδευση των πολιτών την οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας και ως δευτερεύον ερευνητικό ερώτημα είναι οι παράγοντες που διαμορφώνουν τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για τη σχέση εκπαίδευσης και οικονομικής ανάπτυξης. Ακολουθούν πιο αναλυτικά τα ερευνητικά ερωτήματα:

**Ερευνητικό ερώτημα 1:** Ποιες είναι οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην εκπαίδευση και την οικονομική ανάπτυξη;

**Ερευνητικό ερώτημα 2:** Ποιοι είναι οι παράγοντες που διαμορφώνουν τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για τη σχέση εκπαίδευσης και οικονομικής ανάπτυξης;

### **4.5. Ερευνητικός Σχεδιασμός – Δείγμα**

Για την έρευνα επιλέχθηκε η ποσοτική μέθοδος και εφαρμόστηκε η τεχνική της στρωματοποιημένης δειγματοληψίας. Ο πληθυσμός-στόχος της έρευνας είναι οι εκπαιδευτικοί

Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης όλων των ειδικοτήτων που υπηρετούν στη χώρα μας. Σύμφωνα με τους Cohen, Manion & Morrison (2008), η επιλογή του δείγματος παίζει καθοριστικό ρόλο στην εξαγωγή συμπερασμάτων έτσι ώστε να είναι αντιπροσωπευτικά για τον πληθυσμό. Συνεπώς, για να γενικεύσουμε και να βγάλουμε συμπεράσματα που αφορούν τον πληθυσμό-στόχο μας, δηλαδή για τους εκπαιδευτικούς της Ελλάδας προσπαθήσαμε να πάρουμε απαντήσεις από όσο το δυνατόν περισσότερους εκπαιδευτικούς Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Η επιλογή των εκπαιδευτικών έγινε με τη μέθοδο της στρωματοποίησης. Έτσι, ο πληθυσμός-στόχος στρωματοποιήθηκε με κριτήριο τους Νομούς και επιλέχθηκαν Νομοί από όλη τη χώρα, καθώς και νησιά έτσι ώστε να υπάρχει πληρέστερη εικόνα και αντιπροσωπευτικότητα. Για να επιτύχουμε να έχουμε αντιπροσωπευτικό δείγμα και όσο το δυνατό περισσότερες απαντήσεις, το ερωτηματολόγιο στάλθηκε σε πολλά σχολεία στο σύνολο της χώρας.

#### **4.6. Ερευνητικό Εργαλείο**

Ο σκοπός της έρευνας σε σημαντικό βαθμό είναι αυτός που οδηγεί στην επιλογή της κατάλληλης μεθοδολογικής προσέγγισης της έρευνας (Cohen et al. 2008). Η παρούσα έρευνα διερευνά τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας και της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης της χώρας μας όσον αφορά τη σχέση εκπαίδευσης και οικονομικής ανάπτυξης.

Ως εργαλείο συλλογής των δεδομένων της έρευνας χρησιμοποιήθηκε ένα ανώνυμο ερωτηματολόγιο με κλειστού τύπου ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής και γραμμικής κλίμακας. Σε κάποιες από τις ερωτήσεις χρησιμοποιήθηκε μια κλίμακα τύπου Likert 5 βαθμών με τις επιλογές: 1) Διαφωνώ απόλυτα, 2) Διαφωνώ, 3) Ούτε Συμφωνώ, ούτε Διαφωνώ, 4) Συμφωνώ και 5) Συμφωνώ απόλυτα, ενώ σε κάποιες ερωτήσεις χρησιμοποιήθηκε ξανά η κλίμακα τύπου Likert 5 βαθμών με τις επιλογές: 1) Καθόλου, 2) Λίγο, 3) Μέτρια, 4) Πολύ, 5) Πάρα πολύ.

Το πρώτο μέρος του ερωτηματολογίου αποτελείται από τα Δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων. Το δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου αποτελείται από ερωτήσεις σχετικές με τους παράγοντες που διαμορφώνουν τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών και το τρίτο μέρος του ερωτηματολογίου αποτελείται από ερωτήσεις που αφορούν την οικονομική ανάπτυξη και την εκπαίδευση.

Το ερωτηματολόγιο είναι από τα βασικότερα όργανα συλλογής πρωτογενών

δεδομένων. Επιλέχθηκε να γίνει η έρευνα μέσω ερωτηματολογίου διότι το ερωτηματολόγιο συνήθως είναι απλό στη χρήση και στην αξιοποίησή του, μπορούμε να συλλέξουμε πολλές πληροφορίες και στη συνέχεια να αναλύσουμε τις απαντήσεις με ευκολία και αξιοπιστία. Επίσης, η φύση των απαντήσεων των ερωτηθέντων είναι ειλικρινής, καθώς είναι πολύ σημαντικό το γεγονός ότι το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο (Cohen et al. 2008). Επομένως, θεωρήθηκε πλήρως κατάλληλο για τη συγκεκριμένη έρευνα.

Μετά από εκτεταμένη έρευνα σε διάφορες εμπειρικές εργασίες με παρόμοια θεματολογία με την παρούσα δεν βρέθηκε κανένα ερωτηματολόγιο καθώς οι έρευνες που βρέθηκαν ήταν εμπειρικές έρευνες ανασκόπησης· έτσι δημιουργήθηκε ένα ερωτηματολόγιο εξ' αρχής με βάση τα ερευνητικά ερωτήματα, το σκοπό και τους στόχους της έρευνας.

Η ποσοτική ερευνητική μέθοδος χρησιμοποιείται σε περιπτώσεις που επιδιώκεται η εξέταση των σχέσεων μεταξύ μεταβλητών. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, το φύλο, η ηλικία, η εμπειρία, το επίπεδο εκπαίδευσης αποτελούν μεταβλητές που επηρεάζουν την ανάλυση και την ερμηνεία των δεδομένων.

Το ερωτηματολόγιο κατασκευάστηκε σε ψηφιακή μορφή, στην πλατφόρμα "google forms" και εστάλη στα email των διευθυντών των σχολείων που επιλέχθηκαν για την έρευνα, από τους οποίους ζητήθηκε να το προωθήσουν στα email των καθηγητών. Τα δεδομένα συγκεντρώθηκαν ανώνυμα σύμφωνα με τους κανόνες δεοντολογίας, διασφαλίζοντας έτσι εγκυρότητα και αξιοπιστία. Επίσης, το ερωτηματολόγιο συνοδεύονταν από επιστολή στην οποία γίνονταν αναφορά στην ανωνυμία του και διατυπώνονταν το θέμα, ο σκοπός και οι στόχοι της έρευνας. Τέλος, ελέγχθηκε η αξιοπιστία του ερωτηματολογίου καθώς πριν ξεκινήσει η έρευνα έγινε πιλοτική έρευνα σε μικρό δείγμα εκπαιδευτικών (10 άτομα) για να διαπιστωθεί εάν γινόταν κατανοητό και να διορθωθούν τυχόν πράγματα που παρεξηγήθηκαν ή δεν ήταν κατανοητά. Διορθώθηκαν δύο ερωτήσεις καθώς διαπιστώθηκε (μέσα από τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών) ότι η αρνητική τους εκφώνηση έδινε διαφορετικό νόημα στην πρόταση. Στη συνέχεια διαγράφηκαν οι απαντήσεις του δείγματος των 10 εκπαιδευτικών και το ερωτηματολόγιο άνοιξε για νέες απαντήσεις στις 6 Νοεμβρίου 2022 και παρέμεινε ανοιχτό μέχρι τις 16 Ιανουαρίου του 2023.

#### 4.7. Συμπεράσματα

Σκοπός της έρευνας είναι να διερευνήσει τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης της Ελλάδας, όσον αφορά τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην εκπαίδευση και την οικονομική ανάπτυξη της χώρας, καθώς και τους παράγοντες που διαμορφώνουν τις αντιλήψεις τους. Φιλοδοξεί να καταστεί ένα χρήσιμο εργαλείο για όλους τους εμπλεκόμενους φορείς, καθώς και για άλλους ερευνητές.

Επιλέχθηκε η ποσοτική μέθοδος και εφαρμόστηκε η τεχνική της στρωματοποιημένης δειγματοληψίας. Έτσι, ο πληθυσμός-στόχος στρωματοποιήθηκε με κριτήριο τους Νομούς και επιλέχθηκαν Νομοί από όλη τη χώρα, καθώς και νησιά για να υπάρχει πληρέστερη εικόνα και αντιπροσωπευτικότητα. Ο πληθυσμός-στόχος της έρευνας είναι οι εκπαιδευτικοί Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης όλων των ειδικοτήτων που υπηρετούν στη χώρα μας.

Ως εργαλείο συλλογής των δεδομένων της έρευνας χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο με κλειστού τύπου ερωτήσεις, πολλαπλής επιλογής και γραμμικής κλίμακας τύπου Likert 5 βαθμών. Το πρώτο μέρος του ερωτηματολογίου αποτελείται από τα Δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων, το δεύτερο από ερωτήσεις σχετικές με τους παράγοντες που διαμορφώνουν τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών και το τρίτο από ερωτήσεις που αφορούν την οικονομική ανάπτυξη και την εκπαίδευση. Το ερωτηματολόγιο κατασκευάστηκε σε ψηφιακή μορφή στην πλατφόρμα "google forms" και εστάλη στα email των διευθυντών των σχολείων από τους οποίους ζητήθηκε να το προωθήσουν στα email των καθηγητών. Παρέμεινε ανοιχτό από τις 6 Νοεμβρίου 2022 μέχρι τις 16 Ιανουαρίου του 2023. Τα δεδομένα συγκεντρώθηκαν ανώνυμα διασφαλίζοντας έτσι εγκυρότητα και αξιοπιστία.

## Κεφάλαιο 5<sup>ο</sup>: Εμπειρική Διερεύνηση: Αποτελέσματα

Τα δεδομένα που συλλέχθηκαν με τη βοήθεια του ερωτηματολογίου αφού αναλύθηκαν με λεπτομέρεια με τη βοήθεια της ηλεκτρονικής πλατφόρμας Google forms και αφού έγιναν οι συσχετίσεις με βάση τον συντελεστή Kendal, περιγράφονται και παρουσιάζονται στο παρόν κεφάλαιο μέσα από πίνακες και διαγράμματα.

Αρχικά περιγράφεται το δείγμα της έρευνας με βάση τα οκτώ δημογραφικά χαρακτηριστικά του ερωτηματολογίου. Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας για τους παράγοντες που μπορεί να διαμορφώνουν τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών. Οι μεταβλητές αυτές μετρούνται με μία κλίμακα τύπου Likert 5 βαθμών και παρουσιάζονται με γραφήματα και πίνακες. Στο τέλος παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας που μετρούν τις απόψεις των εκπαιδευτικών για την Εκπαίδευση και την Οικονομική Ανάπτυξη και γίνεται συσχέτιση με τα δημογραφικά στοιχεία και τους παράγοντες που μπορεί να διαμορφώνουν αυτές τις αντιλήψεις.

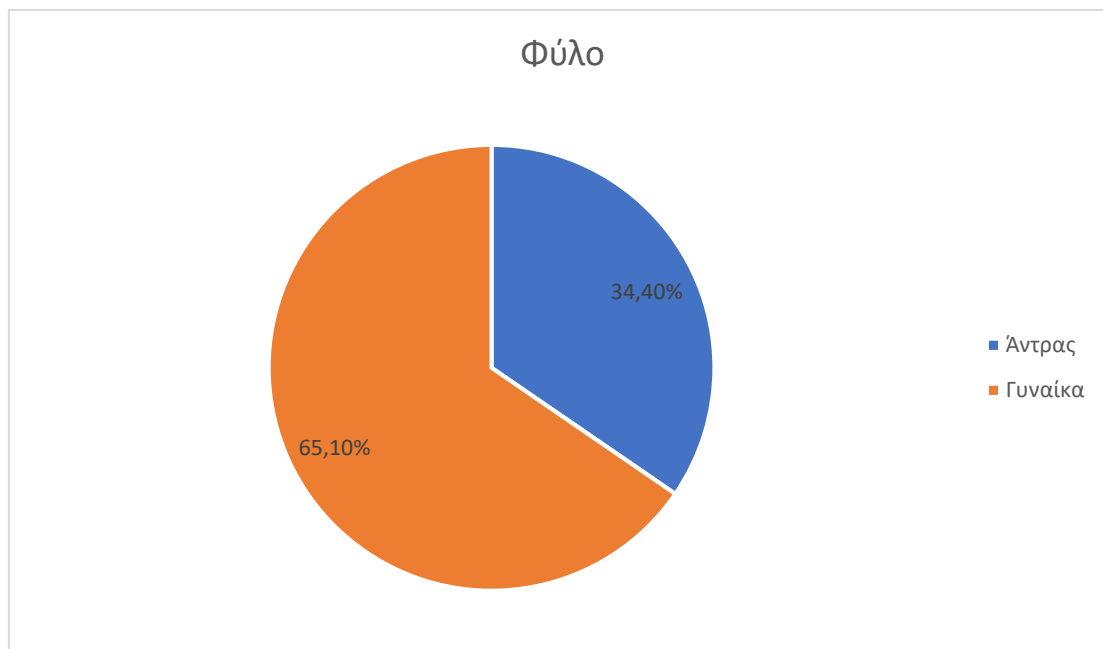
Στις συσχετίσεις με βάση τον συντελεστή Kendal η μεταβλητή  $Q_{\Gamma A}$  προέρχεται από την  $Q_{\Gamma} = Q_{16} + Q_{17} + \dots + Q_{30}$ . Η  $Q_{\Gamma A}$  παίρνει τιμές από 15 (ελάχιστη τιμή) έως 75 (μέγιστη τιμή). Η εν λόγω μεταβλητή εκφράζει συνολικά την άποψη των πολιτών για το πόσο θετικός είναι ο ρόλος της εκπαίδευσης στην κοινωνικό-οικονομική ανάπτυξη. Όσο χαμηλότερες είναι οι τιμές της  $Q_{\Gamma A}$ , τόσο μικρότερος είναι ο θετικός ρόλος της εκπαίδευσης. Όσο υψηλότερες είναι οι τιμές, τόσο περισσότερο θετικός είναι ο ρόλος της εκπαίδευσης. Η  $Q_{\Gamma A}$  είναι κατηγορική μεταβλητή και παίρνει τιμές από 1 έως 5, όπου 1 = μικρός ο θετικός ρόλος της εκπαίδευσης και 5 = πολύ μεγάλος ο θετικός ρόλος της εκπαίδευσης. Παρακάτω εκτός των άλλων, αναλύονται οι συσχετίσεις που διαπιστώθηκαν και έχουν θετική συμβολή.

### 5.1. Παρουσίαση Δημογραφικών χαρακτηριστικών

#### Το φύλο

Από το σύνολο των 215 εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στην έρευνα οι 140 ήταν γυναίκες, ποσοστό 65,1% και οι 74 ήταν άντρες, ποσοστό 34,4%, ενώ ένας εκπαιδευτικός δεν θέλησε να προσδιορίσει το φύλο του (Διάγραμμα 1). Η πλειοψηφία αυτή των γυναικών δεν οφείλεται σε πιθανό σφάλμα στη μέθοδο δειγματοληψίας, αλλά οφείλεται στο γεγονός ότι και στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση αλλά κυρίως στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση οι γυναίκες

εκπαιδευτικοί υπερτερούν αριθμητικά έναντι των ανδρών σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία<sup>8</sup> και όπως θα δούμε και σε επόμενο διάγραμμα οι εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης που συμμετείχαν στην έρευνα ήταν περίπου 100 άτομα. Ακολουθεί το σχετικό διάγραμμα.



**Διάγραμμα 5.1: Κατανομή φύλου εκπαιδευτικών του δείγματος**

### Η ηλικία

Η πολυπληθέστερη ηλικιακή ομάδα των εκπαιδευτικών του δείγματος είναι αυτή των 46–55, με 79 εκπαιδευτικούς (ποσοστό 36,7%) όπως φαίνεται και στα διαγράμματα που ακολουθούν. Καθώς οι πλειοψηφία των εκπαιδευτικών του δείγματός μας είναι μόνιμοι εκπαιδευτικοί (όπως θα δούμε και σε ακόλουθο διάγραμμα) και σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία<sup>9</sup> η πλειοψηφία των μόνιμων εκπαιδευτικών είναι άνω των 46 ετών αυτό αιτιολογεί το αποτέλεσμα (το υψηλό ποσοστό συμμετοχής αυτής της ηλικιακής κατηγορίας).

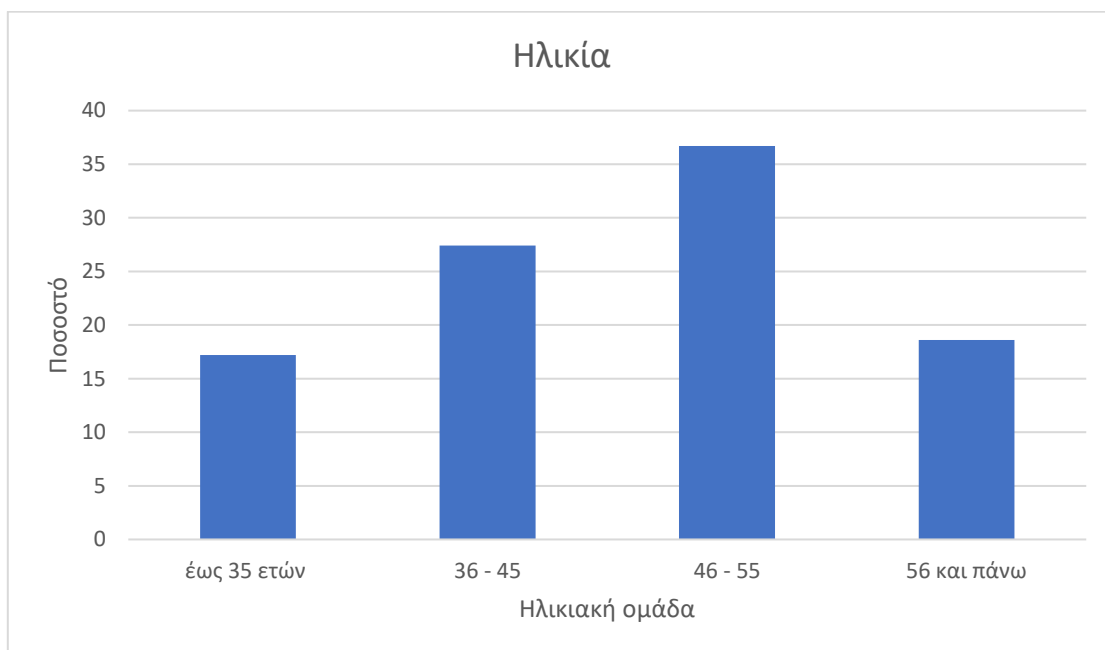
Στη συνέχεια ακολουθεί η ηλικιακή ομάδα των 36-45 ετών με σημαντικό ποσοστό 27,4%, δηλαδή 59 εκπαιδευτικούς και τέλος οι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν στην έρευνα

<sup>8</sup> <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SED12/2014>

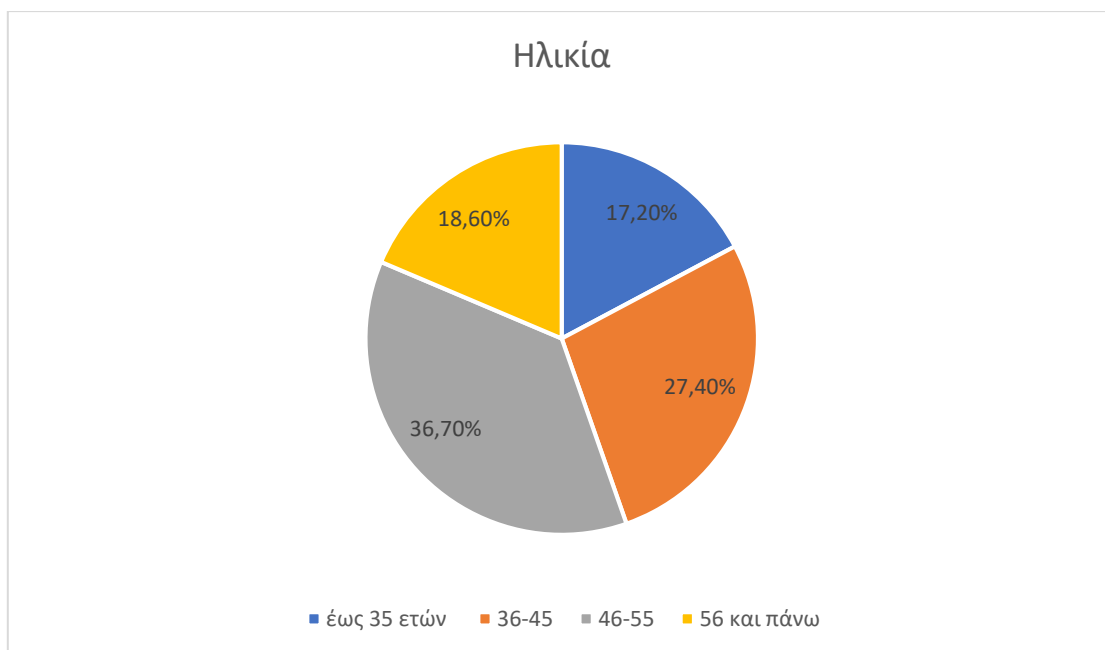
<sup>9</sup> [https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/anakoinoseis/302638\\_ilikiaki-katanomi-ton-monimon-ekpaideytikon-analytikoi-pinakes](https://www.alfavita.gr/ekpaideysi/anakoinoseis/302638_ilikiaki-katanomi-ton-monimon-ekpaideytikon-analytikoi-pinakes)



και ήταν άνω των 56 ετών είναι 40 άτομα (ποσοστό 18,6%), ενώ οι εκπαιδευτικοί του δείγματος κάτω των 35 ετών ήταν 37 άτομα (ποσοστό 17,2%). Ακολουθούν αναλυτικά διαγράμματα.



**Διάγραμμα 5.2: Ηλικιακή κατανομή εκπαιδευτικών δείγματος**



**Διάγραμμα 5.3 Ηλικιακή κατανομή εκπαιδευτικών δείγματος**

## Η οικογενειακή κατάσταση

Παρατηρούμε ότι η συντριπτική πλειοψηφία των εκπαιδευτικών του δείγματος είναι έγγαμοι (142 εκπαιδευτικοί). Αυτό δεν μας προξενεί εντύπωση διότι στο διάγραμμα της ηλικιακής κατανομής (Διάγραμμα 2.2) παρατηρήσαμε ότι η πλειοψηφία του δείγματος, περίπου 180 εκπαιδευτικοί είναι άνω των 36 ετών, συνεπώς κρίνουμε ότι είναι λογικό οι περισσότεροι από αυτούς να είναι έγγαμοι. Επίσης υπάρχει κι ένα μεγάλο ποσοστό του δείγματος που είναι άγαμοι (58 εκπαιδευτικοί) και τυγχάνει να είναι πολύ λίγοι οι εκπαιδευτικοί που είναι είτε χήροι, είτε διαζευγμένοι, όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 3 παρακάτω.



**Διάγραμμα 5.4: Οικογενειακή κατάσταση εκπαιδευτικών**

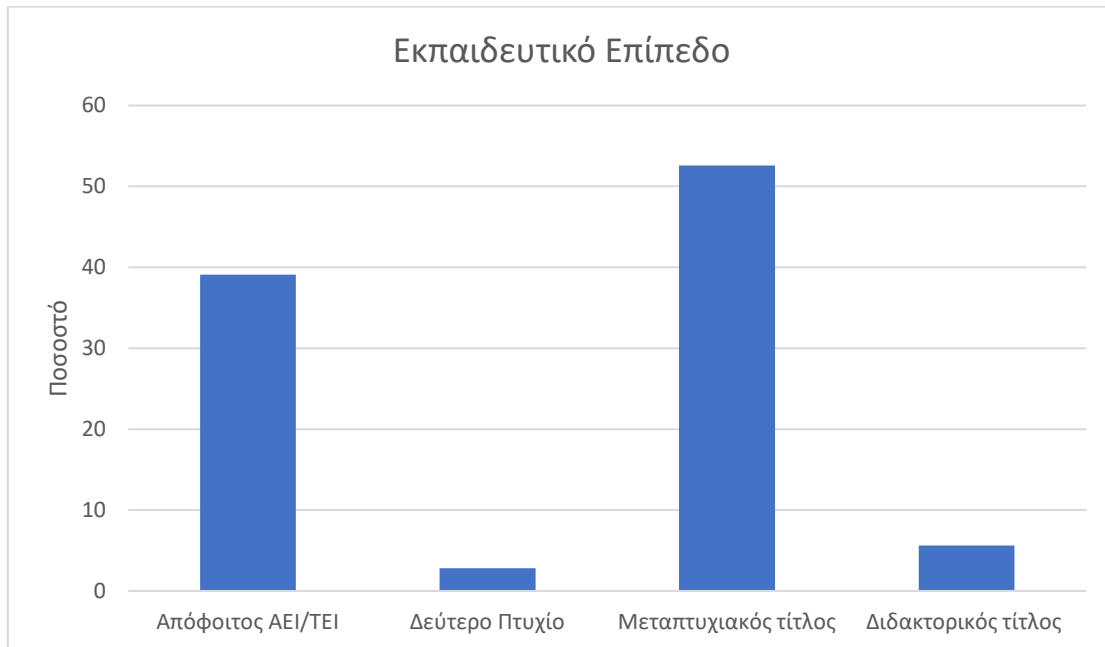
## Το εκπαιδευτικό επίπεδο

Όσον αφορά το επίπεδο σπουδών του δείγματος, όπως φαίνεται και στον ακόλουθο πίνακα, η πλειοψηφία των ερωτώμενων, πάνω από το 50% του δείγματος δηλώνουν κάτοχοι Μεταπτυχιακό τίτλου σπουδών (113 ερωτώμενοι), ωστόσο πολύ υψηλό είναι και το ποσοστό των ερωτώμενων κάτοχων μόνο του Βασικού τίτλου σπουδών (ποσοστό 39%). Τέλος πολύ μικρά είναι τα ποσοστά του δείγματος που είναι κάτοχοι Διδακτορικού και Δεύτερου τίτλου σπουδών.

Πίνακας 5. 1:

Κατανομή εκπαιδευτικού επιπέδου δείγματος

Επίπεδο σπουδών	Συχνότητα	Ποσοστό %
Απόφοιτος ΑΕΙ/ ΤΕΙ	84	39,0
Δεύτερο Πτυχίο	6	2,8
Μεταπτυχιακός Τίτλος	113	52,6
Διδακτορικός Τίτλος	12	5,6
<b>Σύνολα</b>	<b>215</b>	<b>100</b>



Διάγραμμα 5.5: Εκπαιδευτικό επίπεδο δείγματος

### Έτη εκπαιδευτικής προϋπηρεσίας

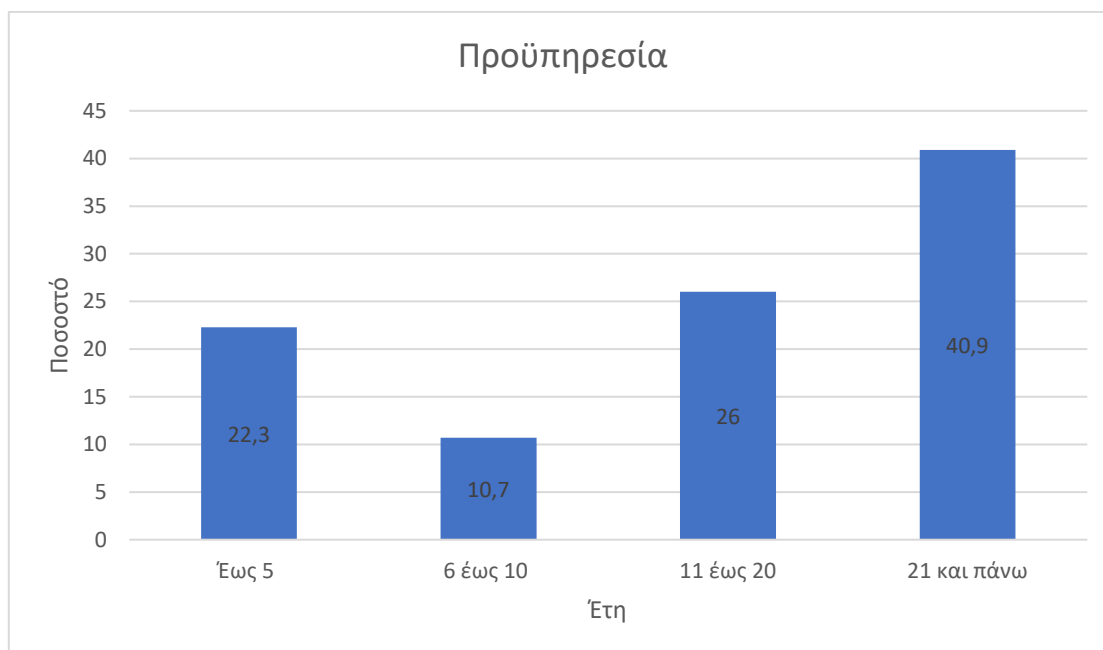
Όπως φαίνεται στον Πίνακα 5.2 και στο Διάγραμμα 5.6 παρακάτω, τα χρόνια εκπαιδευτικής προϋπηρεσίας του δείγματος ποικίλουν. Το μεγαλύτερο ποσοστό από τους 215 εκπαιδευτικούς του δείγματος έχει εκπαιδευτική προϋπηρεσία 21 έτη και πάνω (ποσοστό 41%), ενώ παρατηρείται ότι η συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος, δηλαδή το 67% έχει τουλάχιστον 11 έτη προϋπηρεσία. Αυτό σχετίζεται απόλυτα με την ηλικιακή κατανομή που περιεγράφηκε προηγουμένως, καθώς και το μεγάλο ποσοστό μόνιμων εκπαιδευτικών όπως φαίνεται πιο κάτω στο Διάγραμμα 5.7.

Πίνακας 5. 2:

### Έτη εκπαιδευτικής προϋπηρεσίας

Προϋπηρεσία	Συχνότητα	Ποσοστό %	Έγκυρο Ποσοστό Ποσοστό	Αθροιστικό
Έως 5 έτη	48	22,3	22,3	22,3
6 έως 10 έτη	23	10,7	10,7	33
11 έως 20 έτη	56	26	26	59
21 έτη και πάνω	88	41	41	100
<b>Σύνολα</b>	<b>215</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	

Με βάση τις συσχετίσεις του συντελεστή Kendal, διαπιστώνεται ότι όσο περισσότερα έτη εκπαιδευτικής προϋπηρεσίας έχουν οι εκπαιδευτικοί του δείγματος, τόσο περισσότερο θετικός θεωρούν ότι είναι ο ρόλος της εκπαίδευσης στην κοινωνικό-οικονομική ανάπτυξη ( $p$ -value= 0,024).



**Διάγραμμα 5.6: Έτη εκπαιδευτικής προϋπηρεσίας**

### **Σχέση εργασίας**

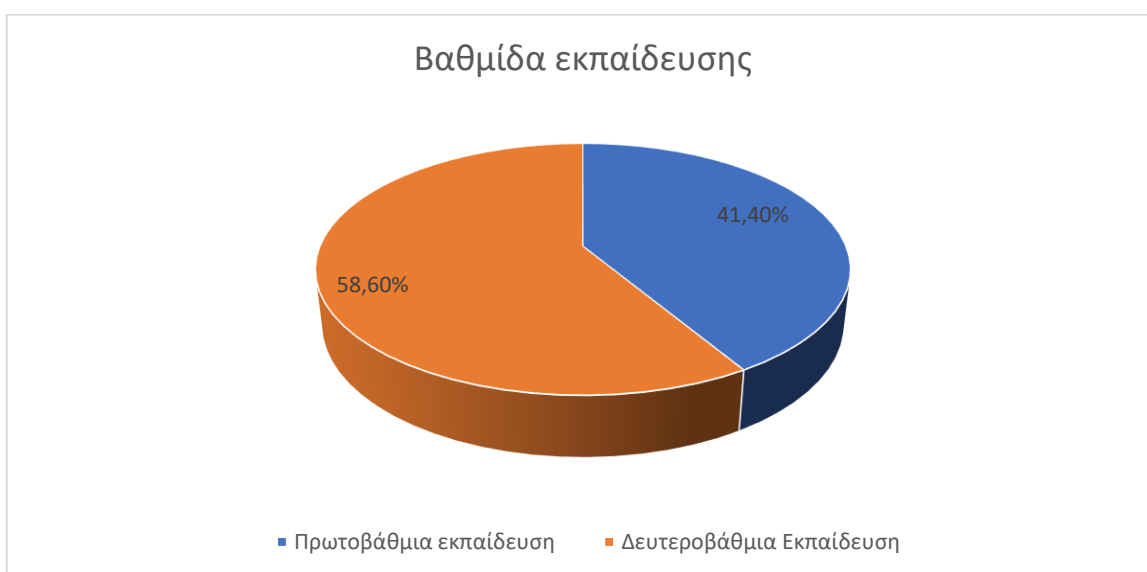
Από τους 215 εκπαιδευτικούς του δείγματος, ένα πολύ μεγάλο ποσοστό (162 εκπαιδευτικοί), περισσότερο από τα  $\frac{3}{4}$  είναι μόνιμοι εκπαιδευτικοί, ενώ οι αναπληρωτές εκπαιδευτικοί είναι μόλις 53. Αυτό δεν μας προξενεί εντύπωση, καθότι όπως είδαμε και στο διάγραμμα της ηλικιακής κατανομής, άνω του 55% του δείγματος έχει ηλικία τουλάχιστον 46 έτη και ποσοστό 27,4% ανήκει στην ηλικιακή κατηγορία 36 έως 45 έτη, ενώ το ποσοστό των νέων σε ηλικία εκπαιδευτικών, κάτω των 36 ετών είναι πολύ μικρό, μόλις 17,2%. Συνεπώς, όπως ήταν αναμενόμενο είναι αρκετά μεγαλύτερο το ποσοστό των μόνιμων εκπαιδευτικών.



**Διάγραμμα 5.7: Εργασιακή σχέση εκπαιδευτικών δείγματος**

### **Εκπαιδευτική Βαθμίδα**

Όσον αφορά τη βαθμίδα εκπαίδευσης ποσοστό 58,6% είναι καθηγητές στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση, όπου πιο συγκεκριμένα το ποσοστό αυτό καλύπτει 126 άτομα, ενώ ποσοστό 41,4%, δηλαδή 89 εκπαιδευτικοί του δείγματος είναι δάσκαλοι στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση.



**Διάγραμμα 5.8: Βαθμίδα Εκπαίδευσης δείγματος**

## Περιοχή Σχολείου

Τέλος, η τελευταία ερώτηση του πρώτου μέρους αφορούσε την περιοχή του σχολείου. Παρατηρούμε ότι η συντριπτική πλειοψηφία των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στην έρευνα εργάζονται σε σχολείο που βρίσκεται σε αστική περιοχή, ποσοστό 56,7%. Ακολουθεί ένα μεγάλο ποσοστό εκπαιδευτικών (29,8%) που εργάζονται σε ημιαστική περιοχή και ένα μικρό ποσοστό εκπαιδευτικών 13,5% εργάζεται σε αγροτική περιοχή.



Διάγραμμα 5.9: Περιοχή Σχολείου

### 5.2. Παράγοντες διαμόρφωσης της αντίληψης των εκπαιδευτικών

Σε αυτή την ενότητα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα του δεύτερου μέρους του ερωτηματολογίου τα οποία αφορούν ερωτήσεις διερεύνησης για την καθημερινότητα των εκπαιδευτικών, όπως για παράδειγμα εάν ενημερώνονται για την καθημερινότητα, για την οικονομία κ.α., εάν συμμετέχουν σε εκπαιδευτικές δράσεις κ.α., οι οποίες μας βοηθούν να παρατηρήσουμε και να κατανοήσουμε τους παράγοντες που μπορεί να διαμορφώνουν τις αντιλήψεις τους πάνω στο θέμα που πραγματεύεται η εργασία. Οι συγκεκριμένες ερωτήσεις

χρησιμοποιούν μια κλίμακα τύπου Likert 5 βαθμών με τις επιλογές: 1 = Καθόλου, 2 = Λίγο, 3 = Μέτρια, 4 = Πολύ, 5 = Πάρα πολύ.

### Ενημέρωση για τις εξελίξεις στην οικονομία

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών του δείγματος, οι περισσότεροι, 80 εκπαιδευτικοί (ποσοστό 37,2%) δηλώνουν ότι ενημερώνονται πολύ για τις εξελίξεις στην οικονομία. Ποσοστό 31,6% (68 εκπαιδευτικοί) δηλώνουν ότι ενημερώνονται μέτρια για τις εξελίξεις στην οικονομία. Ακολουθεί η απάντηση πάρα πολύ με ποσοστό 20,5% (44 εκπαιδευτικοί) και τέλος ένα μικρό ποσοστό 10,2% δηλώνει ότι ενημερώνεται λίγο για τις εξελίξεις στην οικονομία. Συμπεραίνουμε ότι η συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος ενημερώνεται για τις εξελίξεις στην οικονομία και το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος 68,8% ενημερώνεται πολύ έως πάρα πολύ για τις εξελίξεις στην οικονομία. Ακολουθεί αναλυτικός πίνακας και διάγραμμα.

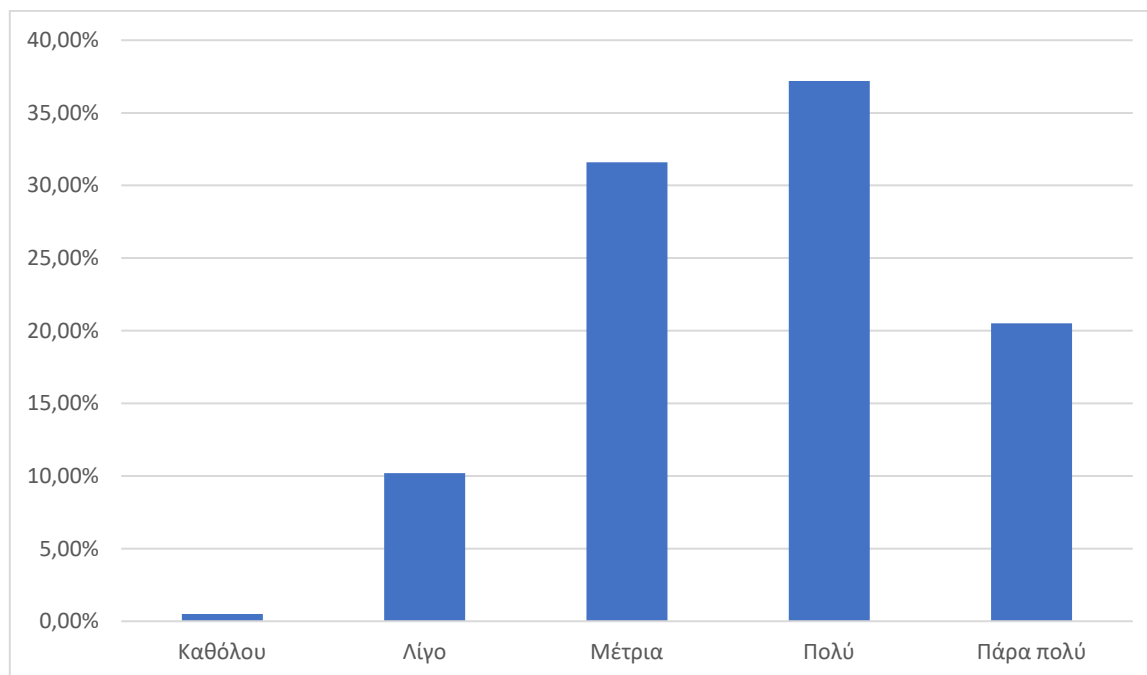
Πίνακας 5. 3:

### Ενημέρωση για τις εξελίξεις στην οικονομία

Εξελίξεις στην οικονομία	Συχνότητα	Ποσοστό %
Καθόλου	1	0,5
Λίγο	22	10,2
Μέτρια	68	31,6
Πολύ	80	37,2
Πάρα πολύ	44	20,5
<b>Σύνολα</b>	<b>115</b>	<b>100</b>



Με βάση τις συσχετίσεις του συντελεστή Kendal διαπιστώνουμε ότι όσο περισσότερο οι εκπαιδευτικοί ενημερώνονται για τις εξελίξεις στην οικονομία, τόσο περισσότερο θεωρούν ότι είναι θετικός ο ρόλος της εκπαίδευσης στην κοινωνικό-οικονομική ανάπτυξη ( $p\text{-value} = 0,038$ ), καθώς και ότι τόσο περισσότερο το ανθρώπινο κεφάλαιο αποτελεί σημαντικό παράγοντα οικονομικής ανάπτυξης ( $p\text{-value} = 0,000$ ).



**Διάγραμμα 5.10: Βαθμός ενημέρωσης για τις εξελίξεις στην οικονομία**

### **Ενημέρωση για τις εξελίξεις στην εκπαίδευση**

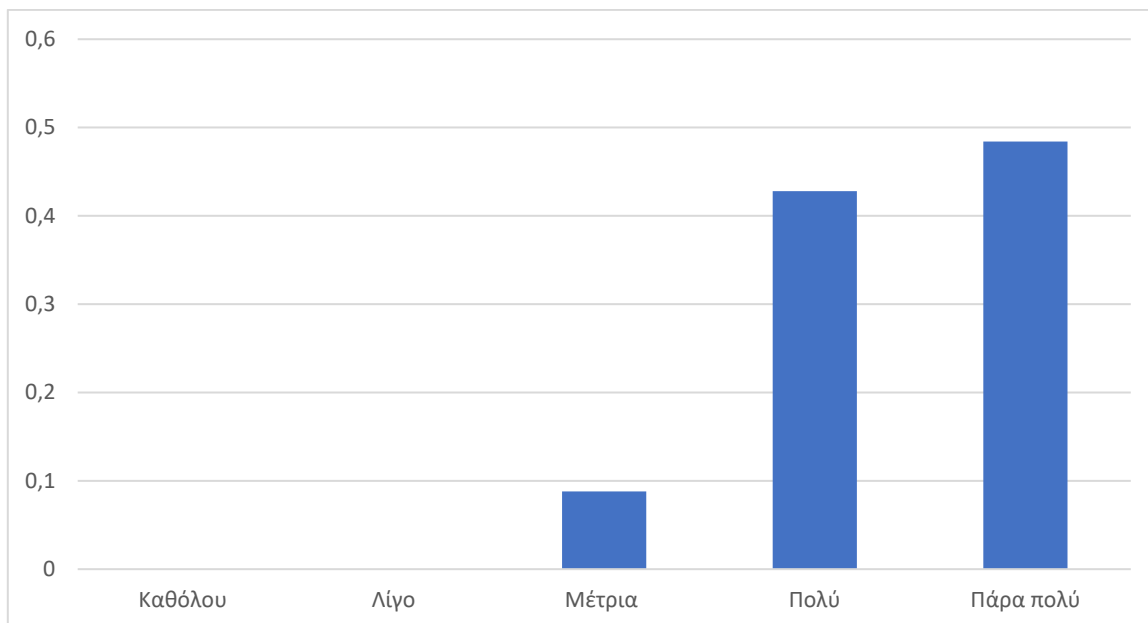
Σύμφωνα με τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών, το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος 48,4% δηλώνουν ότι ενημερώνονται πάρα πολύ για τις εξελίξεις στην εκπαίδευση. Επίσης, πολύ μεγάλο ποσοστό 42,8% δηλώνουν ότι ενημερώνονται πολύ και ένα πολύ μικρό ποσοστό 8,8% δηλώνουν ότι ενημερώνονται μέτρια για τις εξελίξεις στην εκπαίδευση. Συμπεραίνουμε, ότι η συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος ενημερώνεται πολύ έως πάρα πολύ για τις εξελίξεις στην εκπαίδευση. Ακολουθεί αναλυτικός πίνακας και διάγραμμα.

#### Πίνακας 5. 4:

##### Ενημέρωση για τις εξελίξεις στην εκπαίδευση

Εξελίξεις στην εκπαίδευση	Συχνότητα	Ποσοστό %
Καθόλου	0	0
Λίγο	0	0
Μέτρια	19	8,8
Πολύ	92	42,8
Πάρα πολύ	104	48,4
<b>Σύνολα</b>	<b>215</b>	<b>100</b>

Με βάση τις συσχετίσεις του συντελεστή Kendal διαπιστώνουμε ότι όσο περισσότερο οι εκπαιδευτικοί ενημερώνονται για τις εξελίξεις στην εκπαίδευση, τόσο περισσότερο θεωρούν ότι το ανθρώπινο κεφάλαιο αποτελεί σημαντικό παράγοντα οικονομικής ανάπτυξης ( $p$ -value= 0,014), καθώς και ότι η εκπαίδευση αποτελεί προϋπόθεση για οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη ( $p$ -value = 0,008). Επίσης, όσο περισσότερο ενημερώνονται για τις εκπαιδευτικές εξελίξεις, τόσο περισσότερο θετικός θεωρούν ότι είναι ο ρόλος της εκπαίδευσης στην κοινωνικό-οικονομική ανάπτυξη ( $p$ -value= 0,023).



**Διάγραμμα 5.11: Ενημέρωση για τις εξελίξεις στην εκπαίδευση**

#### **Ενημέρωση για την καθημερινότητα**

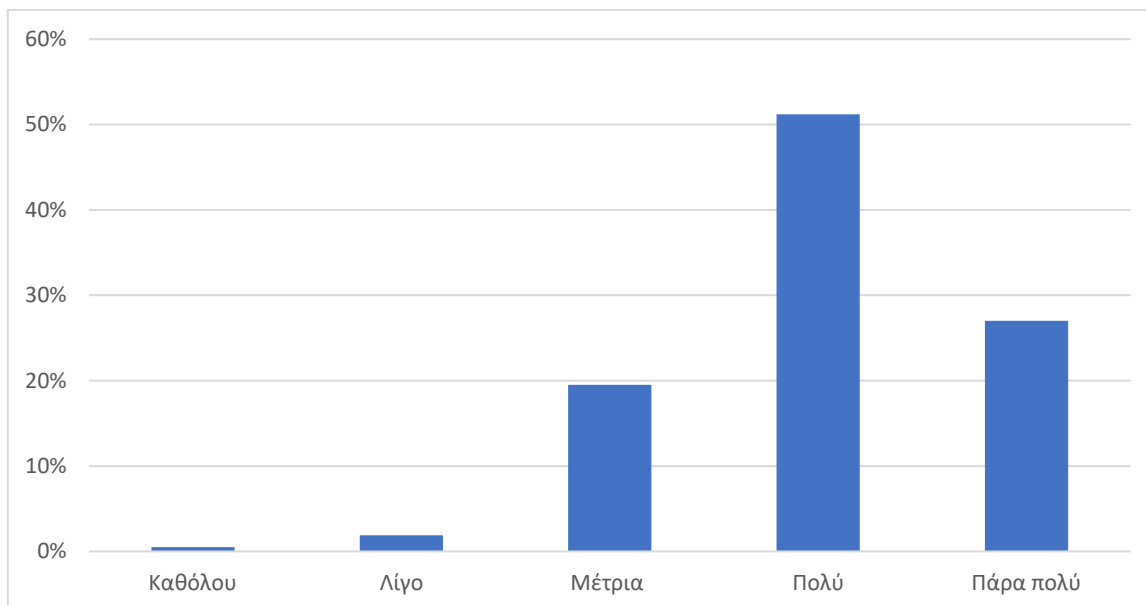
Όσον αφορά τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών για το κατά πόσο ενημερώνονται για την καθημερινότητα, παρατηρούμε ότι ποσοστό μεγαλύτερο του 50% ενημερώνεται πολύ, ακολουθεί ποσοστό 27% όπου ενημερώνεται πάρα πολύ και στη συνέχεια ποσοστό 19,5% ενημερώνεται μέτρια για την καθημερινότητα. Συμπεραίνουμε ότι η συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος, ποσοστό 78% ενημερώνεται πολύ έως πάρα πολύ για την καθημερινότητα, ενώ το ποσοστό που ενημερώνεται λίγο ή καθόλου είναι ασήμαντο όπως φαίνεται και ακολούθως.

**Πίνακας 5. 5: Ενημέρωση για την καθημερινότητα**

<b>Ενημέρωση</b>	<b>Συχνότητα</b>	<b>Ποσοστό %</b>
Καθόλου	1	0,5
Λίγο	4	1,9
Μέτρια	42	19,5
Πολύ	110	51,2
Πάρα πολύ	58	27
<b>Σύνολα</b>	<b>215</b>	<b>100</b>

Με βάση τις συσχετίσεις του συντελεστή Kendal διαπιστώνουμε ότι όσο περισσότερο ενημερώνονται για την καθημερινότητα γενικότερα, τόσο περισσότερο θεωρούν ότι το ανθρώπινο κεφάλαιο αποτελεί σημαντικό παράγοντα οικονομικής ανάπτυξης ( $p\text{-value}= 0,000$ ), καθώς και ότι η εκπαίδευση αποτελεί προϋπόθεση για οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη ( $p\text{-value} = 0,004$ ).

Επίσης, όσο περισσότερο ενημερώνονται για την καθημερινότητα, τόσο περισσότερο θετικός θεωρούν ότι είναι ο ρόλος της εκπαίδευσης στην κοινωνικό-οικονομική ανάπτυξη ( $p\text{-value}= 0,006$ ).



**Διάγραμμα 5.12: Ενημέρωση για την καθημερινότητα**

### **Συμμετοχή σε επιμορφωτικές δράσεις του σχολείου**

Σύμφωνα με τις απαντήσεις του δείγματος, η πλειοψηφία αυτών, ποσοστό 41% συμμετέχουν πολύ σε επιμορφωτικές δράσεις του σχολείου τους, ποσοστό 32% συμμετέχουν πάρα πολύ σε επιμορφωτικές δράσεις του σχολείου και ακολουθεί ποσοστό 20,5% όπου συμμετέχουν μέτρια στις επιμορφωτικές δράσεις του σχολείου τους. Συνεπώς, παρατηρούμε ότι οι εκπαιδευτικοί του δείγματος στη συντριπτική τους πλειοψηφία έχουν ενεργό συμμετοχή στις εκπαιδευτικές δράσεις του σχολείου τους, ενώ είναι αμελητέο το ποσοστό που δεν συμμετέχει στις εκπαιδευτικές δράσεις του σχολείου του, όπως φαίνεται και στον ακόλουθο πίνακα.

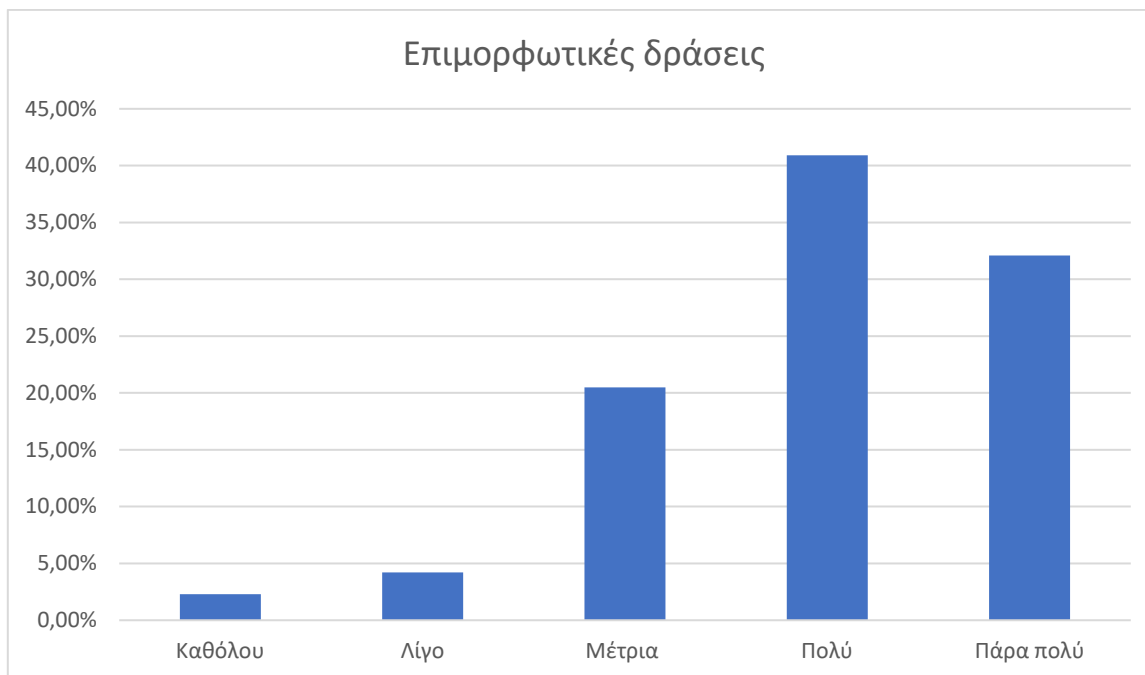
Πίνακας 5. 6:

Συμμετοχή σε επιμορφωτικές δράσεις του σχολείου

Επιμορφωτικές δράσεις του σχολείου	Συχνότητα	Ποσοστό %
Καθόλου	5	2,3
Λίγο	9	4,2
Μέτρια	44	20,5
Πολύ	88	40,9
Πάρα πολύ	69	32,1
<b>Σύνολα</b>	<b>215</b>	<b>100</b>

Με βάση τις συσχετίσεις του συντελεστή Kendal, διαπιστώνουμε ότι όσο περισσότερο οι εκπαιδευτικοί συμμετέχουν σε επιμορφωτικές δράσεις του σχολείου τους, τόσο περισσότερο θεωρούν ότι το ανθρώπινο κεφάλαιο αποτελεί σημαντικό παράγοντα οικονομικής ανάπτυξης ( $p$ -value= 0,020), καθώς και ότι η εκπαίδευση αποτελεί προϋπόθεση για οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη ( $p$ -value = 0,007).

Επίσης, όσο περισσότερο συμμετέχουν σε επιμορφωτικές δράσεις του σχολείου τους, τόσο περισσότερο θετικός θεωρούν ότι είναι ο ρόλος της εκπαίδευσης στην κοινωνικό-οικονομική ανάπτυξη ( $p$ -value= 0,019).



**Διάγραμμα 5.13: Συμμετοχή σε επιμορφωτικές δράσεις του σχολείου**

#### **Συμμετοχή σε επιμορφωτικά προγράμματα**

Στην πρόταση “κατά πόσο συμμετέχουν σε επιμορφωτικά προγράμματα γενικότερα”, ποσοστό μεγαλύτερο του 60% δηλώνει ότι συμμετέχει πολύ έως πάρα πολύ και ποσοστό 25,6% δηλώνει ότι συμμετέχει μέτρια. Τα ποσοστά των εκπαιδευτικών που δήλωσαν ότι δεν συμμετέχουν καθόλου και συμμετέχουν λίγο σε επιμορφωτικά προγράμματα γενικότερα ήταν 3,3% και 8,8% αντίστοιχα. Συμπεραίνουμε ότι η πλειοψηφία του δείγματος έχει σημαντική συμμετοχή σε επιμορφωτικά προγράμματα. Επιπλέον, ένα σημαντικό ποσοστό έχει μέτρια συμμετοχή και είναι πολύ λίγοι οι εκπαιδευτικοί που δεν συμμετέχουν καθόλου, καθώς και όσοι έχουν μικρή συμμετοχή σε επιμορφωτικά προγράμματα.

Πίνακας 5. 7:

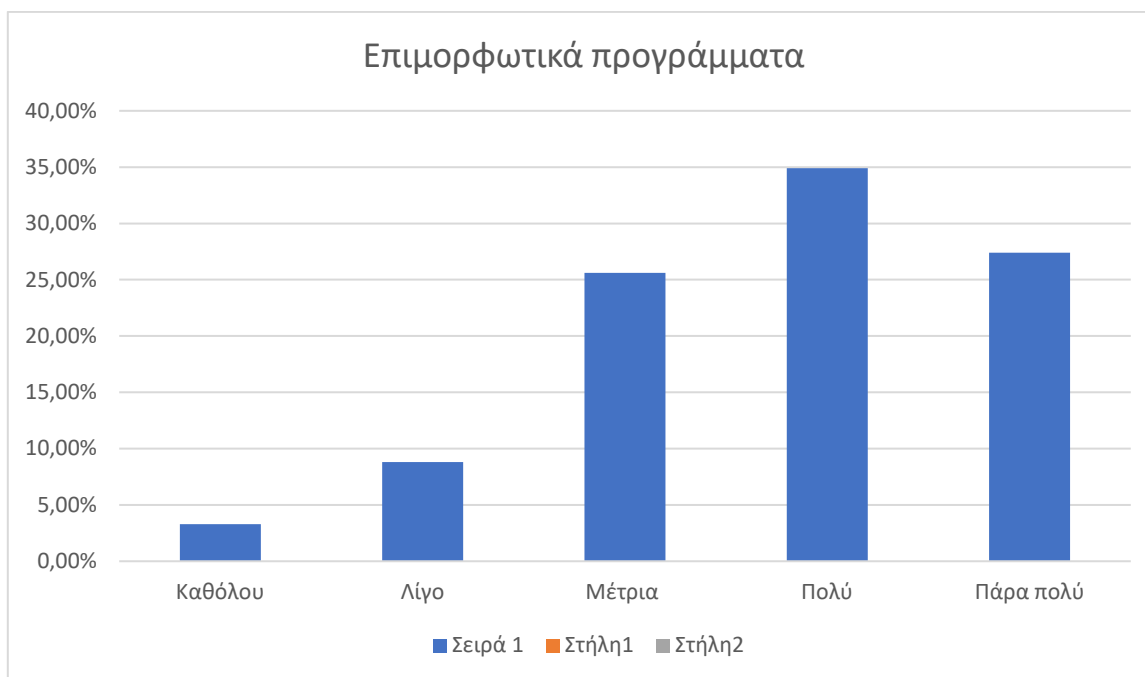
Συμμετοχή σε επιμορφωτικά προγράμματα

Επιμορφωτικά προγράμματα	Συχνότητα	Ποσοστό %
Καθόλου	7	3,3
Λίγο	19	8,8
Μέτρια	55	25,6
Πολύ	75	34,9
Πάρα πολύ	59	27,4
<b>Σύνολα</b>	<b>215</b>	<b>100</b>

Με βάση τις συσχετίσεις του συντελεστή Kendal, διαπιστώνουμε ότι όσο περισσότερο οι εκπαιδευτικοί συμμετέχουν σε επιμορφωτικά προγράμματα γενικότερα, τόσο περισσότερο θεωρούν ότι το ανθρώπινο κεφάλαιο αποτελεί σημαντικό παράγοντα οικονομικής ανάπτυξης ( $p\text{-value} = 0,000$ ), καθώς και ότι η εκπαίδευση αποτελεί προϋπόθεση για οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη ( $p\text{-value} = 0,003$ ).

Επίσης, όσο περισσότερο συμμετέχουν σε επιμορφωτικά προγράμματα, τόσο περισσότερο θετικός θεωρούν ότι είναι ο ρόλος της εκπαίδευσης στην κοινωνικό-οικονομική ανάπτυξη ( $p\text{-value} = 0,030$ ).





**Διάγραμμα 5.14: Συμμετοχή σε επιμορφωτικά προγράμματα**

Στο παραπάνω διάγραμμα φαίνεται σε ποσοστιαία κατανομή η συμμετοχή των εκπαιδευτικών σε επιμορφωτικά προγράμματα γενικότερα.

#### **Απαραίτητη η συμμετοχή σε επιμορφώσεις καθ' όλη τη διάρκεια της καριέρας**

Στην ερώτηση εάν κρίνουν αναγκαία τη συμμετοχή τους σε προγράμματα επιμόρφωσης καθ' όλη τη διάρκεια της καριέρας τους, ποσοστό 78% απάντησε ότι η συμμετοχή τους είναι πολύ έως πάρα πολύ αναγκαία, ένα μικρό ποσοστό 18,6% απάντησε ότι θεωρεί μέτρια την ανάγκη συμμετοχής σε επιμορφώσεις καθ' όλη τη διάρκεια της καριέρας του και το ποσοστό που απάντησε ότι θεωρεί λίγο έως καθόλου αναγκαία τη συμμετοχή του σε επιμορφώσεις καθ' όλη τη διάρκεια της καριέρας του είναι πολύ μικρό. Συνεπώς, καταλήγουμε ότι οι εκπαιδευτικοί του δείγματος κρίνουν πως η συμμετοχή τους σε επιμορφώσεις καθ' όλη τη διάρκεια της καριέρας τους είναι πολύ έως πάρα πολύ σημαντική.

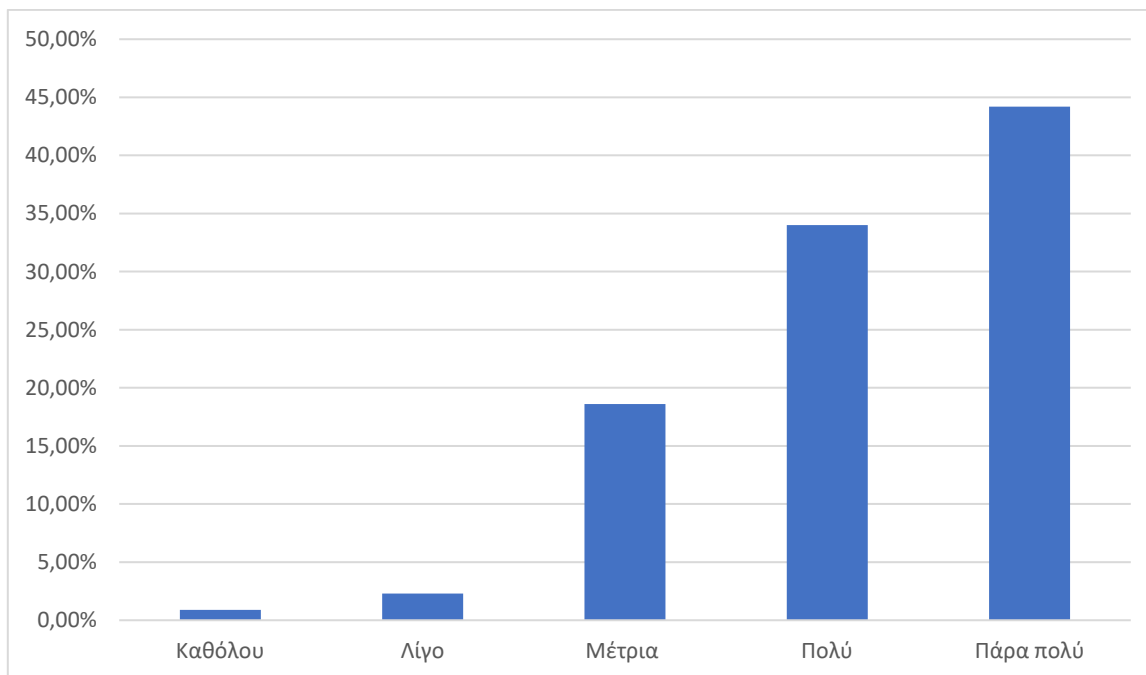
Πίνακας 5. 8:

Συμμετοχή σε επιμορφώσεις κατά τη διάρκεια της καριέρας

Επιμορφώσεις κατά τη διάρκεια της καριέρας	Συχνότητα	Ποσοστό %
Καθόλου	2	0,9
Λίγο	5	2,3
Μέτρια	40	18,6
Πολύ	73	34
Πάρα πολύ	95	44,2
<b>Σύνολα</b>	<b>215</b>	<b>100</b>

Με βάση τις συσχετίσεις του συντελεστή Kendal διαπιστώνουμε ότι όσο περισσότερο οι εκπαιδευτικοί θεωρούν αναγκαία τη συμμετοχή τους σε επιμορφωτικά προγράμματα καθ' όλη τη διάρκεια της καριέρας τους, τόσο περισσότερο θεωρούν ότι το ανθρώπινο κεφάλαιο αποτελεί σημαντικό παράγοντα οικονομικής ανάπτυξης ( $p\text{-value} = 0,000$ ), καθώς και ότι η εκπαίδευση αποτελεί προϋπόθεση για οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη ( $p\text{-value} = 0,000$ ).

Επίσης, όσο περισσότερο θεωρούν αναγκαία τη συμμετοχή τους σε επιμορφωτικά προγράμματα καθ' όλη τη διάρκεια της καριέρας τους, τόσο περισσότερο θετικός θεωρούν ότι είναι ο ρόλος της εκπαίδευσης στην κοινωνικό-οικονομική ανάπτυξη ( $p\text{-value} = 0,000$ ).



**Διάγραμμα 5.15: Συμμετοχή σε επιμορφώσεις κατά τη διάρκεια της καριέρας**

Στο παραπάνω διάγραμμα φαίνονται οι απαντήσεις των εκπαιδευτικών του δείγματος όσον αφορά την ανάγκη συμμετοχής τους σε επιμορφώσεις κατά τη διάρκεια της καριέρας τους.

#### **Συμβολή των νέων τεχνολογιών στην εκπαιδευτική/παραγωγική διαδικασία**

Σύμφωνα με τις απαντήσεις του δείγματος η πλειοψηφία, ποσοστό μεγαλύτερο του 80% θεωρεί ότι η εισαγωγή των νέων τεχνολογιών συμβάλλει στην εκπαιδευτική και στην παραγωγική διαδικασία πολύ έως πάρα πολύ. Ένα μικρό ποσοστό 15,8% θεωρεί ότι η συμβολή των νέων τεχνολογιών στην εκπαιδευτική και στην παραγωγική διαδικασία είναι μέτρια και είναι αμελητέο το ποσοστό που θεωρεί ότι η συμβολή των νέων τεχνολογιών στην εκπαιδευτική και στην παραγωγική διαδικασία είναι μικρή. Συνεπώς, όπως ήταν αναμενόμενο οι εκπαιδευτικοί του δείγματος κρίνουν ότι η εισαγωγή των νέων τεχνολογιών συμβάλλει πολύ έως πάρα πολύ στην εκπαιδευτική και την παραγωγική διαδικασία.

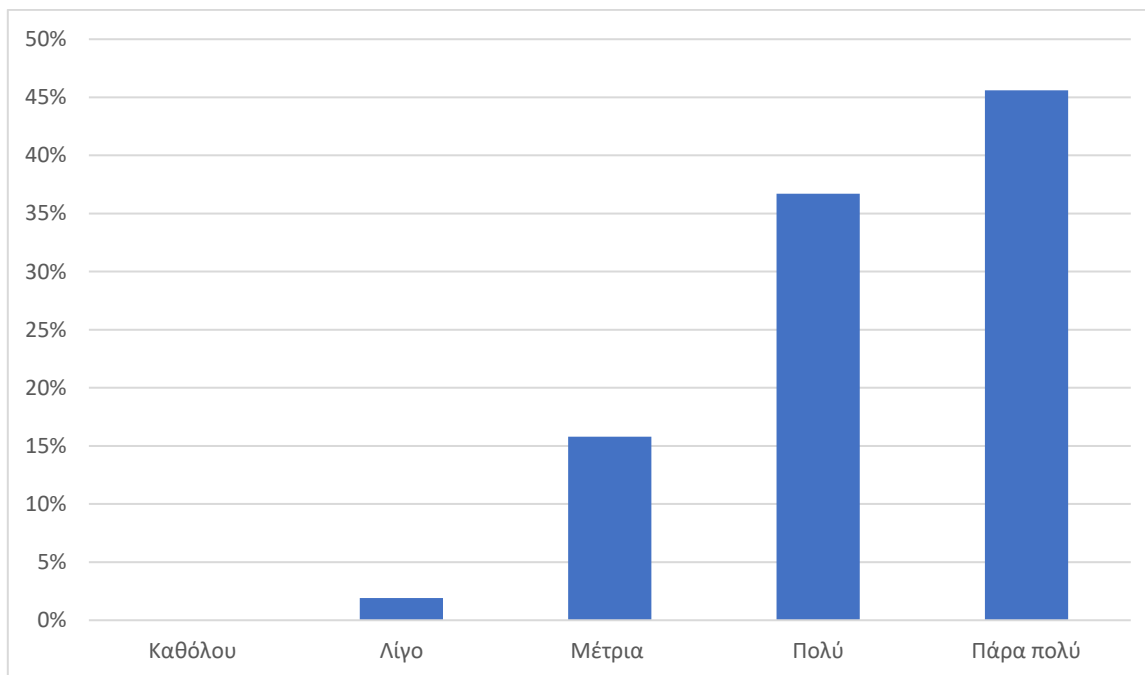
Πίνακας 5. 9:

Οι νέες τεχνολογίες στην εκπαιδευτική/παραγωγική διαδικασία

Νέες τεχνολογίες και εκπαιδευτική/παραγωγική διαδικασία	Συχνότητα	Ποσοστό %
Καθόλου	0	0
Λίγο	4	1,9
Μέτρια	34	15,8
Πολύ	79	36,7
Πάρα πολύ	98	45,6
<b>Σύνολα</b>	<b>215</b>	<b>100</b>

Με βάση τις συσχετίσεις του συντελεστή Kendal διαπιστώνουμε ότι όσο περισσότερο οι εκπαιδευτικοί πιστεύουν ότι η εισαγωγή των νέων τεχνολογιών συμβάλλει στην εκπαιδευτική και την παραγωγική διαδικασία, τόσο περισσότερο θεωρούν ότι το ανθρώπινο κεφάλαιο αποτελεί σημαντικό παράγοντα οικονομικής ανάπτυξης ( $p\text{-value} = 0,017$ ), καθώς και ότι η εκπαίδευση αποτελεί προϋπόθεση για οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη ( $p\text{-value} = 0,000$ ).

Επίσης, όσο περισσότερο θεωρούν ότι η εισαγωγή των νέων τεχνολογιών συμβάλλει στην εκπαιδευτική και την παραγωγική διαδικασία, τόσο περισσότερο θετικός θεωρούν ότι είναι ο ρόλος της εκπαίδευσης στην κοινωνικό-οικονομική ανάπτυξη ( $p\text{-value} = 0,000$ ).



**Διάγραμμα 5.16: Οι νέες τεχνολογίες στην εκπαιδευτική/παραγωγική διαδικασία**

### **5.3. Αντιλήψεις Εκπαιδευτικών για τη σχέση Εκπαίδευσης & Οικονομικής Ανάπτυξης**

Σε αυτή την ενότητα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα του τρίτου μέρους του ερωτηματολογίου τα οποία αφορούν ερωτήσεις διερεύνησης των αντιλήψεων των εκπαιδευτικών για την εκπαίδευση και την οικονομική ανάπτυξη. Οι ερευνητικές ερωτήσεις χρησιμοποιούν μια κλίμακα τύπου Likert 5 βαθμών με τις επιλογές: 1 = Διαφωνώ απόλυτα, 2 = Διαφωνώ, 3 = Ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ, 4 = Συμφωνώ, 5 = Συμφωνώ απόλυτα

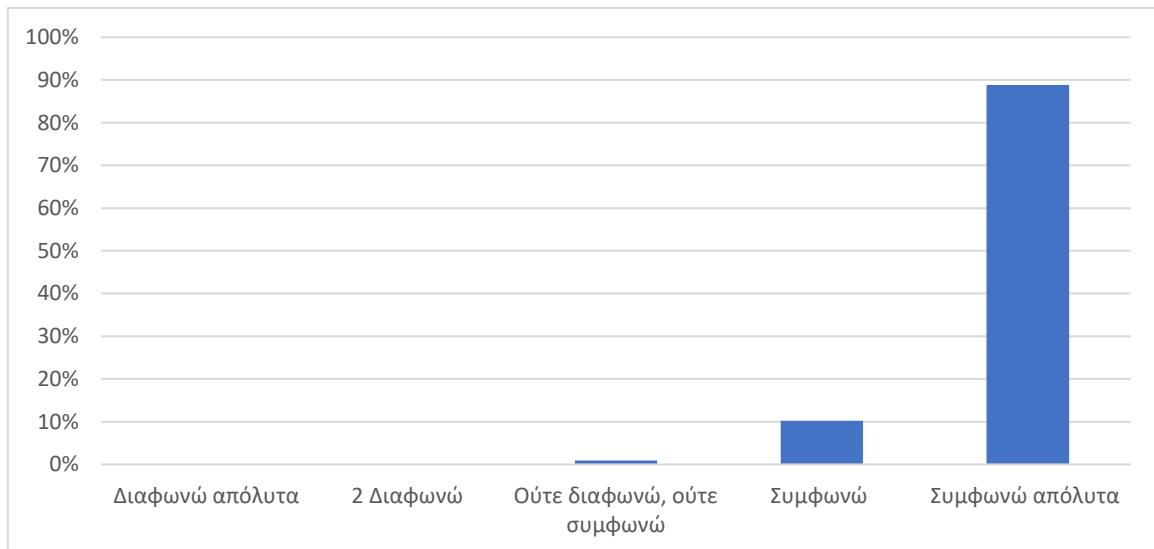
#### **Η εκπαίδευση ως σημαντικό προσόν για το άτομο**

Στην πρόταση ότι η εκπαίδευση είναι ένα σημαντικό προσόν για το άτομο, η συντριπτική πλειοψηφία, ποσοστό 89% δήλωσε ότι συμφωνεί απόλυτα και ποσοστό 10% δήλωσε ότι συμφωνεί. Αμελητέο είναι το ποσοστό που δήλωσε πως ούτε διαφωνεί, ούτε συμφωνεί. Συμπεραίνουμε πως οι εκπαιδευτικοί πιστεύουν ότι η εκπαίδευση είναι ένα πολύ σημαντικό προσόν για το άτομο.

Πίνακας 5. 10:

Η εκπαίδευση ως σημαντικό προσόν για το άτομο

Εκπαίδευση σημαντικό προσόν	Συχνότητα	Ποσοστό %
Διαφωνώ απόλυτα	0	0
Διαφωνώ	0	0
Ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ	2	0,9
Συμφωνώ	22	10,2
Συμφωνώ απόλυτα	191	88,8
<b>Σύνολα</b>	<b>215</b>	<b>100</b>



Διάγραμμα 5.17: Η εκπαίδευση ως σημαντικό προσόν για το άτομο

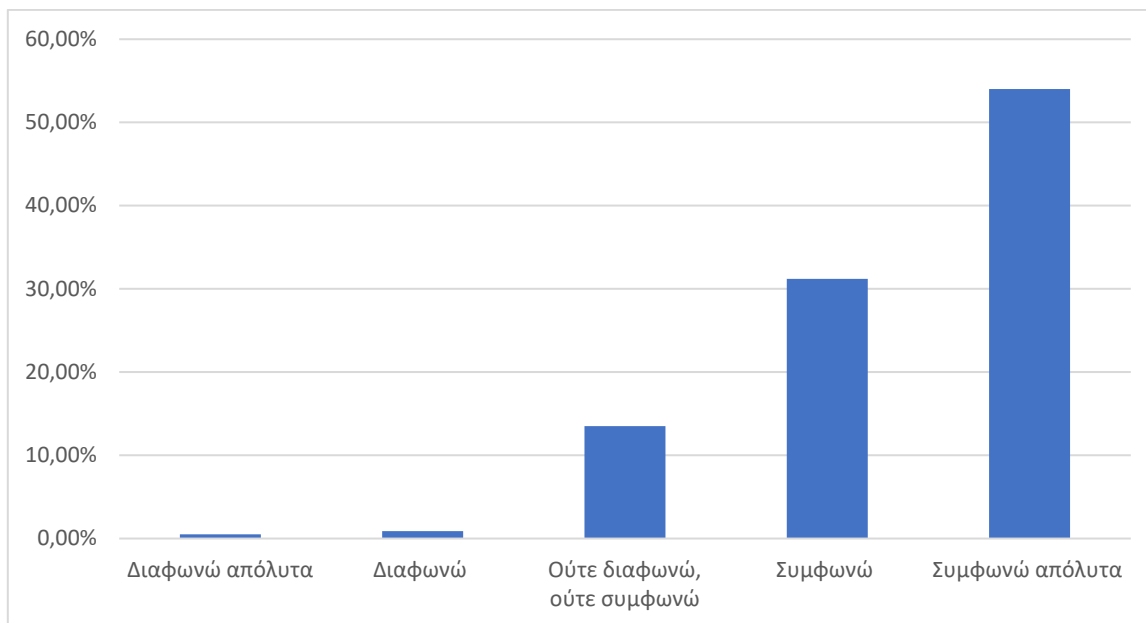
### Η εκπαίδευση ως προϋπόθεση για οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη

Στη δήλωση ότι η εκπαίδευση αποτελεί προϋπόθεση για οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη ποσοστό μεγαλύτερο του 50% δήλωσε ότι συμφωνεί απόλυτα, ποσοστό 31,2% δήλωσε ότι συμφωνεί, ενώ ένα μικρό ποσοστό 13,5% δήλωσε πως ούτε συμφωνεί, ούτε διαφωνεί. Αμελητέα δε, είναι τα ποσοστά του δείγματος που δήλωσαν ότι διαφωνούν ή διαφωνούν απόλυτα. Συμπεραίνουμε ότι οι εκπαιδευτικοί του δείγματος πιστεύουν πως η εκπαίδευση αποτελεί προϋπόθεση για οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη.

Πίνακας 5. 11:

#### Η εκπαίδευση ως προϋπόθεση για οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη

Εκπαίδευση & κοινωνική & οικονομική ανάπτυξη	Συχνότητα	Ποσοστό %
Διαφωνώ απόλυτα	1	0,5
Διαφωνώ	2	0,9
Ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ	29	13,5
Συμφωνώ	67	31,2
Συμφωνώ απόλυτα	116	54
<b>Σύνολα</b>	<b>215</b>	<b>100</b>



**Διάγραμμα 5.18: Η εκπαίδευση ως προϋπόθεση για οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη**

### **Εκπαίδευση & μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων**

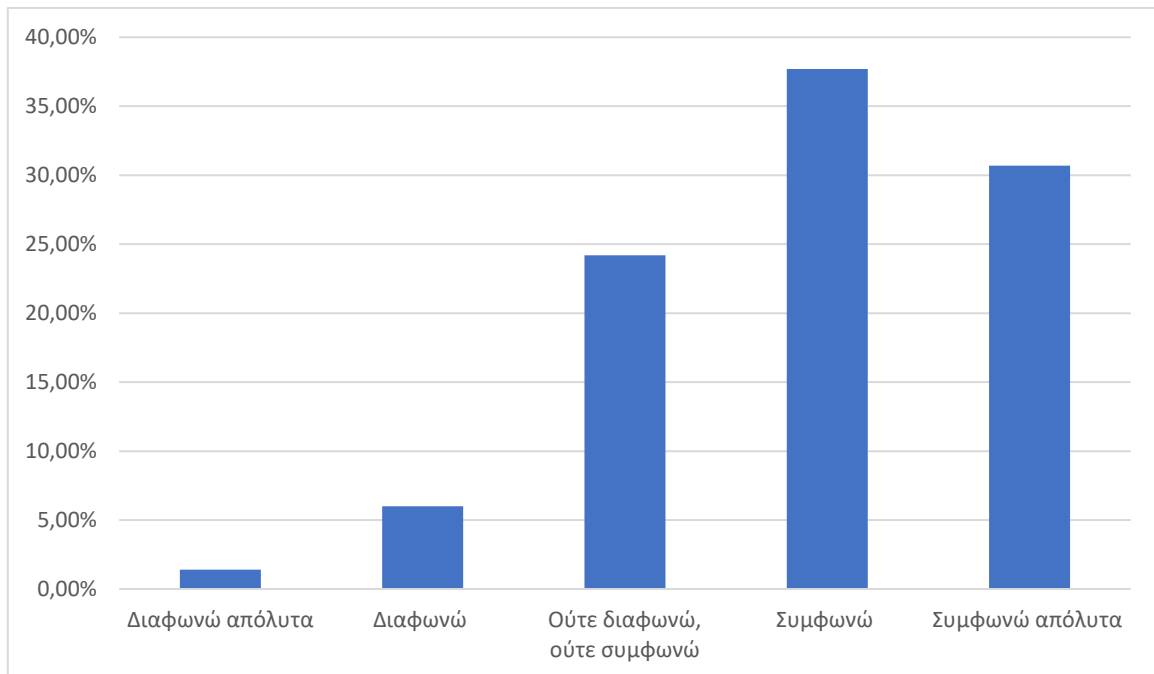
Στην πρόταση ότι η εκπαίδευση συμβάλει στη μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων, ποσοστό 68,4% δήλωσε ότι συμφωνεί, είτε συμφωνεί απόλυτα. Ποσοστό 24,2% δήλωσε πως ούτε συμφωνεί, ούτε διαφωνεί και πολύ μικρά ήταν τα ποσοστά που δήλωσαν ότι διαφωνούν και διαφωνούν απόλυτα. Συνεπώς, σύμφωνα με τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών του δείγματος διαπιστώνουμε ότι κατανοούν και συμφωνούν πως η εκπαίδευση συμβάλει στη μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων.



Πίνακας 5. 12:

Εκπαίδευση & μείωση εισοδηματικών ανισοτήτων

Εκπαίδευση & μείωση εισοδηματικών ανισοτήτων	Συχνότητα	Ποσοστό %
Διαφωνώ απόλυτα	3	1,4
Διαφωνώ	13	6
Ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ	52	24,2
Συμφωνώ	81	37,7
Συμφωνώ απόλυτα	66	30,7
<b>Σύνολα</b>	<b>215</b>	<b>100</b>



Διάγραμμα 5.19: Εκπαίδευση & μείωση εισοδηματικών ανισοτήτων

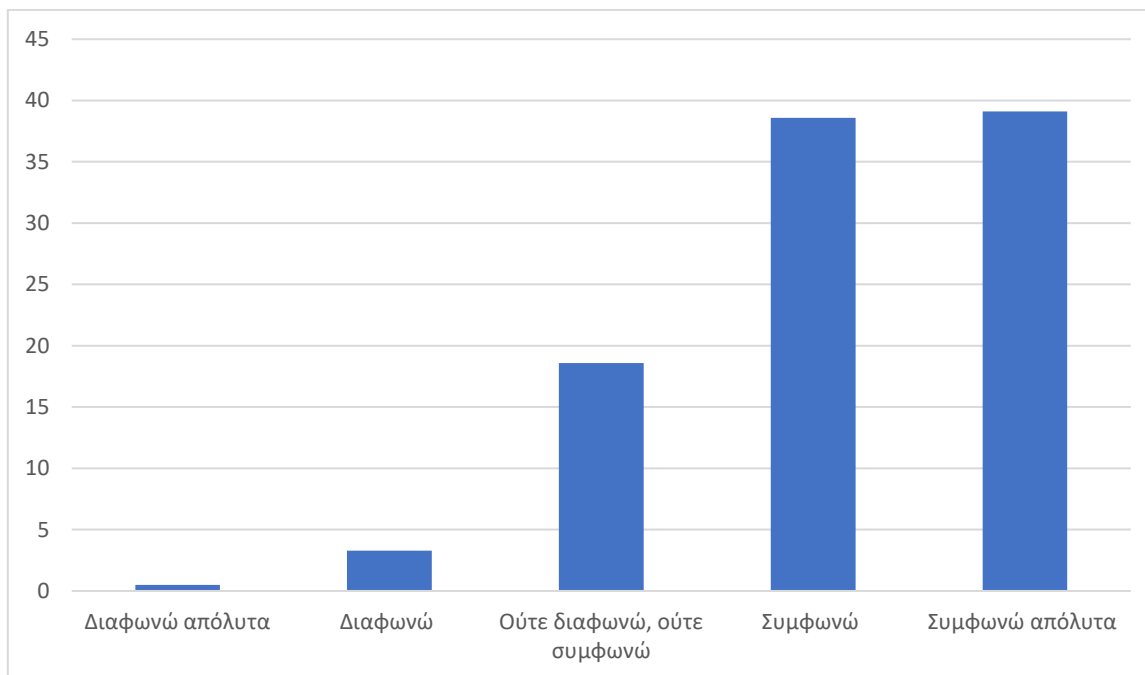
### Εκπαίδευση & μείωση των ανισοτήτων γενικότερα

Από τους 215 εκπαιδευτικούς του δείγματος οι 167 δήλωσαν ότι συμφωνούν ή συμφωνούν απόλυτα πως η εκπαίδευση συμβάλλει στη μείωση των ανισοτήτων γενικότερα, 40 εκπαιδευτικοί (ποσοστό 18,6%) δήλωσαν πως ούτε συμφωνούν, ούτε διαφωνούν με τη δήλωση αυτή, ενώ 8 εκπαιδευτικοί δήλωσαν πως διαφωνούν ή διαφωνούν απόλυτα. Συνεπώς, οι πλειοψηφία των εκπαιδευτικών του δείγματος πιστεύει πως η εκπαίδευση συμβάλλει στη μείωση των ανισοτήτων γενικότερα, όπως φαίνεται και ακολούθως.

Πίνακας 5. 13:

#### Εκπαίδευση & μείωση ανισοτήτων γενικότερα

Εκπαίδευση & μείωση ανισοτήτων γενικότερα	Συχνότητα	Ποσοστό %
Διαφωνώ απόλυτα	1	0,5
Διαφωνώ	7	3,3
Ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ	40	18,6
Συμφωνώ	83	38,6
Συμφωνώ απόλυτα	84	39,1
<b>Σύνολα</b>	<b>215</b>	<b>100</b>



**Διάγραμμα 5.20: Εκπαίδευση & μείωση ανισοτήτων γενικότερα**

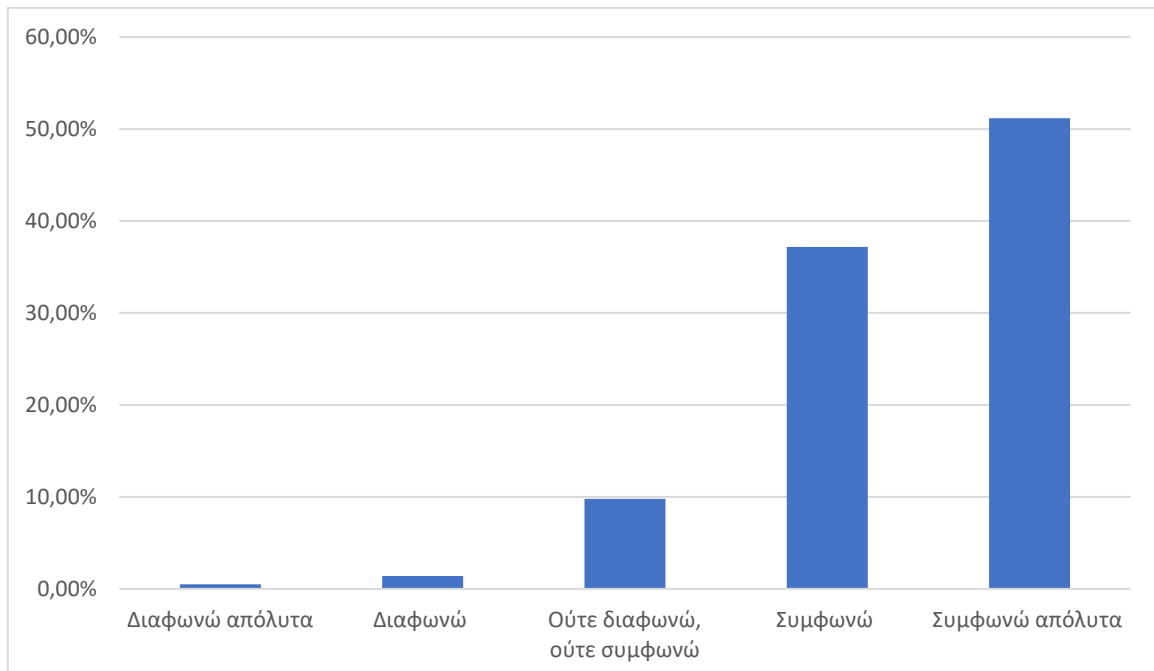
### **Το ανθρώπινο κεφάλαιο ως παράγοντας οικονομικής ανάπτυξης**

Όσον αφορά το ανθρώπινο κεφάλαιο η συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος, ποσοστό 88% συμφωνούν, είτε συμφωνούν απόλυτα πως το ανθρώπινο κεφάλαιο αποτελεί σημαντικό παράγοντα οικονομικής ανάπτυξης. Ένα μικρό ποσοστό περίπου 10% δεν συμφωνεί, αλλά ούτε και διαφωνεί πως το ανθρώπινο κεφάλαιο αποτελεί σημαντικό παράγοντα οικονομικής ανάπτυξης και είναι αμελητέο το ποσοστό που διαφωνεί με την συγκεκριμένη πρόταση, όπως φαίνεται και στον ακόλουθο πίνακα.

Πίνακας 5. 14:

Το ανθρώπινο κεφάλαιο ως παράγοντας οικονομικής ανάπτυξης

Ανθρώπινο κεφάλαιο & οικονομική ανάπτυξη	Συχνότητα	Ποσοστό %
Διαφωνώ απόλυτα	1	0,5
Διαφωνώ	3	1,4
Ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ	21	9,8
Συμφωνώ	80	37,2
Συμφωνώ απόλυτα	110	51,2
<b>Σύνολα</b>	<b>215</b>	<b>100</b>



Διάγραμμα 5.21: Το ανθρώπινο κεφάλαιο ως παράγοντας οικονομικής ανάπτυξης

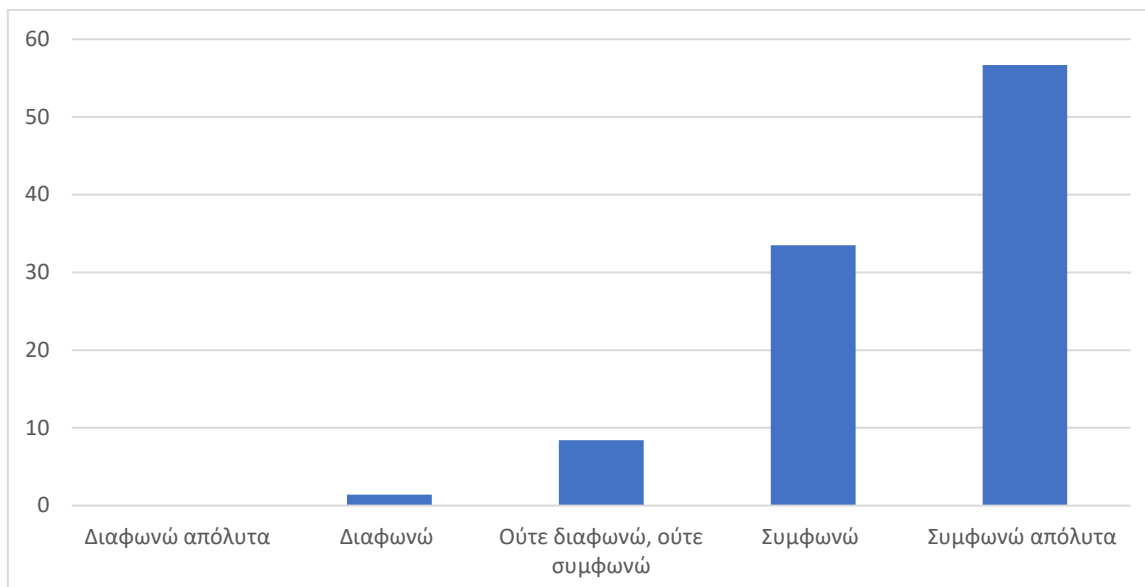
### Το ανθρώπινο κεφάλαιο ως μέρος του πλούτου ενός έθνους

Σύμφωνα με τις απαντήσεις του δείγματος διαπιστώνουμε πως οι εκπαιδευτικοί κατανοούν και συμφωνούν πως το ανθρώπινο κεφάλαιο αποτελεί μέρος του πλούτου ενός έθνους, καθώς στη συγκεκριμένη πρόταση η συντριπτική πλειοψηφία (ποσοστό 90%) απάντησε πως συμφωνεί, είτε συμφωνεί απόλυτα. Μικρό ποσοστό δήλωσε πως ούτε συμφωνεί, ούτε διαφωνεί και μόνο τρεις εκπαιδευτικοί δήλωσαν πως διαφωνούν.

Πίνακας 5. 15:

### Το ανθρώπινο κεφάλαιο ως μέρος του πλούτου ενός έθνους

Ανθρώπινο κεφάλαιο ως πλούτος του έθνους	Συχνότητα	Ποσοστό %
Διαφωνώ απόλυτα	0	0
Διαφωνώ	3	1,4
Ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ	18	8,4
Συμφωνώ	72	33,5
Συμφωνώ απόλυτα	122	56,7
<b>Σύνολα</b>	<b>215</b>	<b>100</b>



**Διάγραμμα 5.22: Το ανθρώπινο κεφάλαιο ως μέρος του πλούτου ενός έθνους**

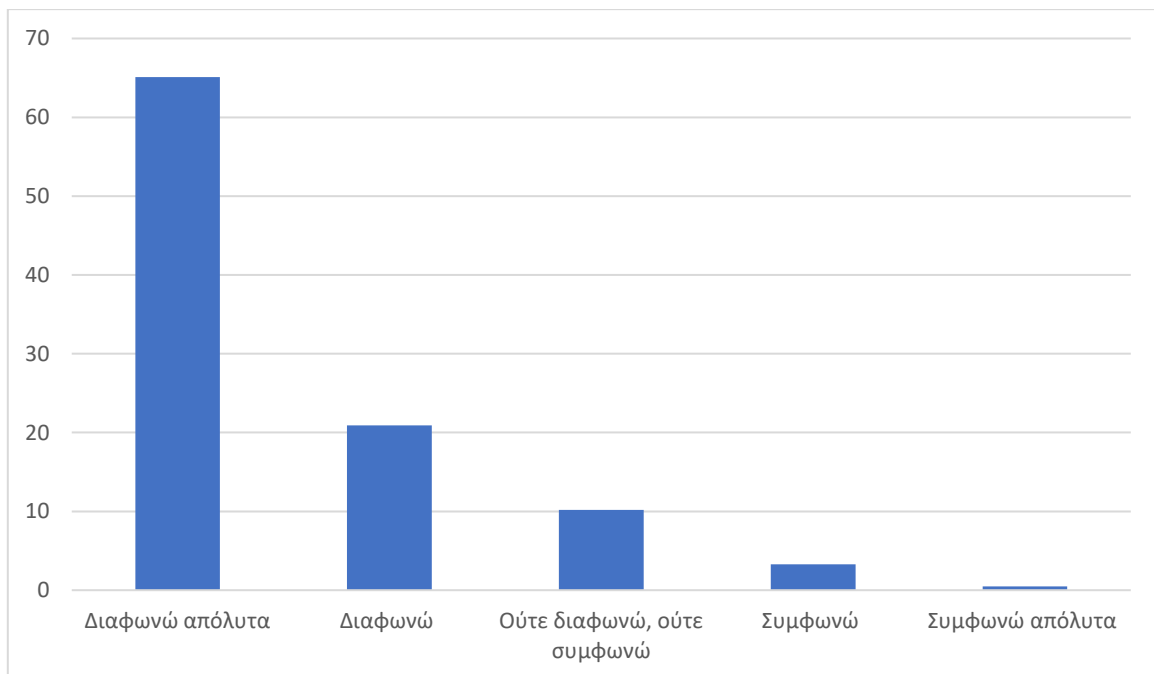
### **Δια βίου μάθηση-εκπαίδευση και κοινωνική απομόνωση**

Κάποιες προτάσεις όπως η συγκεκριμένη τέθηκαν με αρνητικό τρόπο για να πετύχουμε πιο έγκυρα αποτελέσματα και για να εξαλείψουμε την πιθανότητα οι ερωτώμενοι να απαντάνε στην τύχη. Σύμφωνα λοιπόν με τις απαντήσεις του δείγματος, 185 εκπαιδευτικοί (ποσοστό 86%) απάντησαν ότι διαφωνούν ή διαφωνούν απόλυτα στην πρόταση “η δια βίου μάθηση και η εκπαίδευση οδηγούν τα άτομα στην κοινωνική απομόνωση”. Ποσοστό 10,2% απάντησε πως ούτε συμφωνεί, ούτε διαφωνεί και ένα πολύ μικρό ποσοστό 3,8% απάντησε ότι συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα. Συμπεραίνουμε πως η συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος πιστεύει πως η δια βίου μάθηση και η εκπαίδευση δεν οδηγούν τα άτομα στην κοινωνικά απομόνωση, αλλά αντιθέτως πιθανόν πιστεύουν πως μέσω της δια βίου μάθησης και της εκπαίδευσης τα άτομα βγαίνουν από αυτήν και κοινωνικοποιούνται.

Πίνακας 5. 16:

Δια βίου μάθηση-εκπαίδευση και κοινωνική απομόνωση

Δια βίου μάθηση & κοινωνική απομόνωση	Συχνότητα	Ποσοστό %
Διαφωνώ απόλυτα	140	65,1
Διαφωνώ	45	20,9
Ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ	22	10,2
Συμφωνώ	7	3,3
Συμφωνώ απόλυτα	1	0,5
<b>Σύνολα</b>	<b>215</b>	<b>100</b>



Διάγραμμα 5.23: Δια βίου μάθηση-εκπαίδευση και κοινωνική απομόνωση

### Σχέση εκπαίδευσης και φτώχειας

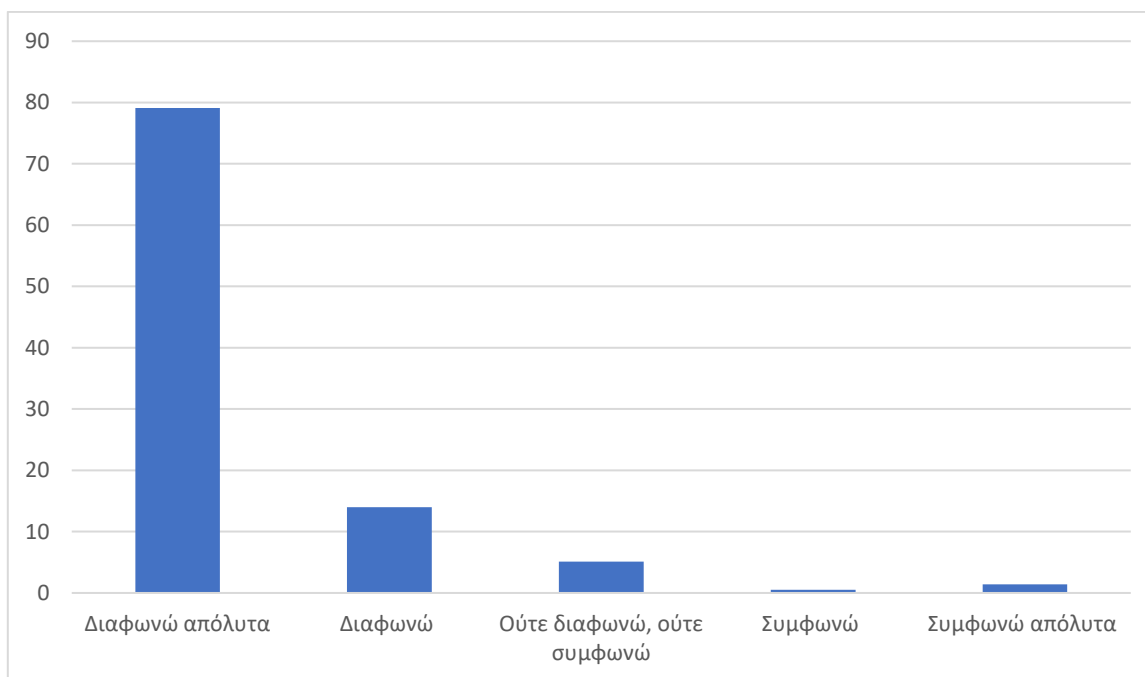
Όπως και η προηγούμενη πρόταση, έτσι και αυτήν έχει τεθεί αρνητικά. Σύμφωνα λοιπόν με τις απαντήσεις του δείγματος παρατηρούμε ότι η συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος ποσοστό 93% δήλωσε ότι διαφωνεί και κυρίως ότι διαφωνεί απόλυτα πως η εκπαίδευση συμβάλλει στην αύξηση της φτώχειας. Μικρό ποσοστό 5% δήλωσε ότι ούτε διαφωνεί, ούτε συμφωνεί και αμελητέο είναι το ποσοστό που δήλωσε ότι συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα. Συμπεραίνουμε πως οι εκπαιδευτικοί του δείγματος πιστεύουν πως η εκπαίδευση δεν συμβάλλει στην αύξηση της φτώχειας, αλλά αντιθέτως πιθανόν πιστεύουν πως η εκπαίδευση συμβάλλει στη μείωση της φτώχειας.

Πίνακας 5. 17:

#### Εκπαίδευση και φτώχεια

Εκπαίδευση & φτώχεια	Συχνότητα	Ποσοστό %
Διαφωνώ απόλυτα	170	79,1
Διαφωνώ	30	14
Ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ	11	5,1
Συμφωνώ	1	0,5
Συμφωνώ απόλυτα	3	1,4
<b>Σύνολα</b>	<b>215</b>	<b>100</b>





**Διάγραμμα 5.24: Εκπαίδευση και φτώχεια**

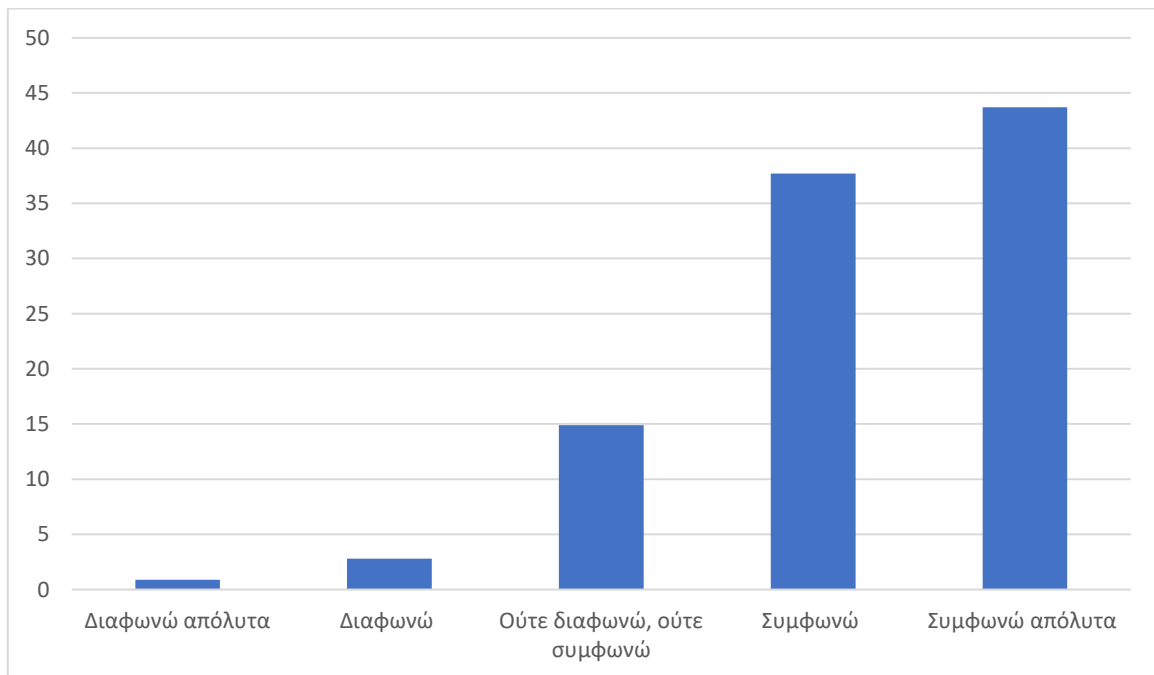
### **Εκπαιδευμένο ανθρώπινο δυναμικό και οικονομική ανάπτυξη κράτους**

Όπως παρατηρούμε και στον ακόλουθο πίνακα ποσοστό μεγαλύτερο του 80% συμφωνεί, είτε συμφωνεί απόλυτα πως όσο περισσότερο εκπαιδευμένο ανθρώπινο δυναμικό έχει ένα κράτος, τόσο περισσότερο ανταγωνιστικό και οικονομικά αναπτυγμένο αναμένεται να είναι. Ποσοστό 14,9% ούτε συμφωνεί, ούτε διαφωνεί και ένα ελάχιστο ποσοστό 3,7% διαφωνεί, είτε διαφωνεί απόλυτα με τη συγκεκριμένη θέση. Διαπιστώνουμε ότι οι εκπαιδευτικοί πιστεύουν ακράδαντα πως όσο περισσότερο εκπαιδευμένο ανθρώπινο δυναμικό έχει ένα κράτος, τόσο περισσότερο ανταγωνιστικό και οικονομικά αναπτυγμένο αναμένεται να είναι.

Πίνακας 5. 18:

Εκπαίδευση ανθρώπινου δυναμικού και οικονομική ανάπτυξη κράτους

Ανθρώπινο δυναμικό & ανάπτυξη κράτους	Συχνότητα	Ποσοστό %
Διαφωνώ απόλυτα	2	0,9
Διαφωνώ	6	2,8
Ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ	32	14,9
Συμφωνώ	81	37,7
Συμφωνώ απόλυτα	94	43,7
<b>Σύνολα</b>	<b>215</b>	<b>100</b>



Διάγραμμα 5.25: Εκπαίδευση ανθρώπινου δυναμικού & οικονομική ανάπτυξη κράτους

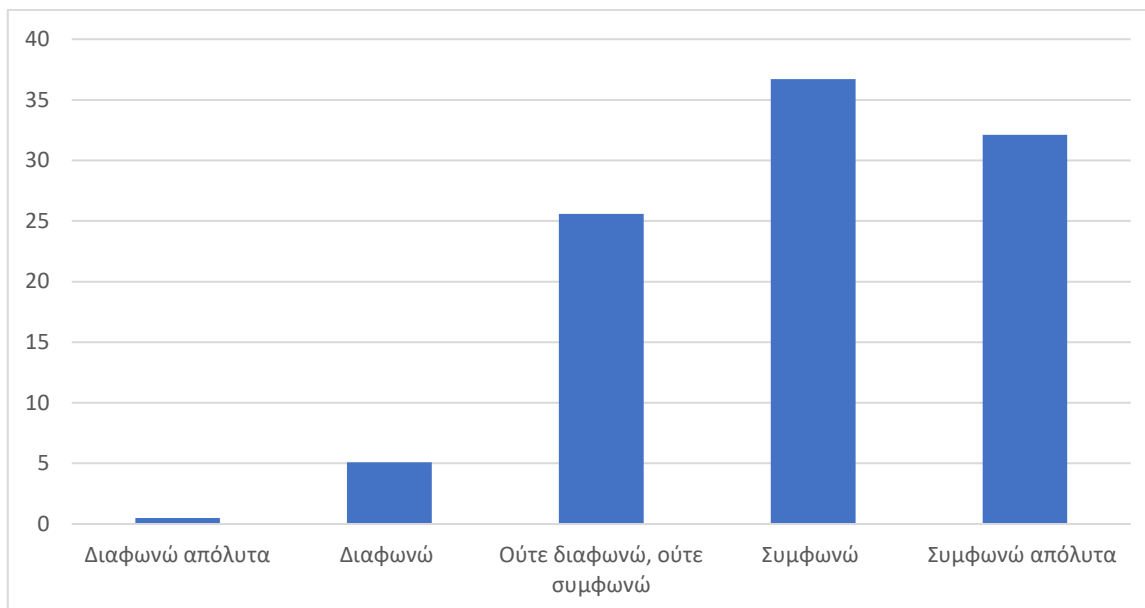
### Εκπαίδευση και καταπολέμηση της ανεργίας

Από τους 215 συμμετέχοντες στην έρευνα, οι 79 δήλωσαν πως συμφωνούν ότι η εκπαίδευση αποτελεί ουσιαστικό μέσο για την καταπολέμηση της ανεργίας και ειδικότερα της διαρθρωτικής ανεργίας, οι 69 δήλωσαν πως συμφωνούν απόλυτα, 55 συμμετέχοντες δήλωσαν πως ούτε συμφωνούν, ούτε διαφωνούν και 12 συμμετέχοντες δήλωσαν πως διαφωνούν, είτε διαφωνούν απόλυτα. Συμπεραίνουμε πως η πλειοψηφία του δείγματος πιστεύει ότι η εκπαίδευση αποτελεί ουσιαστικό μέσο για την καταπολέμηση της ανεργίας και ειδικότερα της διαρθρωτικής ανεργίας, ενώ είναι μεγάλο και το ποσοστό των εκπαιδευτικών που δεν είναι βέβαιοι ότι η εκπαίδευση συμβάλει στην καταπολέμηση της ανεργίας, καθώς ούτε συμφωνούν, ούτε διαφωνούν με αυτή τη θέση. Ακολουθεί αναλυτικός πίνακας με τα ποσοστά και διάγραμμα.

**Πίνακας 5. 19:**

#### Η εκπαίδευση ως μέσο για την καταπολέμηση της ανεργίας

Εκπαίδευση και ανεργία	Συχνότητα	Ποσοστό %
Διαφωνώ απόλυτα	1	0,5
Διαφωνώ	11	5,1
Ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ	55	25,6
Συμφωνώ	79	36,7
Συμφωνώ απόλυτα	69	32,1
<b>Σύνολα</b>	<b>215</b>	<b>100</b>



**Διάγραμμα 5.26: Η εκπαίδευση ως μέσο για την καταπολέμηση της ανεργίας**

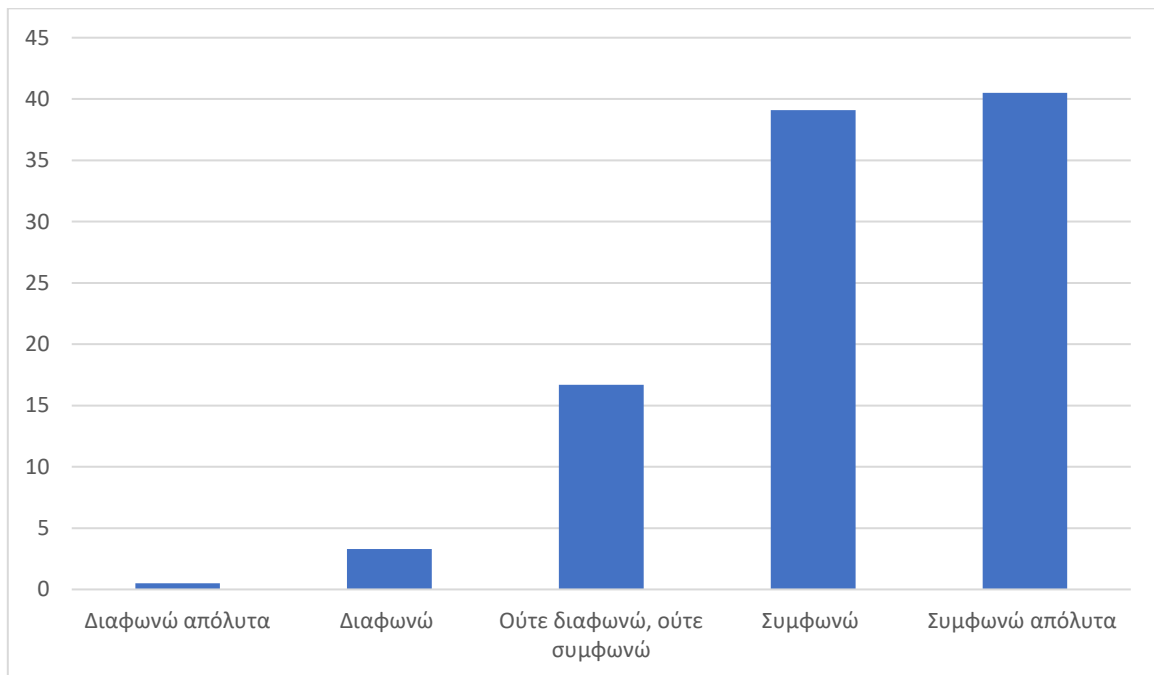
#### **Οικονομικά οφέλη της εκπαίδευσης για το άτομο και την κοινωνία**

Από τους 215 εκπαιδευτικούς του δείγματος, οι 87 δήλωσαν ότι συμφωνούν απόλυτα πως η εκπαίδευση αποδίδει οικονομικά οφέλη τόσο στο άτομο όσο και στην κοινωνία ως σύνολο, επίσης 84 εκπαιδευτικοί δήλωσαν ότι συμφωνούν, ενώ 36 δήλωσαν πως ούτε συμφωνούν, ούτε διαφωνούν και μόλις 8 εκπαιδευτικοί δήλωσαν πως διαφωνούν ή διαφωνούν απόλυτα. Συμπεραίνουμε λοιπόν πως η συντριπτική πλειοψηφία των εκπαιδευτικών του δείγματος πιστεύει πως η εκπαίδευση αποδίδει οικονομικά οφέλη τόσο στο άτομο όσο και στην κοινωνία ως σύνολο όπως φαίνεται και στον ακόλουθο πίνακα.

Πίνακας 5. 20:

Οικονομικά οφέλη της εκπαίδευσης για το άτομο και την κοινωνία

Εκπαίδευση & οικονομικά οφέλη	Συχνότητα	Ποσοστό %
Διαφωνώ απόλυτα	1	0,5
Διαφωνώ	7	3,3
Ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ	36	16,7
Συμφωνώ	84	39,1
Συμφωνώ απόλυτα	87	40,5
<b>Σύνολα</b>	<b>215</b>	<b>100</b>



Διάγραμμα 5.27: Οικονομικά οφέλη της εκπαίδευσης για το άτομο και την κοινωνία

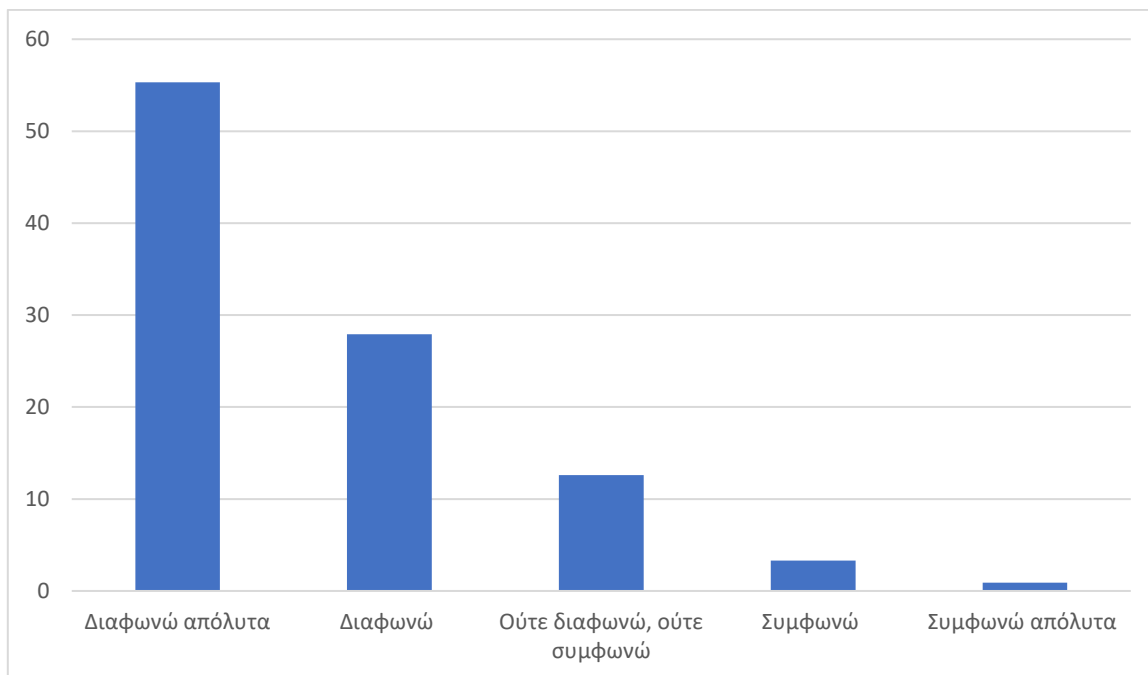
### Εκπαίδευση-εξειδικευμένη κατάρτιση και παραγωγικότητα της εργασίας

Καθώς η συγκεκριμένη πρόταση είχε αρνητικό χαρακτήρα η συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος, ποσοστό 55,3% απάντησε ότι διαφωνεί απόλυτα πως μέσω της εκπαίδευσης και της εξειδικευμένης κατάρτισης μειώνεται η παραγωγικότητα της εργασίας. Επίσης, σημαντικό ποσοστό 27,9% απάντησε πως διαφωνεί, ενώ ένα μικρό ποσοστό 12,6% απάντησε πως ούτε διαφωνεί, ούτε συμφωνεί και τέλος ένα πολύ μικρό ποσοστό 4,2% απάντησε πως συμφωνεί, είτε συμφωνεί απόλυτα. Συμπεραίνουμε πως οι εκπαιδευτικοί πιστεύουν πως μέσω της εκπαίδευσης και της εξειδικευμένης κατάρτισης δεν μειώνεται η παραγωγικότητα της εργασίας, αλλά αντιθέτως ίσως πιστεύουν ότι αυξάνεται.

Πίνακας 5. 21:

### Εκπαίδευση-εξειδικευμένη κατάρτιση και παραγωγικότητα της εργασίας

Κολλέγιο	Συχνότητα	Ποσοστό %
Διαφωνώ απόλυτα	119	55,3
Διαφωνώ	60	27,9
Ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ	27	12,6
Συμφωνώ	7	3,3
Συμφωνώ απόλυτα	2	0,9
<b>Σύνολα</b>	<b>215</b>	<b>100</b>



**Διάγραμμα 5.28: Εκπαίδευση-εξειδικευμένη κατάρτιση & παραγωγικότητα εργασίας**

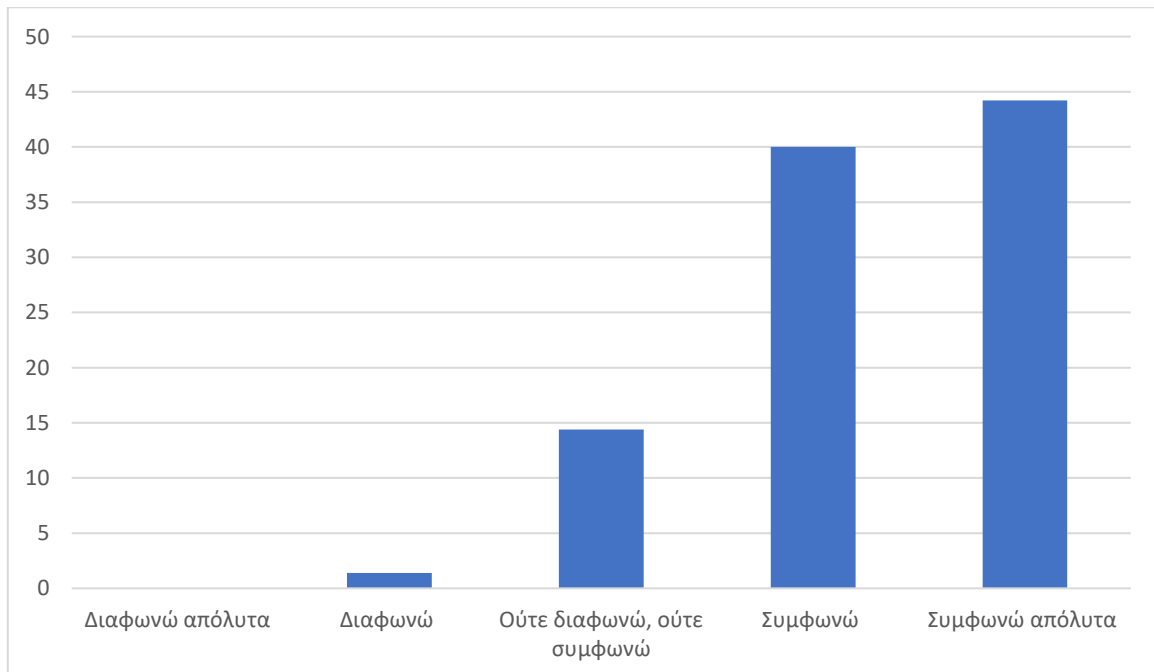
### **Εκπαίδευση και βελτίωση της καθημερινής ζωής των πολιτών**

Στην πρόταση ότι η εκπαίδευση βελτιώνει την καθημερινή ζωή των πολιτών ποσοστό 44% απάντησε ότι συμφωνεί απόλυτα και ποσοστό 40% απάντησε ότι συμφωνεί. Μικρότερο ποσοστό 14,4% απάντησε πως ούτε συμφωνεί, ούτε διαφωνεί, ενώ τρεις εκπαιδευτικοί απάντησαν ότι διαφωνούν. Συνεπώς, διαπιστώνουμε ότι οι εκπαιδευτικοί στη συντριπτική τους πλειοψηφία πιστεύουν πως η εκπαίδευση βελτιώνει την καθημερινή ζωή των πολιτών.

Πίνακας 5. 22:

Εκπαίδευση και βελτίωση της καθημερινότητας των πολιτών

Κολλέγιο	Συχνότητα	Ποσοστό %
Διαφωνώ απόλυτα	0	0
Διαφωνώ	3	1,4
Ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ	31	14,4
Συμφωνώ	86	40
Συμφωνώ απόλυτα	95	44,2
<b>Σύνολα</b>	<b>215</b>	<b>100</b>



Διάγραμμα 5.29: Εκπαίδευση & βελτίωση της καθημερινότητας των πολιτών



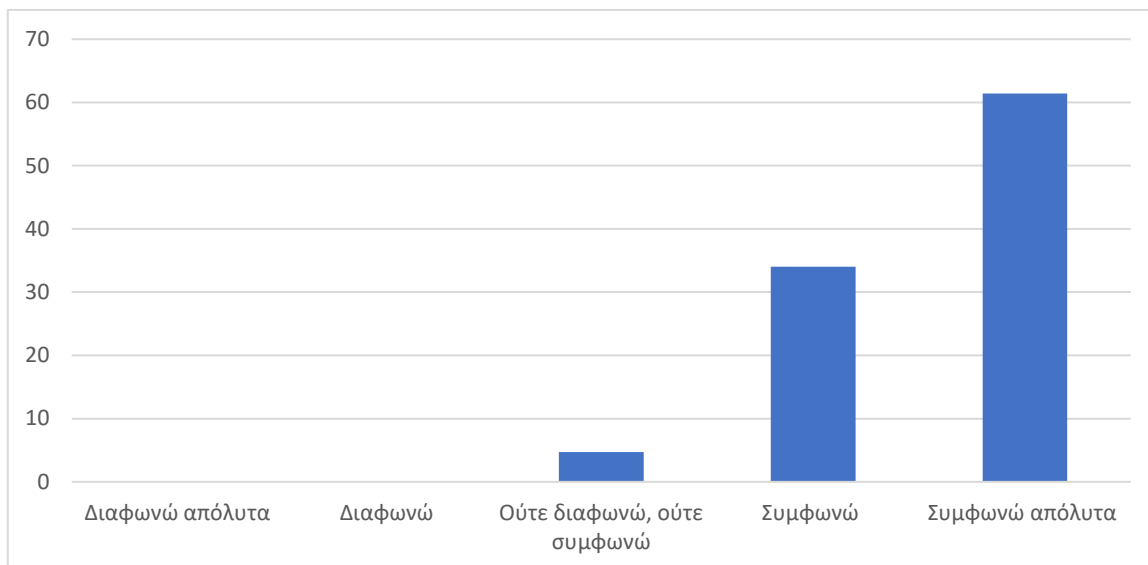
### Οφέλη της εκπαίδευσης για τον απλό εργάτη

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτώμενων παρατηρούμε ότι η συντριπτική πλειοψηφία, ποσοστό 95,4% συμφωνεί, είτε συμφωνεί απόλυτα πως η εκπαίδευση έχει οφέλη ακόμη και για τον απλό εργάτη, ένα μικρό ποσοστό 4,7% δεν διαφωνεί, αλλά ούτε και συμφωνεί με την πρόταση αυτή, ενώ δεν υπάρχει κανένας εκπαιδευτικός που διαφωνεί με αυτή την πρόταση. Συμπεραίνουμε ότι οι εκπαιδευτικοί πιστεύουν πως η εκπαίδευση μπορεί να ωφελήσει ακόμη και τον απλό εργάτη.

Πίνακας 5. 23:

#### Οφέλη εκπαίδευσης για τον απλό εργάτη

Οφέλη εκπαίδευσης για τον εργάτη	Συχνότητα	Ποσοστό %
Διαφωνώ απόλυτα	0	0
Διαφωνώ	0	0
Ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ	10	4,7
Συμφωνώ	73	34
Συμφωνώ απόλυτα	132	61,4
<b>Σύνολα</b>	<b>215</b>	<b>100</b>



**Διάγραμμα 5.30: Οφέλη εκπαίδευσης για τον απλό εργάτη**

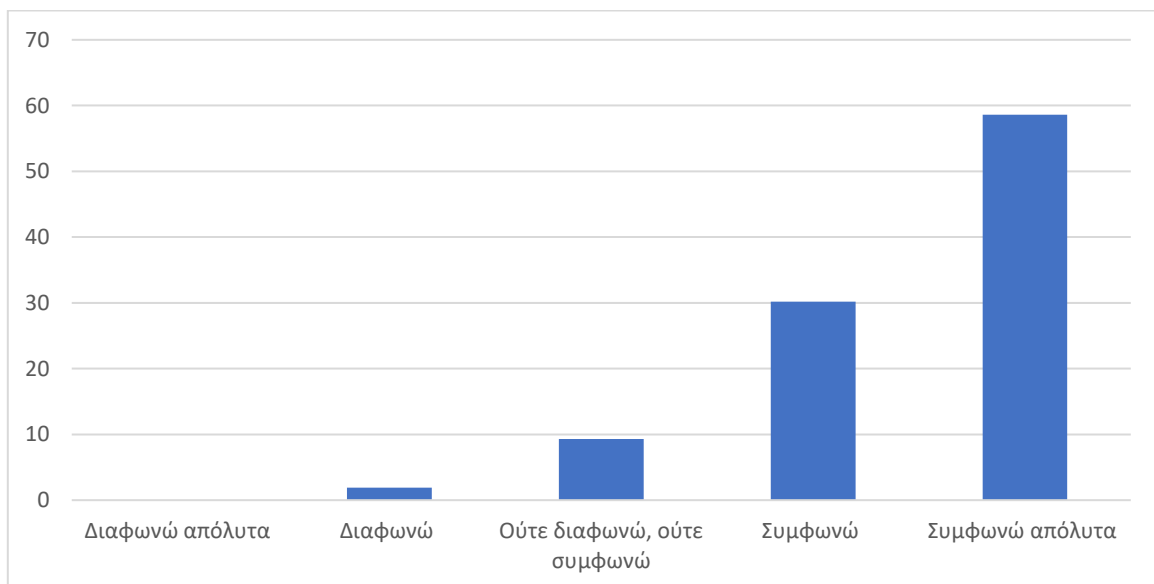
### **Εκπαίδευση και προσωπική-κοινωνική ευημερία για το άτομο**

Σύμφωνα με τις απαντήσεις του δείγματος παρατηρούμε ότι ποσοστό περίπου 90% πιστεύει ότι η εκπαίδευση πέρα από το εισόδημα προσφέρει και προσωπική και κοινωνική ευημερία στο άτομο, ενώ ποσοστό 9,3% δεν συμφωνεί, αλλά ούτε και διαφωνεί, τέλος ποσοστό περίπου 2% διαφωνεί με την πρόταση αυτή. Συμπεραίνουμε ότι οι εκπαιδευτικοί πιστεύουν σταθερά πως η εκπαίδευση, εκτός από εισόδημα μπορεί να προσφέρει προσωπική και κοινωνική ευημερία στο άτομο όπως φαίνεται και παρακάτω στον πίνακα και στο διάγραμμα.

Πίνακας 5. 24:

Εκπαίδευση και προσωπική-κοινωνική ευημερία για το άτομο

Εκπαίδευση & προσωπική-κοινωνική ευημερία	Συχνότητα	Ποσοστό %
Διαφωνώ απόλυτα	0	0
Διαφωνώ	4	1,9
Ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ	20	9,3
Συμφωνώ	65	30,2
Συμφωνώ απόλυτα	126	58,6
<b>Σύνολα</b>	<b>215</b>	<b>100</b>



Διάγραμμα 5.31: Εκπαίδευση και προσωπική-κοινωνική ευημερία για το άτομο

## 5.4. Συμπεράσματα

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζονται και περιγράφονται μέσα από πίνακες και διαγράμματα τα αποτελέσματα της έρευνας. Όσον αφορά τα δημογραφικά χαρακτηριστικά παρατηρούμε ότι η πλειοψηφία του δείγματος είναι γυναίκες, έγγαμες, άνω των 36 ετών. Επιπλέον, η πλειοψηφία του δείγματος είναι κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος. Μεγάλο είναι βέβαια και το ποσοστό των απόφοιτων ΑΕΙ/ΤΕΙ που δεν κατέχουν μεταπτυχιακό τίτλο, ενώ ένα πολύ μικρό ποσοστό εκπαιδευτικών κατέχουν διδακτορικό. Η πλειοψηφία του δείγματος είχε άνω των 11 ετών προϋπηρεσία, ενώ μεγάλο είναι και το ποσοστό των εκπαιδευτικών που η προϋπηρεσία τους είναι λιγότερη από 5 έτη. Τέλος, η συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος είναι μόνιμοι εκπαιδευτικοί που υπηρετούν κυρίως στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

Όσον αφορά το δεύτερο μέρος που αφορά τους παράγοντες που διαμορφώνουν τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών παρατηρούμε ότι οι εκπαιδευτικοί στην συντριπτική τους πλειοψηφία ενημερώνονται πολύ για θέματα εκπαιδευτικού και οικονομικού περιεχομένου και για την καθημερινότητα γενικότερα. Επίσης, συμμετέχουν σε εκπαιδευτικές δράσεις του σχολείου τους και σε εκπαιδευτικά προγράμματα καθ' όλη τη διάρκεια της καριέρας τους και έχουν θετική άποψη για την συμβολή της τεχνολογίας στην εκπαιδευτική και την παραγωγική διαδικασία. Διαπιστώνεται πως αυτοί οι παράγοντες συμβάλουν στη διαμόρφωση των αντιλήψεών τους όσον αφορά το ρόλο της εκπαίδευσης στην οικονομική ανάπτυξη.

Το τρίτο μέρος της ανάλυσης το οποίο αφορά τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για τη σχέση εκπαίδευσης και οικονομικής ανάπτυξης μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η εκπαίδευση των πολιτών παίζει σημαντικό ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Πιο συγκεκριμένα οι εκπαιδευτικοί στη συντριπτική τους πλειοψηφία πιστεύουν ότι η εκπαίδευση αποτελεί προϋπόθεση για οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, καθώς συμβάλει στη μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων, στην καταπολέμηση της ανεργίας, στη μείωση της φτώχειας κ.α.

Όπως έδειξαν οι Solow-Swan με το υπόδειγμα γενικής ισορροπίας, ότι χωρίς την τεχνολογική πρόοδο, η οικονομική μεγέθυνση σταματά, διαπιστώνουμε ότι και οι απόψεις των εκπαιδευτικών του δείγματος είναι παρόμοιες, καθώς πιστεύουν ότι η εισαγωγή των νέων τεχνολογιών έχει σημαντική συμβολή στην εκπαιδευτική και στην παραγωγική διαδικασία.

Επίσης, πιστεύουν ότι η εκπαίδευση είναι ένα σημαντικό προσόν για το ίδιο το άτομο, καθώς το βοηθά στη βελτίωση της καθημερινής του ζωής και εκτός από το εισόδημα του προσφέρει προσωπική και κοινωνική ευημερία. Επιπλέον αυτού, οι εκπαιδευτικοί στη συντριπτική τους πλειοψηφία δήλωσαν ότι πιστεύουν πως το ανθρώπινο κεφάλαιο αποτελεί

σημαντικό παράγοντα οικονομικής ανάπτυξης, όπως έχει ήδη επιβεβαιωθεί από τους Barro και Moretti οι οποίοι επισήμαναν ότι το ανθρώπινο κεφάλαιο τείνει σε ουσιώδης θετικές εξωτερικές οικονομίες με επέκταση την οικονομική μεγέθυνση.

Διαπιστώνεται ότι όπως έχει επισημάνει και ο Schultz η εκπαίδευση εκτός από ικανοποίηση και ευχαρίστηση επιφέρει και μελλοντικά οφέλη. Συνεπώς, σύμφωνα με τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών το ανθρώπινο κεφάλαιο αποτελεί μέρος του πλούτου ενός έθνους, όπως έχει επισημάνει ήδη από το 1776 ο Adam Smith στο έργο του «Ο πλούτος των Εθνών».

## Συμπεράσματα – Συζήτηση

Η εκπαιδευτική πολιτική αποτελεί πυλώνα ανάπτυξης των χωρών. Ο ρόλος της εκπαίδευσης στη μακροχρόνια οικονομική, αλλά και στην κοινωνική ανάπτυξη μιας χώρας δείχνει να είναι πολύ σημαντικός. Η συσσώρευση εκπαιδευμένου ανθρώπινου κεφαλαίου συνιστά σημαντική επένδυση για κάθε χώρα διότι παρέχει τη δυνατότητα υιοθέτησης της νέας τεχνολογίας και ως επακόλουθο την αύξηση της παραγωγικότητας, δημιουργώντας ανταγωνιστικό πλεονέκτημα για αυτήν σε σύγκριση με τις άλλες χώρες.

Η οικονομική ανάπτυξη συμβάλει στην αύξηση του εθνικού εισοδήματος και στην σωστή κατανομή του, συμβάλλοντας έτσι στην εξάλειψη των ανισοτήτων και στην παροχή ίσων ευκαιριών για όλους.

Από πολύ παλιά πολλές έρευνες διαπιστώνουν την θετική επίδραση που έχει το υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο του ανθρώπινου δυναμικού στην οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας. Το εκπαιδευμένο ανθρώπινο κεφάλαιο συμβάλει στην παραγωγικότητα της εργασίας, στην καταπολέμηση της ανεργίας, στην προσωπική και κοινωνική ευημερία του ατόμου, αλλά και στην οικονομική ανάπτυξη του κράτους γενικότερα.

Πρωταρχικός στόχος όλων των οικονομιών είναι η οικονομική μεγέθυνση έτσι ώστε να δημιουργηθεί η βάση για οικονομική ανάπτυξη. Οι παράγοντες που προσδιορίζουν την οικονομική μεγέθυνση είναι πολλοί και επιδρούν σε αυτήν είτε άμεσα, είτε έμμεσα. Οι παραγωγικοί συντελεστές είναι ο σημαντικότερος παράγοντας και έπονται οι οικονομικές πολιτικές που ασκούνται με στόχο τη σταθεροποίηση της οικονομίας και την επίτευξη βιώσιμης οικονομικής μεγέθυνσης.

Επιπλέον, σύμφωνα με τις περισσότερες έρευνες όλες οι βαθμίδες εκπαίδευσης αποτελούν επένδυση στην εκπαίδευση. Οι επενδύσεις όμως στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και στο χώρο εργασίας θεωρούνται σημαντικότερες διότι οι ανταποδόσεις τους είναι άμεσες σε ατομικό, αλλά και σε κοινωνικό επίπεδο. Διάφοροι ερευνητές όπως ο Becker και ο Mincer ανέλυσαν και απέδειξαν πως όσο πιο ανώτερη εκπαίδευση έχουν λάβει τα άτομα, τόσο καλύτερες αμοιβές λαμβάνουν σε σχέση με όσους έχουν λάβει χαμηλότερη εκπαίδευση, είτε δεν έχουν λάβει καμία μορφή εκπαίδευσης.

Επίσης, το υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο απολαμβάνει και καλύτερη αποκατάσταση στην αγορά εργασίας, καθώς όπως δείχνουν τα στατιστικά στοιχεία, τα ποσοστά απασχόλησης των νέων απόφοιτων Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι πολύ πιο υψηλά από τα ποσοστά απασχόλησης των απόφοιτων Δευτεροβάθμιας ή Μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Επιπλέον, το υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο σχετίζεται με χαμηλότερα ποσοστά αδράνειας και ανεργίας στην αγορά εργασίας, καθώς και μείωση της φτώχειας. Τέλος, διαπιστώνεται ότι το κόστος που δαπανάται για εκπαίδευση ή κατάρτιση αποτελεί επένδυση η οποία αποδίδει μελλοντικά, επιστρέφοντας τα χρήματα που ξοδεύτηκαν για την εκπαίδευση στο ίδιο το άτομο, καθώς και στην οικονομία της χώρας.

Η διερεύνηση των αντιλήψεων των εκπαιδευτικών της Ελληνικής επικράτειας, όσον αφορά τη σχέση εκπαίδευσης των πολιτών και την οικονομική ανάπτυξη της χώρας αποτελεί το θέμα της παρούσας εργασίας. Έπειτα από ποσοτική έρευνα σε δείγμα 215 εν ενεργεία εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σε σχολεία αστικών, ημιαστικών και αγροτικών περιοχών και σύμφωνα με τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών του δείγματος η μελέτη επιβεβαιώνει την ήδη τεκμηριωμένη ισχυρή θετική συσχέτιση ανάμεσα στην εκπαίδευση και στην οικονομική ανάπτυξη.

Εκτός των άλλων, στην εργασία καταβλήθηκε προσπάθεια να συγκεντρωθούν οι συσχετίσεις μεταξύ του φύλου, του εκπαιδευτικού επιπέδου, τη σχέση εργασίας και άλλων μεταβλητών με τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για την εκπαίδευση και την οικονομική ανάπτυξη.

Διαπιστώνεται ότι η πλειοψηφία του δείγματος συμφωνεί πως μέσω της εκπαίδευσης και της εξειδικευμένης κατάρτισης αυξάνεται η παραγωγικότητα της εργασίας, μειώνεται η ανεργία, βελτιώνεται η καθημερινή ζωή των πολιτών, μειώνονται οι εισοδηματικές ανισότητες, καθώς και οι ανισότητες γενικότερα και οδεύουμε σε κοινωνίες ευημερίας. Η εκπαίδευση λοιπόν, αποτελεί προϋπόθεση για οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, καθώς το ανθρώπινο κεφάλαιο αποτελεί μέρος του πλούτου ενός έθνους.

Η εργασία εξετάζει επίσης τους παράγοντες που διαμορφώνουν τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για το ρόλο της εκπαίδευσης στην οικονομική ανάπτυξη. Συμπεραίνουμε ότι η σημαντική ενασχόληση των εκπαιδευτικών με τα θέματα της επικαιρότητας, με θέματα εκπαιδευτικού, κοινωνικού αλλά και οικονομικού περιεχομένου συμβάλουν στην διαμόρφωση των αντιλήψεών τους. Επίσης, η συμμετοχή τους σε εκπαιδευτικές δράσεις του σχολείου τους, αλλά και σε ευρύτερα εκπαιδευτικά προγράμματα καθ' όλη τη διάρκεια της καριέρας τους, καθώς και η θετική τους άποψη για την συμβολή της τεχνολογίας στην εκπαιδευτική και την παραγωγική διαδικασία διαπιστώνεται πως είναι σημαντικοί παράγοντες που διαμορφώνουν τις αντιλήψεις τους.

Η παρούσα έρευνα εστίασε στις απόψεις των Ελλήνων εκπαιδευτικών της

Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για τη σχέση οικονομικής ανάπτυξης και εκπαίδευσης, καθώς και τους παράγοντες που διαμορφώνουν τις αντιλήψεις τους. Το δείγμα που συλλέχθηκε για τις ανάγκες της έρευνας αποτέλεσαν 215 εκπαιδευτικοί από περιοχές σε όλη την επικράτεια. Για τη διεύρυνση της ερευνητικής μελέτης γύρω από το συγκεκριμένο θέμα προτείνεται η επέκταση του δείγματος ξεχωριστά μόνο στην Πρωτοβάθμια, είτε μόνο στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ώστε να αναδειχθούν συμπεράσματα αποκλειστικά για την κάθε βαθμίδα. Μία άλλη πρόταση θα ήταν η διερεύνηση απόψεων καθηγητών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς και αύξηση του αριθμού των συμμετεχόντων στην έρευνα.

Στην παρούσα μελέτη αξιοποιήθηκε η ποσοτική έρευνα με τη χρήση ερωτηματολογίου. Η συλλογή ωστόσο των δεδομένων σε επόμενες μελέτες θα μπορούσε να γίνει με ποιοτικό τρόπο με συνέντευξη ή με συνδυασμό αυτών, έτσι ώστε οι απόψεις των εκπαιδευτικών να είναι πιο επεξηγηματικές και να έχουν πληρότητα. Παράλληλα, το εργαλείο της έρευνας θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί με μικρές τροποποιήσεις, είτε να αναπτυχθεί περαιτέρω ερευνώντας έτσι και άλλες πτυχές του θέματος.



## ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Acemoglu, D. (1998). *Why do new technologies complement skills? Directed technical change and wage inequality*. CEPR Discussion Paper No 1707.
- Acemoglu, D. & Robinson, A. J. (2000). *Political Losers as a Barrier to Economic Development*. American Economic Review VOL. 90, NO. 2, (pp. 126-130).
- Afonso, A & Jalles, J. (2013). *Growth and productivity: The role of government debt*. International Review of Economics & Finance, 2013, vol. 25, issue C, 384-407
- Ammermueller, A. & Dolton, P. (2006). *Pupil-Teacher Gender Interaction Effects on Scholastic Outcomes in England and the Usa*. ZEW - Centre for European Economic Research Discussion Paper No. 06-060.
- Barro, R.J. (1991). *Economic growth in a cross section of countries*. Quarterly Journal of Economics, 106 (2), pp. 407-443.
- Barro, R.J. & Lee, J., W. (1993). *International comparisons of educational attainment*. Journal of Monetary Economics, Elsevier, vol. 32(3), (pp. 363-394).
- Barro, R., J. & Lee, J., W. (1994). *Sources of economic growth*. Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy.
- Barro, R., J. (1997). *Determinants of Economic Growth: A Cross-Country Empirical Study*. Lionel Robbins Lectures, MIT Press, Cambridge, MA, (pp.12-71).
- Barro, R., J. & Sala, M. (2004). *Economic growth*. MIT Press, Cambridge, MA, USA, (pp.127-141).
- Becker, G. (1964). *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education* (3η έκδ., 1993). Chicago: University of Chicago Press.
- Benhabib, J. & Spiegel, M. (1994). *The role of human capital in economic development: evidence from aggregate cross-country data*. Journal of Monetary Economics, vol. 34.
- Bernheim, B. D., & Scholz, K. J. *Private Saving and Public Policy*. Cambridge: MIT Press and National Bureau of Economic Research, 1993.
- Blaug, M. (1970). *An Introduction to the Economics of Education*. London: Allen Lane The Penguin Press.

- Bloom, D. & Finlay, J. (2009). *Demographic Change and Economic Growth in Asia*. Journal Citation Reports
- Blundell, R. (1999). *Human Capital Investment: The Returns from Education and Training to the Individual, the Firm and the Economy*. Fiscal Studies, vol. 20, no. 1, pp. 1-23.
- Borjas, G. (2003). *Τα οικονομικά της εργασίας*. Αθήνα: Κριτική.
- Bradburry, K. (2002). *Education and Wages in the 1980s and 1990s: Are all groups moving up together?* Federal Reserve Bank of Boston, New England Economic Review, Vol. 1.
- Γλαμπεδάκης, Μ. (1990). *Οικονομία και Εκπαίδευση*. Αθήνα: Ίων.
- Caramanis, M. & Ioannides, J. (1980). *Sources of growth and the contribution of education, sex and age structure to the growth rate of the Greek economy*. Greek Economic Review, vol.2.
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison K. (2008). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- De la Fuente, A. & Domenech, R. (2006). *Human capital in growth regressions: how much difference does data quality make?* Journal of the European Economic Association 4.
- Denison, E.F. (1962). *The Sources of Economic Growth in the United States and the Alternatives Before Us*. New York: Committee for Economic Development.
- Denisson, E. (1966). *Measuring the Contribution of Education to Economic Growth. The Economics of Education*. New York: Macmillian and St. Martin's.
- Diulio, E. (2001). *Μακροοικονομική Ανάλυση*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Τζιόλα.
- Dustmann, C. - Rajah, N. and van Soest, A. (2002). *Class size, education and wages*. CEPR Discussion Paper, No 3397.
- Galor, O. & Tsiddon, D. (1997). *The distribution of human capital and economic growth*. Journal of Economic Growth, Vol. 2, No 1.
- Galor, O. & Moav, O. (2000). *Ability-biased technological transition, wage inequality, and economic growth*. Quarterly Journal of Economics, Vol. 115.
- Gemmell, N. (1996). *Evaluating the impacts of human capital stock and accumulation on economic growth: some new evidence*. Oxford Bulletin of Economics and Statistics, vol.58.

- Goldin, C. & Katz, L. (2007). *Long-run changes in the U.S. wage structure: narrowing, widening, polarizing*.
- Hall, R., E. & Jones, C., I. (1999). *Why do Some Countries Produce So Much More Output Per Worker than Others?* The Quarterly Journal of Economics, Issue 14(1), pp. 83-116.
- Hanushek, E.A. & Kimko, D. (2000). *Schooling, labor force quality, and the growth of nations* American Economic Review. 90 (5), pp. 1184–1208.
- Κολλάρα, Μ. (2015). *Ο ρόλος της εκπαίδευσης στην οικονομική ανάπτυξη*. Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία.
- Krueger, A., B. & Lindahl, M. (2001). *Education for Growth: Why and For Whom?* Journal of Economic Literature, Issue 39 (4), pp. 1101-1136.
- Kyriacou, G. (1991). *Level and growth effects of human capital, a cross-country study of the convergence hypothesis*. New York University.
- Λιαργκόβας, Π. (2010). *Σύγχρονα Θέματα της Ελληνικής και Διεθνούς Οικονομίας*. Αθήνα: Σταμούλης.
- Levine, R. & Renelt, D. (1992). *A sensitivity analysis of cross - country growth regressions*. American Economic Review, vol, 82.
- Lewis, E., G. (1955). *Immigration, Skill Mix, and the Choice of Technique*. Federal Reserve Bank of Philadelphia working paper no. 05-8.
- Lucas, R. (1988). *On the mechanics of economic development*. Journal of Monetary
- Mankiw, N., G., Romer, D. & Weil, D. N. (1992). *A Contribution to the Empirics of Economic Growth*. The Quarterly Journal of Economics, MIT Press, vol. 107. Economics, vol. 22, pp.3 – 42.
- Mincer, J. (1958). *Investment in human capital and personal income distribution*. The Journal of Political Economy, vol, 66.
- Mincer, J. (1974). *Schooling, Experience and Earnings*. New York: Columbia University Press.
- Parsons, T. (1959). *The School Class as a Social System*. Harvard Educational Review, 29.
- Precious, C. & Palesa, M. (2014). *Impact of Monetary Policy on Economic Growth: A Case Study of South Africa*. Mediterranean Journal of Social Sciences.

- Pritchett, L. (2001). *Where has all the education gone?* World Bank Economic Review.
- Ρέππας, Π.(1991). *Οικονομική Ανάπτυξη, Θεωρίες και Στρατηγικές*. Αθήνα: Εκδ. Παπαζήση.
- Romer, P. (1986). *Increasing Returns and Long-run Growth*. Journal of Political Economy, 94(5).
- Romer, P. (1989). *Human capital and growth: Theory and evidence*. NBER. Working Paper, Issue 3173, pp. 1-51.
- Romer, P. (1990). *Endogenous technological change*. Journal of Political Economy, vol.98, pp. 71 – 102.
- Σαΐτη, Α. (2000). *Εκπαίδευση και Οικονομική Ανάπτυξη*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Schultz, T. (1961). *Investment in Human Capital*. American Economic Review.
- Schultz, T. (1993). *The Economic Importance of Human Capital in Modernisation*. Education Economics, 1.1: 13-19.
- Scott, M. (1989). *A New View of Economic Growth*. Oxford: Clarendon Press.
- Smith, A. (2000). *Ερευνα για τη φύση και τις αιτίες του πλούτου των εθνών- Μετάφραση: Χρήστου Βαλλιάνου*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. (Πρότυπη έκδοση 1776).
- Spengler, J., J. (1977). *Adam Smith on Human Capital*. American Economic Review.
- Swaleheen, M. & Stansel, D. (2007). *Economic Freedom, Corruption, and Growth*. Cato Journal, vol. 27, issue 3, 343-358.
- Τσαμαδιάς, Κ. & Χανής, Σ. (2011). *Τα οφέλη από την Εκπαίδευση: Επισκόπηση από την Οπτική της Οικονομικής*. Αθήνα: Μέντορας, Περιοδικό Επιστημονικών και Εκπαιδευτικών Ερευνών, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα, τεύχος13.
- Tebaldi, E. & Elmslie, B. (2008). *Institutions, Innovation and Economic Growth*. Journal of Economic Development 33 (9683)
- Χατζηδήμα, Σ. (2002). *Η συμβολή της εκπαίδευσης στην οικονομική ανάπτυξη*. Spoudai, Journal of Economics and Business, 52 (4), (pp. 156-165).
- Ψαχαρόπουλος, Γ. & Καζαμίας Α. (1985). *Παιδεία και ανάπτυξη στην Ελλάδα: κοινωνική και οικονομική μελέτη της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης*, Ε.Κ.Κ.Ε., Αθήνα.

Ψαχαρόπουλος, Γ. (1999). *Οικονομική της εκπαίδευσης*. (β' Έκδ.). Αθήνα: Παπαζήση.

Wheeler, C. (2004). *Cities, Skills, and Inequality*. Federal Reserve Bank of St Louis, Working Paper 2004-020A.

Wolff, E., N. & Gittleman, M. (1993). *The role of education in productivity convergence: does higher education matter?* Contributions to Economic Analysis, Issue 214.

### **Διαδικτυακοί Τόποι**

[https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=Pcn9CAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=education+growth+%CF%83%CF%85%CE%B3%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%AD%CE%B1%CF%82:Barro&ots=MRGCw7c9rE&sig=J7xDaQTo9FeLgEDiPZfwRS9R8Zg&redir\\_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=Pcn9CAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=education+growth+%CF%83%CF%85%CE%B3%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%AD%CE%B1%CF%82:Barro&ots=MRGCw7c9rE&sig=J7xDaQTo9FeLgEDiPZfwRS9R8Zg&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false)

## ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

### Ερωτηματολόγιο:

Αγαπητέ/ή συνάδελφε,

Το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο δημιουργήθηκε στο πλαίσιο της εκπόνησης της Διπλωματικής μου εργασίας στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Οικονομική της Εκπαίδευσης και Διαχείριση Εκπαιδευτικών Μονάδων» του Πανεπιστημίου Πειραιώς. Απευθύνεται στους εκπαιδευτικούς Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Σκοπός της εργασίας είναι να διερευνήσει τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών όσον αφορά τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην εκπαίδευση και την οικονομική ανάπτυξη, καθώς και τους παράγοντες που διαμορφώνουν τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών.

Καθώς δεν υπάρχουν σωστές ή λανθασμένες απαντήσεις στα ερωτήματα που τίθενται, σας ζητείται να απαντήσετε αυθόρμητα και με ειλικρίνεια, επιλέγοντας την απάντηση που αντιπροσωπεύει καλύτερα τη γνώμη σας. Η συμμετοχή σας στην έρευνα είναι εθελοντική και είστε ελεύθερος/η να αποσύρετε τη συμμετοχή σας σε οποιαδήποτε φάση της διαδικασίας το επιθυμείτε.

Το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο και τα στοιχεία που θα συλλεχθούν θα χρησιμοποιηθούν μόνο για στατιστικούς/ερευνητικούς σκοπούς. Η συμμετοχή σας είναι απαραίτητη για τη διεξαγωγή της έρευνας αυτής, καθώς είναι αναγκαίο να συγκεντρωθεί ικανοποιητικό δείγμα με σκοπό να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα. Τα αποτελέσματα της έρευνας θα σας κοινοποιηθούν εφόσον το επιθυμείτε.

Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων για την πολύτιμη βοήθεια και συνεισφορά σας. Είμαι στη διάθεσή σας για όποια διευκρίνιση ή απορία.

Η μεταπτυχιακή φοιτήτρια,

Τσάβου Αλεξάνδρα, Οικονομολόγος ΠΕ80

email: tsavou.al@gmail.com

Επιβλέπων Καθηγητής: κ. Χλέτσος Μιχαήλ

## Μέρος Α΄: ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1. Φύλο: Άνδρας  Γυναίκα  Δεν επιθυμώ να προσδιορίσω
2. Ηλικία: έως 35 ετών  36-45  46-55  56 και πάνω
3. Εκπαιδευτικό επίπεδο: Απόφοιτος ΑΕΙ/ ΤΕΙ   
Δεύτερο Πτυχίο   
Μεταπτυχιακός Τίτλος   
Διδακτορικός Τίτλος
4. Οικογενειακή κατάσταση: Άγαμος-η   
Έγγαμος-η   
Διαζευγμένος-η   
Χήρος-α
5. Προϋπηρεσία ως εκπαιδευτικός: Έως 5 έτη   
6 έως 10 έτη   
11 έως 20 έτη   
21 έτη και πάνω
6. Σχέση εργασίας: Μόνιμος   
Αναπληρωτής

- 7. Εκπαιδευτική Βαθμίδα:** Πρωτοβάθμια εκπαίδευση  
Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση
- 8. Περιοχή Σχολείου:** Αστική  
Ημιαστική  
Αγροτική

**Μέρος Β΄: Παράγοντες διαμόρφωσης της αντίληψης των εκπαιδευτικών**

*Στις παρακάτω ερωτήσεις επιλέξτε μία από τις πέντε επιλογές της κλίμακας που αντιπροσωπεύει καλύτερα τη γνώμη σας, όπου:*

**1 = Καθόλου**

**2 = Λίγο**

**3 = Μέτρια**

**4 = Πολύ**

**5 = Πάρα πολύ**

**9. Ενημερώνεστε για τις εξελίξεις στην οικονομία;**

Καθόλου                        Πάρα πολύ

**10. Ενημερώνεστε για τις εξελίξεις στην εκπαίδευση;**

Καθόλου                        Πάρα πολύ

**11. Ενημερώνεστε για την καθημερινότητα γενικότερα;**

Καθόλου                        Πάρα πολύ

**12. Συμμετέχετε σε επιμορφωτικές δράσεις του σχολείου σας;**

Καθόλου                        Πάρα πολύ



**13. Συμμετέχετε σε επιμορφωτικά προγράμματα γενικότερα;**

Καθόλου      Πάρα πολύ

**14. Κρίνετε αναγκαία τη συμμετοχή σας σε προγράμματα επιμόρφωσης καθ' όλη τη διάρκεια της καριέρας σας;**

Καθόλου      Πάρα πολύ

**15. Θεωρείτε ότι η εισαγωγή των νέων τεχνολογιών συμβάλλει στην εκπαιδευτική/παραγωγική διαδικασία;**

Καθόλου      Πάρα πολύ

### **Μέρος Γ': Εκπαίδευση και Οικονομική Ανάπτυξη**

*Στις παρακάτω δηλώσεις επιλέξτε μία από τις πέντε επιλογές της κλίμακας που αντιπροσωπεύει καλύτερα τη γνώμη σας, όπου:*

**1 = Διαφωνώ απόλυτα**

**2 = Διαφωνώ**

**3 = Ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ**

**4 = Συμφωνώ**

**5 = Συμφωνώ απόλυτα**

**16. Η εκπαίδευση είναι ένα σημαντικό προσόν για το άτομο.**

Διαφωνώ απόλυτα      Συμφωνώ απόλυτα

**17. Η εκπαίδευση αποτελεί προϋπόθεση για οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη.**

Διαφωνώ απόλυτα      Συμφωνώ απόλυτα

**18. Η εκπαίδευση συμβάλλει στη μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων.**

Διαφωνώ απόλυτα      Συμφωνώ απόλυτα

**19. Η εκπαίδευση συμβάλλει στη μείωση των ανισοτήτων γενικότερα.**

Διαφωνώ απόλυτα      Συμφωνώ απόλυτα

**20. Το ανθρώπινο κεφάλαιο αποτελεί σημαντικό παράγοντα οικονομικής ανάπτυξης.**

Διαφωνώ απόλυτα      Συμφωνώ απόλυτα

**21. Το ανθρώπινο κεφάλαιο αποτελεί μέρος του πλούτου ενός έθνους.**

Διαφωνώ απόλυτα      Συμφωνώ απόλυτα

**22. Η δια βίου μάθηση και η εκπαίδευση οδηγούν τα άτομα στην κοινωνική απομόνωση.**

Διαφωνώ απόλυτα      Συμφωνώ απόλυτα

**23. Η εκπαίδευση συμβάλλει στην αύξηση της φτώχειας.**

Διαφωνώ απόλυτα      Συμφωνώ απόλυτα

**24. Όσο περισσότερο εκπαιδευμένο ανθρώπινο δυναμικό έχει ένα κράτος, τόσο περισσότερο ανταγωνιστικό και οικονομικά αναπτυγμένο αναμένεται να είναι.**

Διαφωνώ απόλυτα      Συμφωνώ απόλυτα

**25. Η εκπαίδευση αποτελεί ουσιαστικό μέσο για την καταπολέμηση της ανεργίας και ειδικότερα της διαρθρωτικής ανεργίας.**

Διαφωνώ απόλυτα      Συμφωνώ απόλυτα

**26. Η εκπαίδευση αποδίδει οικονομικά οφέλη τόσο στο άτομο όσο και στην κοινωνία ως σύνολο.**

Διαφωνώ απόλυτα      Συμφωνώ απόλυτα

**27. Μέσω της εκπαίδευσης και της εξειδικευμένης κατάρτισης μειώνεται η παραγωγικότητα της εργασίας.**

Διαφωνώ απόλυτα      Συμφωνώ απόλυτα

**28. Η εκπαίδευση βελτιώνει την καθημερινή ζωή των πολιτών.**

Διαφωνώ απόλυτα      Συμφωνώ απόλυτα

**29. Η εκπαίδευση έχει οφέλη ακόμη και για τον απλό εργάτη.**

Διαφωνώ απόλυτα      Συμφωνώ απόλυτα

**30. Η εκπαίδευση πέρα από το εισόδημα προσφέρει και προσωπική και κοινωνική ευημερία στο άτομο.**

Διαφωνώ απόλυτα      Συμφωνώ απόλυτα

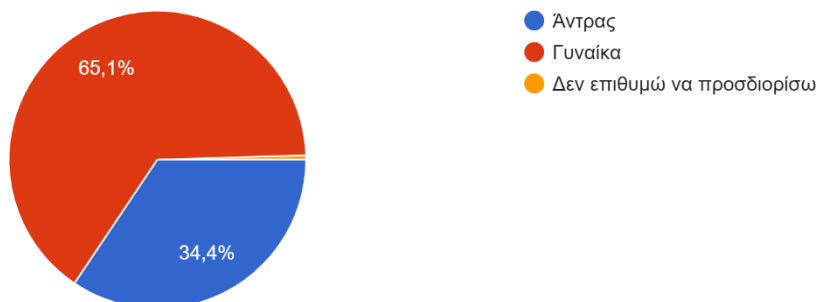
**Σας ευχαριστώ πολύ για το χρόνο σας!**

## Απαντήσεις ερωτηματολογίου όπως καταγράφηκαν στο google forms:

### Μέρος Α΄: ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

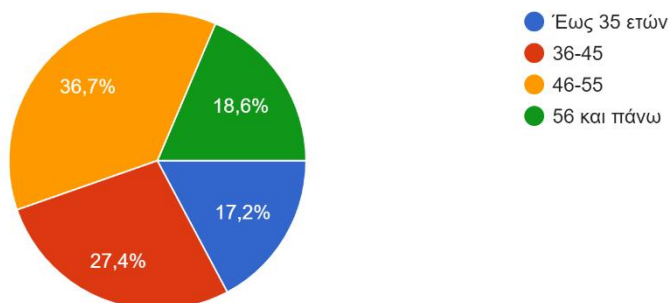
#### 1. Φύλο

215 απαντήσεις



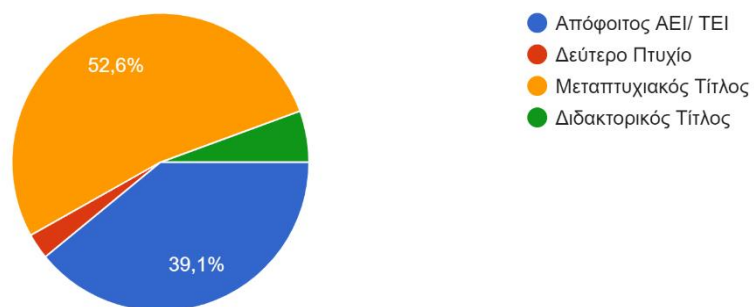
#### 2. Ηλικία

215 απαντήσεις



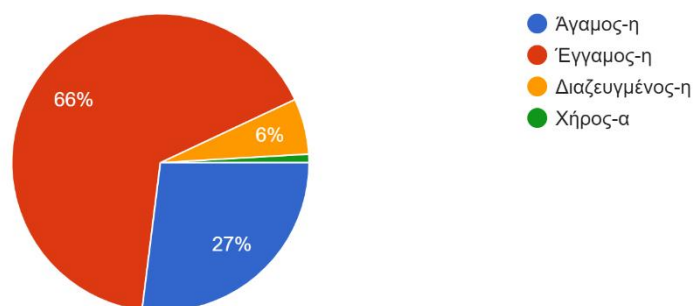
### 3. Εκπαιδευτικό επίπεδο

215 απαντήσεις



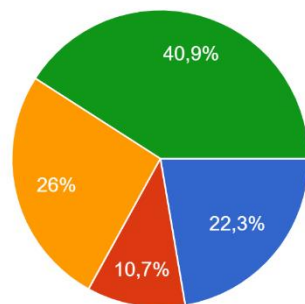
### 4. Οικογενειακή κατάσταση

215 απαντήσεις



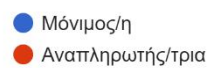
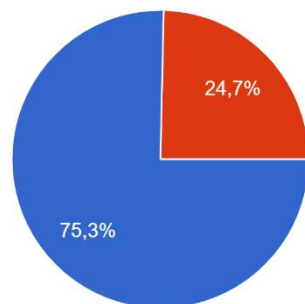
### 5. Έτη εκπαιδευτικής προϋπηρεσίας

215 απαντήσεις



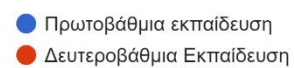
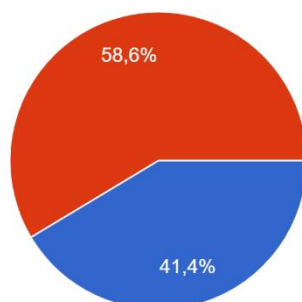
### 6. Σχέση εργασίας

215 απαντήσεις

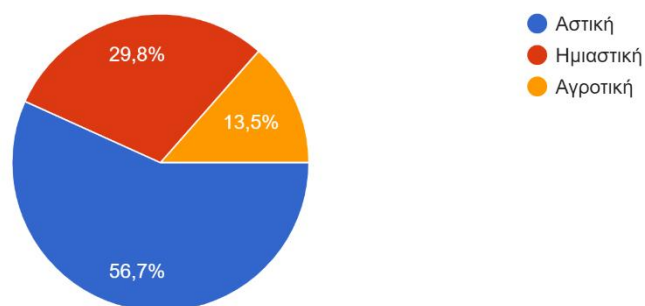


### 7. Εκπαιδευτική Βαθμίδα

215 απαντήσεις

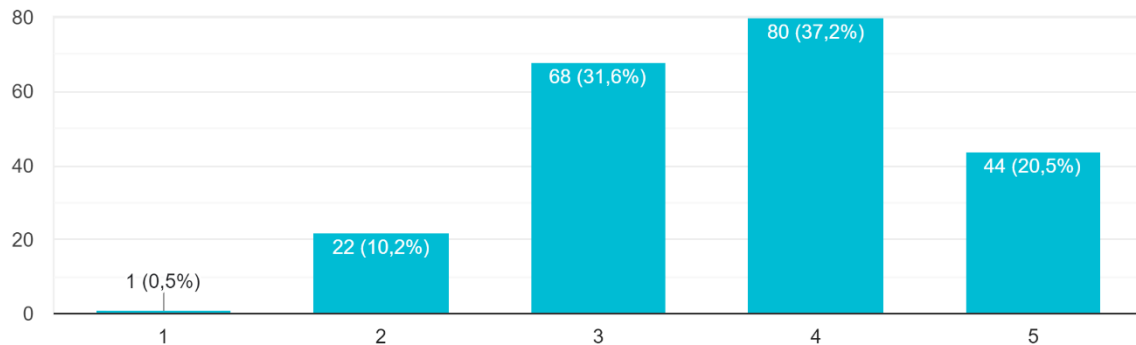


8. Περιοχή Σχολείου  
215 απαντήσεις



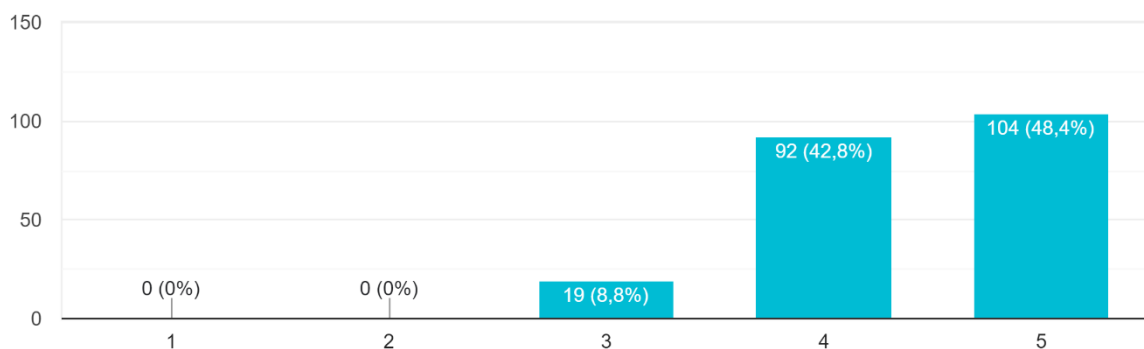
**Μέρος Β': Παράγοντες διαμόρφωσης της αντίληψης των εκπαιδευτικών**

9. Ενημερώνεστε για τις εξελίξεις στην οικονομία;  
215 απαντήσεις



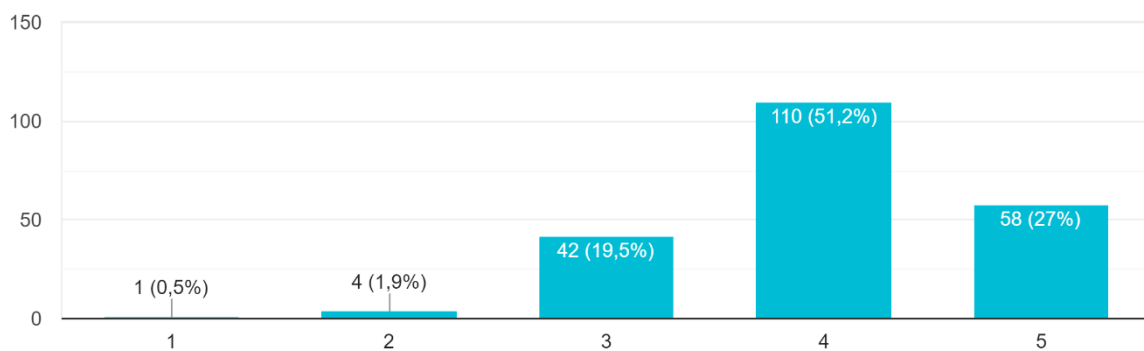
### 10. Ενημερώνεστε για τις εξελίξεις στην εκπαίδευση;

215 απαντήσεις



### 11. Ενημερώνεστε για την καθημερινότητα γενικότερα;

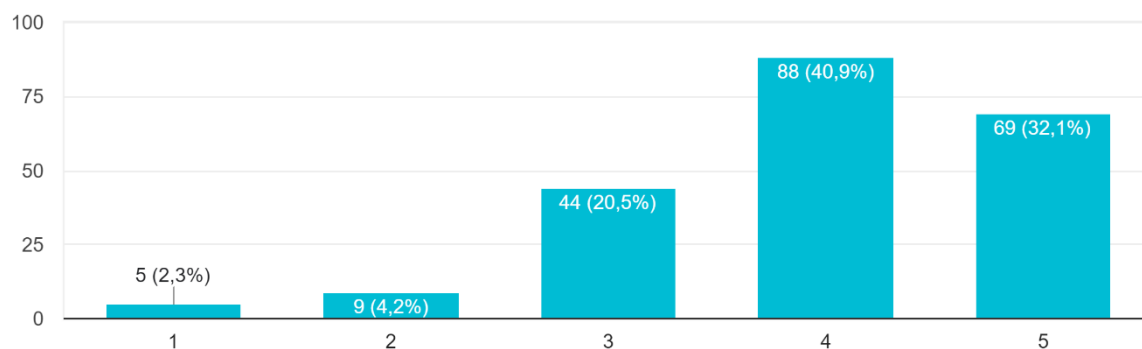
215 απαντήσεις





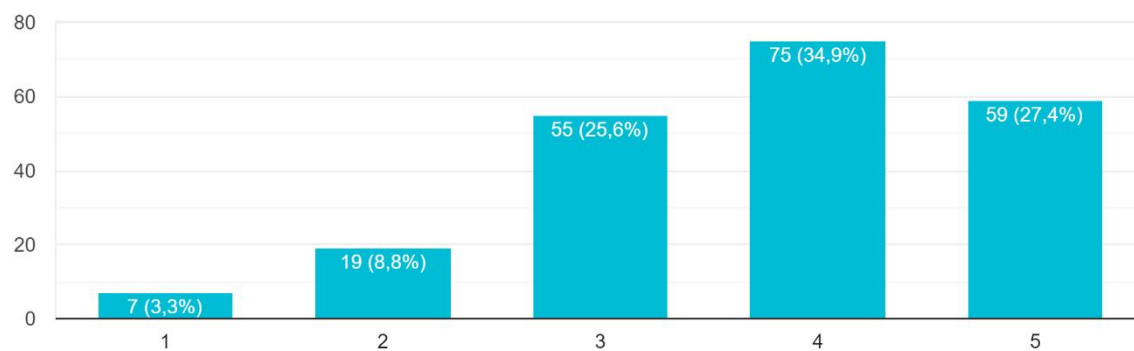
12. Συμμετέχετε σε επιμορφωτικές δράσεις του σχολείου σας;

215 απαντήσεις



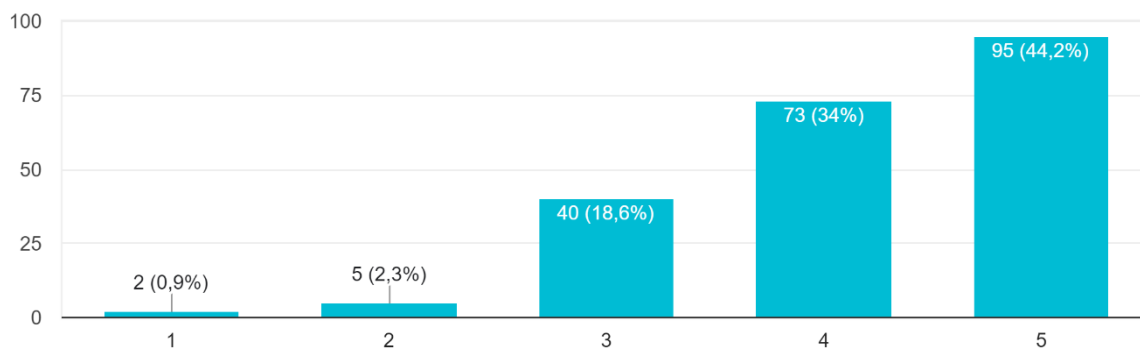
13. Συμμετέχετε σε επιμορφωτικά προγράμματα γενικότερα;

215 απαντήσεις



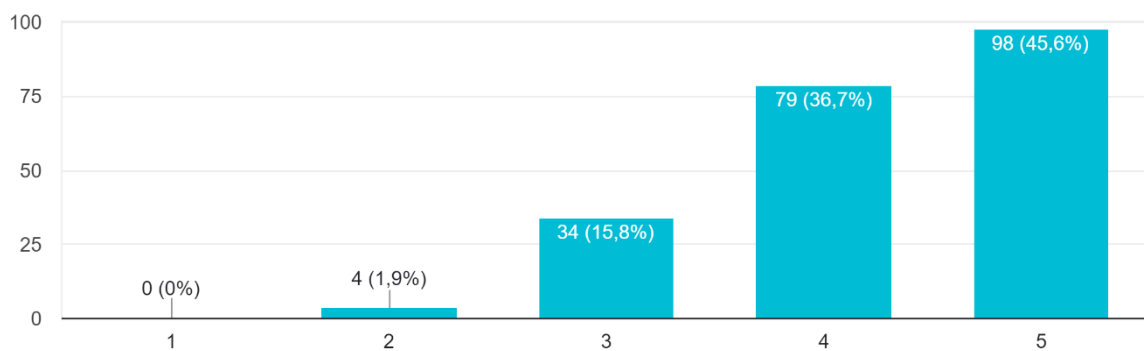
14. Κρίνετε αναγκαία τη συμμετοχή σας σε προγράμματα επιμόρφωσης καθ' όλη τη διάρκεια της καριέρας σας;

215 απαντήσεις



15. Θεωρείτε ότι η εισαγωγή των νέων τεχνολογιών συμβάλλει στην εκπαιδευτική/παραγωγική διαδικασία;

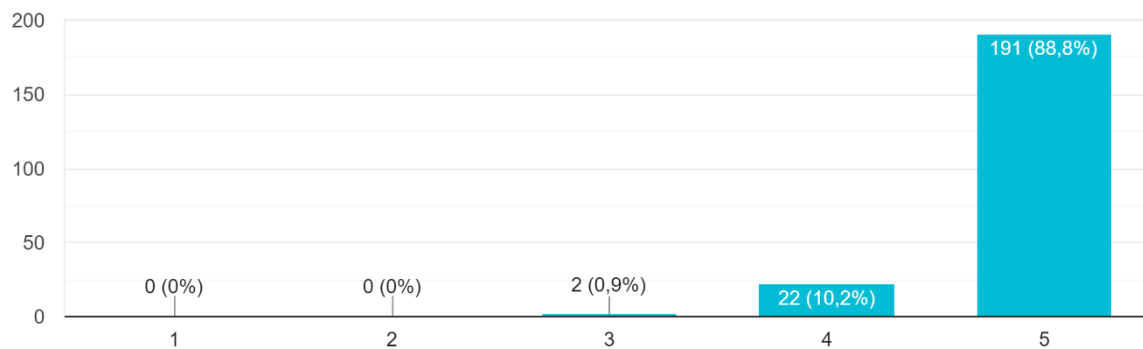
215 απαντήσεις



## Μέρος Γ': Εκπαίδευση και Οικονομική Ανάπτυξη

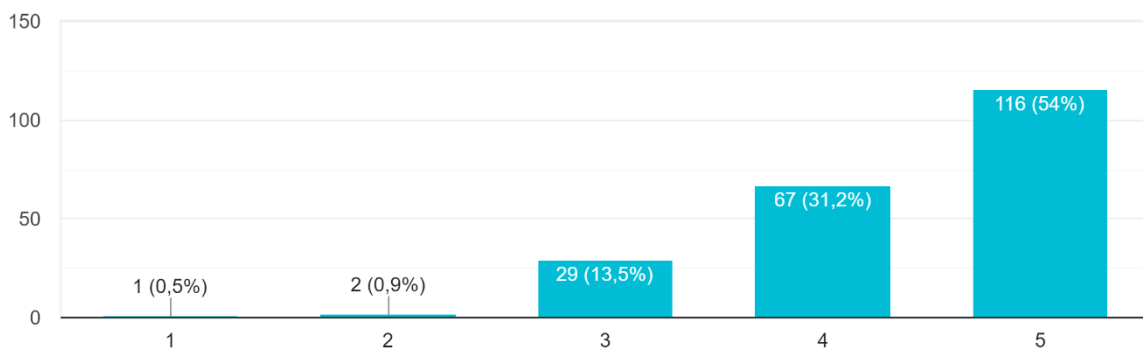
16. Η εκπαίδευση είναι ένα σημαντικό προσόν για το άτομο.

215 απαντήσεις



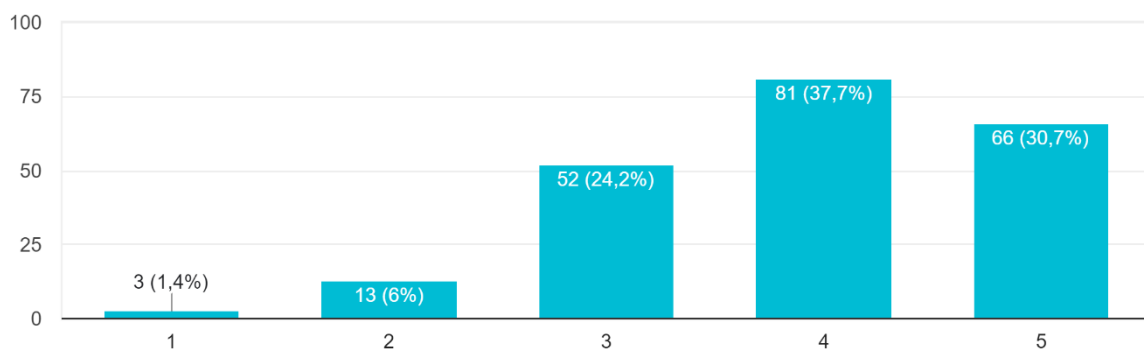
17. Η εκπαίδευση αποτελεί προϋπόθεση για οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη.

215 απαντήσεις



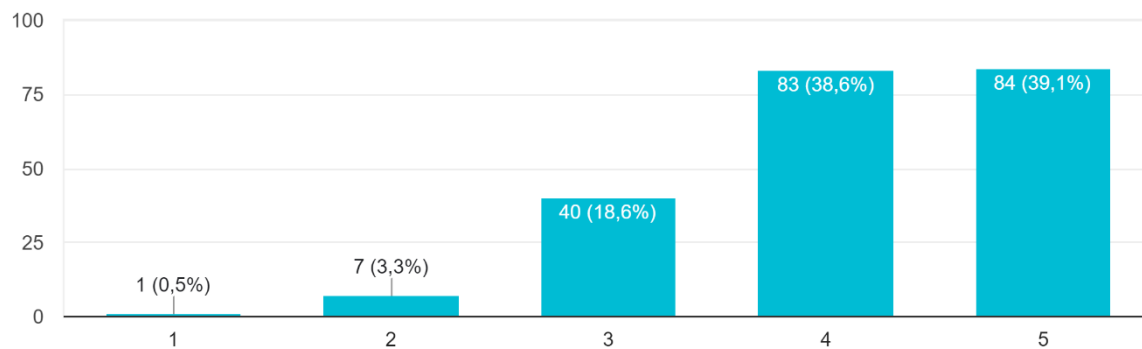
18. Η εκπαίδευση συμβάλλει στη μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων.

215 απαντήσεις



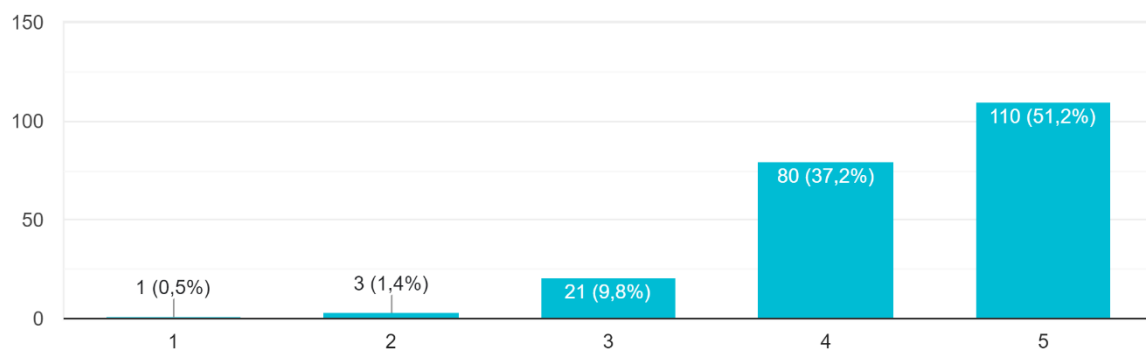
19. Η εκπαίδευση συμβάλλει στη μείωση των ανισοτήτων γενικότερα.

215 απαντήσεις



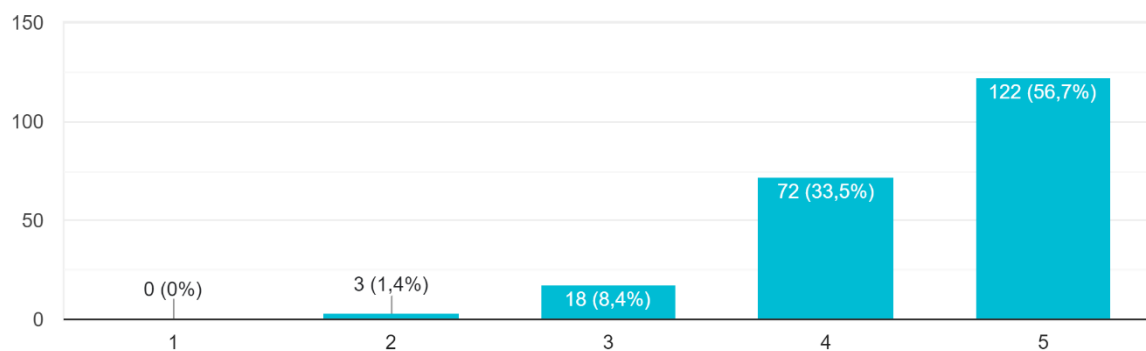
20. Το ανθρώπινο κεφάλαιο αποτελεί σημαντικό παράγοντα οικονομικής ανάπτυξης.

215 απαντήσεις



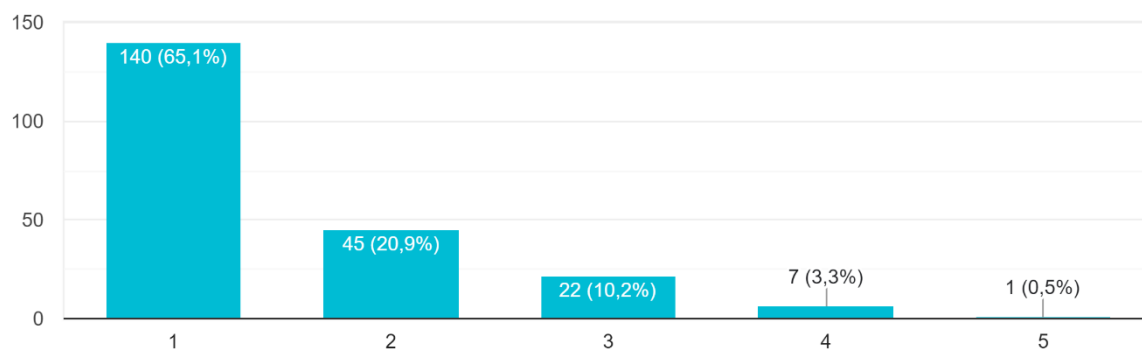
21. Το ανθρώπινο κεφάλαιο αποτελεί μέρος του πλούτου ενός έθνους.

215 απαντήσεις



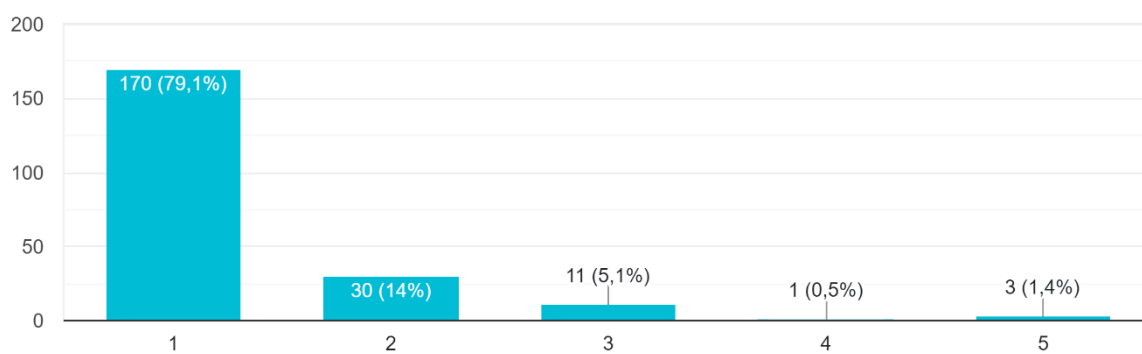
22. Η δια βίου μάθηση και η εκπαίδευση οδηγούν τα άτομα στην κοινωνική απομόνωση.

215 απαντήσεις



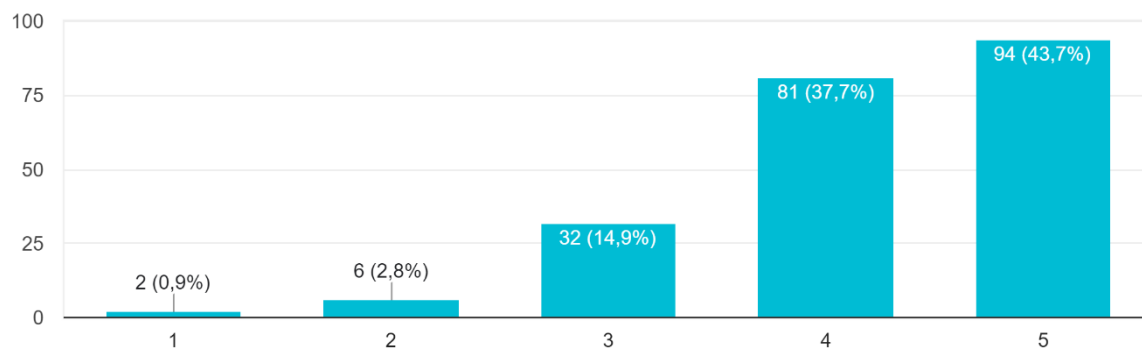
23. Η εκπαίδευση συμβάλλει στην αύξηση της φτώχειας.

215 απαντήσεις



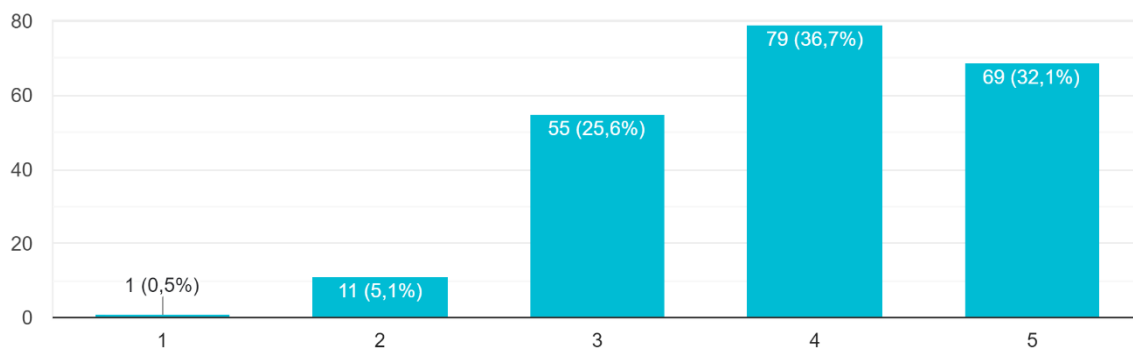
24. Όσο περισσότερο εκπαιδευμένο ανθρώπινο δυναμικό έχει ένα κράτος, τόσο περισσότερο ανταγωνιστικό και οικονομικά αναπτυγμένο αναμένεται να είναι.

215 απαντήσεις



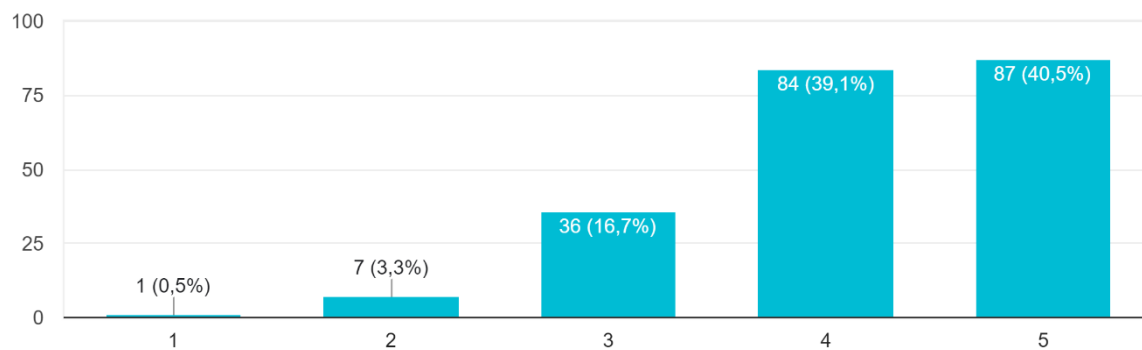
25. Η εκπαίδευση αποτελεί ουσιαστικό μέσο για την καταπολέμηση της ανεργίας και ειδικότερα της διαρθρωτικής ανεργίας.

215 απαντήσεις



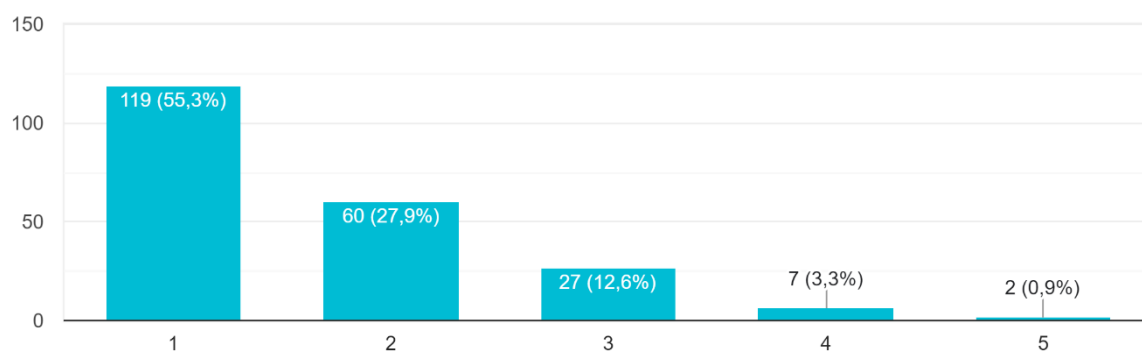
26. Η εκπαίδευση αποδίδει οικονομικά οφέλη τόσο στο άτομο όσο και στην κοινωνία ως σύνολο.

215 απαντήσεις



27. Μέσω της εκπαίδευσης και της εξειδικευμένης κατάρτισης μειώνεται η παραγωγικότητα της εργασίας.

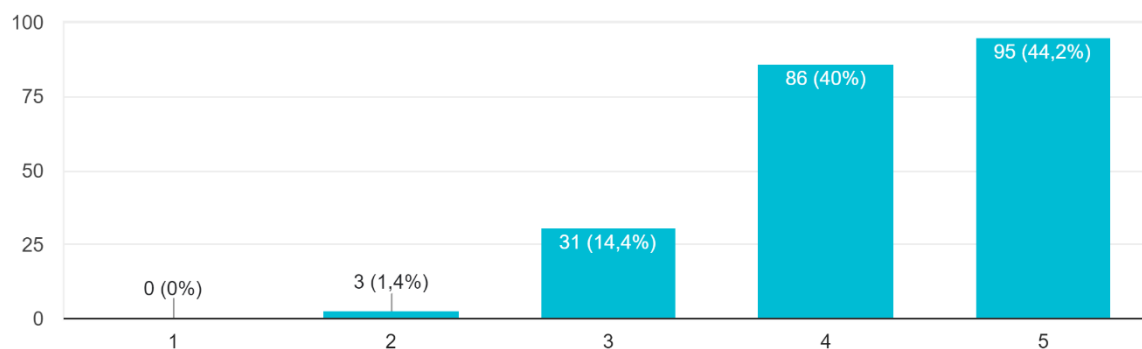
215 απαντήσεις





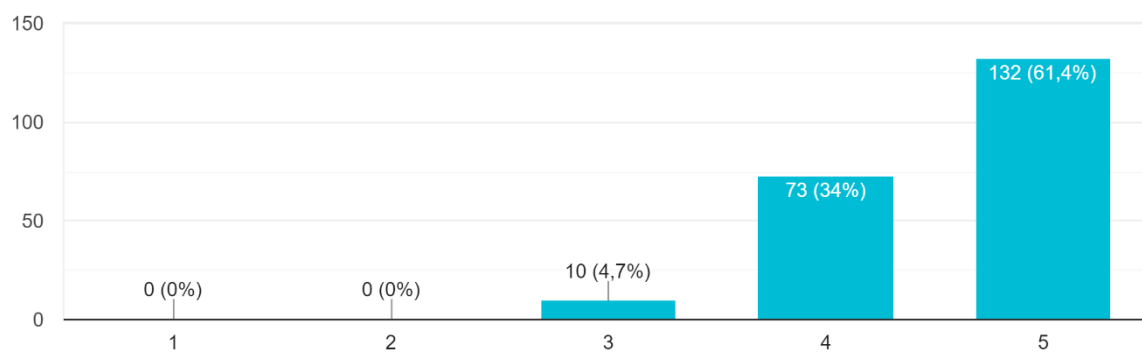
28. Η εκπαίδευση βελτιώνει την καθημερινή ζωή των πολιτών.

215 απαντήσεις



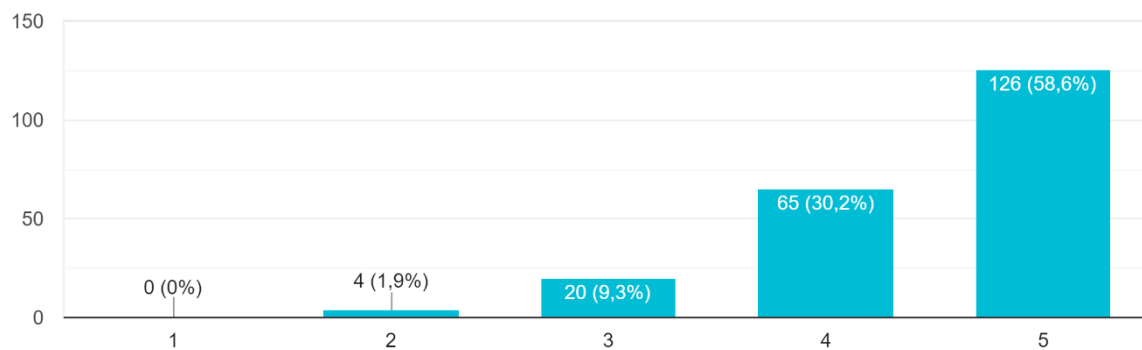
29. Η εκπαίδευση έχει οφέλη ακόμη και για τον απλό εργάτη.

215 απαντήσεις



30. Η εκπαίδευση πέρα από το εισόδημα προσφέρει και προσωπική και κοινωνική ευημερία στο άτομο.

215 απαντήσεις



**Σας ευχαριστώ πολύ για το χρόνο σας!**

## Συσχετίσεις με βάση τον συντελεστή Kendal

Η εκπαίδευση αποτελεί προϋπόθεση για οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη (Q17)

			Q17
Kendall's tau_b	Q17	Correlation Coefficient	1,000
		Sig. (2-tailed)	.
		N	215
	Q2	Correlation Coefficient	,055
		Sig. (2-tailed)	,355
		N	215
	Q3	Correlation Coefficient	-,014
		Sig. (2-tailed)	,827
		N	215
	Q5	Correlation Coefficient	,060
		Sig. (2-tailed)	,323
		N	215
	Q9	Correlation Coefficient	,108
		Sig. (2-tailed)	,072
		N	215
	Q10	Correlation Coefficient	,168**
		Sig. (2-tailed)	,008
		N	215
	Q11	Correlation Coefficient	,177**
		Sig. (2-tailed)	,004
		N	215
Q12	Correlation Coefficient	,164**	
	Sig. (2-tailed)	,007	
	N	215	
Q13	Correlation Coefficient	,176**	
	Sig. (2-tailed)	,003	
	N	215	
Q14	Correlation Coefficient	,242**	
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	215	
Q15	Correlation Coefficient	,257**	
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	215	

Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).\*\* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).\*

Το ανθρώπινο κεφάλαιο αποτελεί σημαντικό παράγοντα οικονομικής ανάπτυξης (Q20)

			Q20
Kendall's tau_b	Q20	Correlation Coefficient	1,000
		Sig. (2-tailed)	.
		N	215
	Q2	Correlation Coefficient	,070
		Sig. (2-tailed)	,243
		N	215
	Q3	Correlation Coefficient	,074
		Sig. (2-tailed)	,241
		N	215
	Q5	Correlation Coefficient	,039
		Sig. (2-tailed)	,520
		N	215
	Q9	Correlation Coefficient	,268**
		Sig. (2-tailed)	,000
		N	215
Q10	Correlation Coefficient	,156*	
	Sig. (2-tailed)	,014	
	N	215	
Q11	Correlation Coefficient	,251**	
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	215	
Q12	Correlation Coefficient	,142*	
	Sig. (2-tailed)	,020	
	N	215	
Q13	Correlation Coefficient	,242**	
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	215	
Q14	Correlation Coefficient	,230**	
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	215	
Q15	Correlation Coefficient	,148*	
	Sig. (2-tailed)	,017	
	N	215	

Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).\*\* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).\*

Η μεταβλητή Q\_Γ\_A εκφράζει συνολικά την άποψη των πολιτών για το πόσο θετικός είναι ο ρόλος της εκπαίδευσης στην κοινωνικό-οικονομική ανάπτυξη.

			Q_Γ_A
Kendall's tau_b	Q_Γ_A	Correlation Coefficient	1,000
		Sig. (2-tailed)	.
		N	215
	Q2	Correlation Coefficient	,061
		Sig. (2-tailed)	,323
		N	215
	Q3	Correlation Coefficient	-,068
		Sig. (2-tailed)	,300
		N	215
	Q5	Correlation Coefficient	,024
		Sig. (2-tailed)	,702
		N	215
	Q9	Correlation Coefficient	,130*
		Sig. (2-tailed)	,038
		N	215
Q10	Correlation Coefficient	,149*	
	Sig. (2-tailed)	,023	
	N	215	
Q11	Correlation Coefficient	,177**	
	Sig. (2-tailed)	,006	
	N	215	
Q12	Correlation Coefficient	,147*	
	Sig. (2-tailed)	,019	
	N	215	
Q13	Correlation Coefficient	,135*	
	Sig. (2-tailed)	,030	
	N	215	
Q14	Correlation Coefficient	,234**	
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	215	
Q15	Correlation Coefficient	,287**	
	Sig. (2-tailed)	,000	

[ ]

N 215

Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).\*\* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).\*